

TESI DOCTORAL

**SENYORIU I MUNICIPI A LA CATALUNYA NOVA: BATLLIA DE
MIRAVET; COMANDES D'HORTA, D'ASCÓ I DE VILALBA; I
BARONIES DE FLIX I D'ENTENÇA (*)**

- JOSEP SERRANO DAURA -

**Dirigida pel dr. Josep M. Font i Rius
Co-dirigida pel dr. Tomàs de Montagut Estraguès**

**Àrea d'Història del Dret i de les Institucions
- Departament de Dret -**

Facultat de Dret

Universitat "Pompeu Fabra"

Volúm I

- 1996 -

- El cap. XLVI es refereix en general a aquells que han de lliurar en judici "fideiussorem vel pignora secundum quantitatem petitam", i afegeix que les mateixes han de preveure o incloure a més el terç "quod inde comendator debet habere"; després assenyala que si l'obligat no pot donar-les deurà jurar-ho sota la pena "posita circa maleficia in hoc enim casu" i amb el compromís de "dare fideiussorem" o bé en altre cas serà empresonat pel batlle.

- Després el cap. LXXIV del mateix text d'Horta disposa que si algú és condemnat i compel.lit pel comanador o el batlle a pagar un deute reclamat es podrà executar la penyora o la fiança lliurada segons el cas; però si resulta que el deutor no posseeix "nisi res immobiles" restarà empresonat fins que satisfaci el deute o garanteixi i doni una solució al creditor.

2n.- A la Batllia de Miravet i la Torre de l'Espanyol:

Cal veure conjuntament els codis de la Batllia de Miravet i el de la Torre de l'Espanyol; però en el primer cas també hem de distingir d'una banda les Cartes de Benissanet i Miravet, i d'altra la concòrdia de 1690 que es concerta entre els llocs en els que regeix aquell primer ordenament.

a) Els codis de Costums:

Aquests codis també es refereixen a la fermança judicial, i en relació a tot tipus de causes.

El deure de donar fermances personals o reals es general i afecta tant als demandants o denunciants com als demandats o denunciats, com recullen els caps. 76 de Miravet i el LXXII de la Torre de l'Espanyol: "Que tot clamador, axi estrany com vey, sia tengut de fermar dret en poder de la Cort covinentment; axi matex aquell de qui lo clam sera feyt".

Després els mateixos capítols disposen que si algun dels pledejants no pot aportar tals fiances haurà de jurar davant la Cort o del batlle que no ho pot fer, tot i que l'ha "cercada be e diligentment" i que "no'n pot trobar"; talment es comprometrà a acudir a la Cort el dia i hora que es fixin per a complir allò que se li reclama ("saul empero que's puxa appellar").

De fet aquests capítols de Miravet i la Torre de l'Espanyol venen a reproduir allò que estableix el cap. XLVI d'Horta; per bé que aquest es refereix solament a la reclamació de deutes i preveu la presó del demandat.

Ja en altres capítols, tots dos codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol disposen en casos específics sobre les fermances:

- En reclamació de deutes:

Els caps. 48 i 49 i XLIII i XLIV respectius disposen que si algú demanda a altre per un deute, el demandat ha d'avenir-se amb el demandant o fermar dret abans de que es produeixi la segona demanda formal preceptiva; així el termini per a fer-ho és: "si'l dit clam sera denunciat ans de hora nona, que aquell sie tengut per tot aquell dia fermar dret o d'avenir-se ab son creedor", i "si clam sera denunciat de ora nona a amunt, age spay de fermar dret o d'avenir-se ab so creedor per aquell dia e per tot l'altre dia seguent". Ja en el cas de que no fermi dret o no s'avingui amb el creditor, suposant que finalment sigui condemnat a pagar el deute, a més del deute haurà de satisfer una sanció de 5 sous "de fadiga" i el terç del deute.

Per la seva part els caps. 76 i LXXI preveuen el cas que els litigants, veïns del lloc o no, no poden aportar fiances; en aquest cas es preveu que jurin davant la Cort o del batlle que no les poden trobar tot i haver-les buscat "be e diligentment", i que es comprometin a comparèixer a la Cort els dies i hores que es fixin per anar liquidant el deute.

Finalment els caps. 123 i CXVIII disposen que el fiador pot alliberar-se de la càrrega si dóna penyora suficient al creditor; també pot fer-ho si resulta que el deutor o reclamat comet algun frau amb els seus béns com ara vendre'ls "a baxament" (amagadament suposem); i talment "si la dita fermaça aura estat en obligament de tres ayns a ensus" (entenem que s'està fent referència al transcurs del termini pel que es la fiança es va concedir).

- En fets penals (civils o criminals):

Els caps. 21 i XX es refereixen a les injúries i qualsevol malfet que es denunciïn en la Cort; i disposen que si es presenta denuncia aleshores els pledejants han de fermar dret suficient segons "la quantitat del malfeyt".

D'altra banda, els caps. 51 i XLVI estableixen que "si entre algunes persones noves o baralla s'esdevendra en la qual alguna naffra se seguira que no sia duptosa de mort" ningú no serà empresonat, però sí obligat a lliurar fiança de dret suficient per a respondre de les seves possibles responsabilitats.

I per la seva part els caps. 52 i XLVII es refereixen a la naffra "duptosa o perillosa" de causar mort; en aquest cas el causant serà empresonat almenys fins que la víctima sorti de perill de mort i aleshores a l'espera del judici corresponent aquell haurà de dipositar també "fiança de dret e deliurat de la preso". En tot cas afegeixen que correspondrà al batlle i

jurats i prohoms del lloc conéixer de l'afer i determinar quan es pot procedir conforme l'exposat.

Després els caps. 55 i L en general indiquen que si algú és inculpat de nafrar altri o haver-li fet altre malefici i "s'absentara o fugira" del lloc, haurà de ser cridat públicament perquè comparegui davant del senyor (o del batlle) a dret fermar en un termini màxim de 20 dies (es determinarà en funció de "la quantitat e la qualitat del feyt"); ja si no compareix serà tingut per confès.

El mateix i iguals terminis estableixen els caps. 56 i LI en referència a l'homicidi (i assassinat). En aquest cas (i suposem que també d'aplicació als supòsits anteriors) si compareix passat aquell termini deurà satisfer una multa de 20 morabatins (sempre i quan ho faci abans de l'any, perquè en altre cas no hi haurà judici doncs ja se l'haurà tingut per confès i se'l castigarà amb la pena corresponent "encara que no y hisque clamant").

Diguem també que en llocs de la Batllia de Miravet que segueixen regint-se pels Costums de 1319, és habitual fins la primèria del s. XVIII fer referència expressa en Capbreus al cas de processament per ferides no mortals, indicant que l'inculpat és donat en "manlleuta" (a la presó) o bé diposita fiances idònees segons recull aquell codi.

- En qüestions possessòries:

Efectivament els caps. 93 i LXXXVIII es refereixen a les demandes sobre "cosa movent o per si movent", i disposen que en principi el posseïdor "no sie minvat ne gitat de sa possessio"; però que haurà d'assegurar i donar fermances suficients de que aquella cosa o bèstia guardarà i no alienarà ni se'n desfarà de cap manera "tant tro que dret ne sia just". Això no obstant, si no pot donar fiadors o no té béns que puguin garantir les seves responsabilitats s'assenyala que "sia la cosa segrestada".

b) Conveni de 1690:

D'altra banda el conveni sobre la jurisdicció senyorial concertat el 1690 es refereix també entre altres coses a les fermances, i recordem que la concòrdia modifica i complementa el codi de Miravet.

Concretament es disposa el següent:

- El seu cap. 4 estableix que en fets penals perseguibles a instància de part el batlle pot detenir l'inculpat amb una sola denuncia verbal i sense necessitat de provar l'objecte de la denuncia; però això sempre que el denunciant lliuri una fiança suficient per a respondre de possibles

responsabilitats; únicament s'eximeix de la fiança i a criteri del batlle si el denunciant té béns suficients.

- El cap. 12 es refereix a fets castigats amb penes pecuniàries; en aquests casos els inculpats han d'anar a la presó o bé han de donar una fiança suficient. Ja condemnat, si el reu no paga pel seu compte, s'executarà civilment la fermança per a satisfer la pena imposada, més l'indemnització que s'hagués pogut fixar en el seu cas i les costes derivades de l'execució.

c) Les Cartes de Benissanet i Miravet:

Les Cartes de Benissanet i Miravet recullen alguns d'aquells capítols esmentats del codi de 1319 de la Batllia:

- Els caps. 75 i 82 coincideixen amb el 19.

- Els caps. 97 i 103 reproduïen el 93, per bé que aquells especifiquen que si es procedeix al segrest del bé les parts i en el seu defecte el batlle designarà un home que tindrà cura del mateix mentre dura el plet.

3r.- A Ascó:

Hem de citar aquí el privilegi del forn, pel que els jurats i prohoms d'Ascó devien decidir prèviament a l'inici de tot procés si el fet imputat era civil o criminal. Segons fos un o altre, el detingut era alliberat en cas civil si prestava fiança o era tancat a la presó del castell si el fet es considerava criminal.

El privilegi citat es refereix sempre a persones detingudes, i com a tals hem d'entendre aquelles que han comès un fet penalitzat, sigui lleu o greu; i ja s'al.ludeix a fets civils com aquells actes castigables amb una sanció econòmica o pecuniària; i el terme "criminal" es refereix pròpiament a aquells fets als que corresponen la pena de mort o altres corporals o infamatòries, etc.

En definitiva, no es deté a ningú per una reclamació d'un deute o per qualsevol altra qüestió de dret privat; i encara en el primer cas la pressó s'aplicarà com a mesura preventiva si no es diposita fiança o en execució de la sentència condemnatòria incomplida. A part, en qualsevol fet punible amb una sanció pecuniària s'exigeix mentre se segueix el procediment que s'aporti una fermança, i solament si no es lliura aleshores el reu serà empresonat.

4t.- Baronia d'Entença:

El privilegi atorgat a Tivissa el 1368, i també a Garcia i Móra, ens confirma d'alguna manera allò l'exposat abans sobre Ascó i el seu privilegi del

forn. Efectivament, en aquell altre privilegi atorgat pel comte de Prades s'estableix el següent:

- Si algú és inculpat d'algun fet penal que no comporta la pena de mort, ni la de mutilació del cos ni cap altra de corporal, no serà empresonat si aporta fermança suficient en poder del batlle.

- Per contra, si sobre el fet imputat existeix dubte sobre la possibilitat d'aplicar alguna d'aquelles penes, i en tal sentit hi ha algunes pressumpcions, el reu serà tancat a la pressó mentre es resol la qüestió.

Altre privilegi de 1400 es refereix a excessos comesos per oficials senyorials de naturalesa criminal, i es disposa que podrien ser empresonats o se'ls exigiria fiadors suficients segons el cas.

5è.- Baronia de Flix:

També hem de fer referència a la Baronia de Flix, atès que en contractes d'arrendament del districte del s. XVI observem com s'exigeix als arrendataris que aportin fermances personals, de manera que els fiadors s'obliguin en "lurs persones y bens, com per deutes fiscals y reals y scriptura de terc". El mateix es dona en contractes de serveis municipals.

Destaquem doncs que és habitual la pràctica de les fermances personals en contractes senyorials i municipals, i deu ser-ho també en altres de particulars (479).

5.2 La pressó:

La pressó constitueix una garantia processal en tant que evitarà que el demandat o denunciat pugui fugir del lloc, i a la vegada és una mesura coactiva. A ella s'hi refereixen en general els caps. 87 i LXXXIII dels codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol respectivament, però establint també les garanties oportunes: "si algu, per clam o per denuncia d'altri, sera pres per la Cort, estie pres per III dies", i si entretant el demandant "no vol sa demanda a avant menar" la Cort l'absoldrà si res es prova contra ell; tot sens perjudici de que pugui aparèixer alguna pressumpció contra el reu de manera que la Cort actui d'ofici. Diguem que aquest precepte és confirmat per la concòrdia signada el 1690 entre el castellà d'Amposta i les Universitats de la Batllia que es regeixen pel codi de 1319.

En tot cas, a Horta segons els seus caps. XLVI i LXXIV el demandat per un deute si no compleix amb la seva obligació tot i ser condemnat, o bé no aporta un "fideiussore suo" i no té béns immobles sobre els que executar el deute, serà tancat a la pressó fins que faci efectiu el crèdit. En canvi els textos de Miravet i Torre de l'Espanyol no ho preveuen així: es refereixen reiteradament a la presentació de fermances i en tot cas a

l'execució dels deutes sobre els béns del demandat o de la fermaça, i disposen fins i tot el tancament de portes.

Els mateixos codis de Miravet i Torre de l'Espanyol també al·ludeixen a la pressó en fets penals com ara el causar ferides mortals i amb caràcter cautelar mentre la víctima no surt del perill de mort (caps. 51 i 52 i XLVI i XLVII respectivament); però s'exclou la pressó en altres casos punibles previstos de lesions si l'inculpat aporta les fermances necessàries.

La pressó esdevé doncs una mesura preventiva en substitució de les fermances. I justament en un document del 16 de novembre de 1328, referent a un conflicte entre el batlle de Tortosa i el comanador de Miravet per l'empresonament d'uns sarraïns veïns d'aquella Ciutat, el comanador indica:

- Que una sarraïna havia tret roba del lloc de Benissanet (potser per a vendre), i fou empresonada perquè estava prohibit; després, però, els prohoms del lloc i els de Miravet s'avingueren amb ella i seria alliberada amb el pagament de 20 sous.

- I que un altre sarraí era deutor de l'Orde en 28 sous per "rendes planes", i fou tancat a la pressó perquè no les volia pagar ni assegurar (480).

És destacable que ja en relació amb aquell sarraí, el procurador de l'Orde assenyala que la pràctica de l'empresonament "totstemp havem usat e acostumat, e aquell dret e usança usam de present en los nostres, que si no's poden pagar deutes que's deguen per qualsevol raho, que si no'ls nos poden pagar ho no volen quam a terminu solet, que'ls metten en la preso entro tant que ab nos se son convenguts".

Se segueix indicant que així ho fan i que no recorren a executar els deutes sobre els béns dels deutors, perquè en definitiva "la preso fo ferta per aquesta raho e no per nenguna altra".

Talment les Cartes de Benissanet i Miravet (caps. 69 i 76) estableixen la pressó preventiva pel cas de que s'ignori si les ferides causades són mortals o no; ja de no ser-ho el reu haurà de pagar la pena pecuniària que li correspongui satisfer, però afegeix "hechas primero las pases". D'altra banda, la Carta de Miravet (no la de Benissanet) disposa pels supòsits punibles amb sanció econòmica, que si l'inculpat no pot satisfer la pena imposada aleshores serà tancat a la pressó tants dies com sous serà la multa (caps. 64 a 70 i 72). Encara el caps. 70 de Benissanet i 77 de Miravet assenyalen que el delinquent castigat amb una pena pecuniària l'haurà de satisfer quan així sigui requerit pel batlle, i en cas de no fer-ho aquell el podrà empresonar "asta que las pague".

Menció a part mereix l'empresonament de les dones, al que també s'hi refereix el privilegi del comte de Prades atorgat a Tivissa el 1368 i

després a Móra i Garcia els anys immediats posteriors, i que s'expressa en els termes següents:

- Si s'acusa a una dona "de qualquier condicion o edad que fuere" per "qualquier exceso o delito por enorme que fuere", mai ha de ser tancada "en prision o casa de prision comun".

- S'estableix que si "sus amigos la quisieren tener o guardar como carceleros" podran tenir-la sota la seva responsabilitat i els serà lliurada pel batlle; però si ningú vol tenir cura d'ella, tot i així no passarà a la pressó sinó que deurà ser "de derecho (..) dada y entregada para que la guardassen a alguna o algunas mugeres de buena fama".

- L'única excepció a la norma anterior la constitueixen "las mugeres que se expusieren a la luxuria de muchos, las cuales quiso el dicho conde que fuesen puestas por sus demeritos, crimines y excessos en la carcel comun y baxo la custodia y guarda del carcelero".

Pel que fa a la Batllia de Miravet, el 15 de desembre de 1353 ja es disposava que les dones no devien ser empresonades al castell de Miravet, sino a la pressó del batlle local i solament havien d'anar al castell "presas personalmente al dito castiello (..) a oyr la sentencia"; i així és confirmat el 29 de març de 1402 bé que en relació amb una queixa presentada per la Universitat del Pinell pel fet que una dona veïna del lloc havia estat duta al castell de Miravet. La resolució de 1402 en qüestió assenyala que no pot haver cap dona tancada al castell de Miravet, perquè allí la tenen "homens stranys que non sab qui son" i que poden causar-li "injuria e desonor a la dita dona e a sos amichs"; per aquest perill doncs de que se li causi algun deshonor a la dona del Pinell empresonada, la Senyoria no consenteix que hi romangui i confirma en general aquell privilegi de 1353 (481).

Talment pel que fa a les dones, segons es declara als Capbreus d'Ascó anteriors a 1615, les dones mai hi van; s'indica que sempre són detingudes i tancades a casa d'un jurat on roman mentre es tramita la causa. I ja el cap. 32 de la Carta d'Ascó preveu que la Senyoria farà pressó per a dones, indicant solament que hi haurà dos claus, una pel senyor i altra pels jurats; tanmateix no es deurà fer quan en Capbreus del s. XVIII encara es reproduïx aquell capítol.

Per últim hem de citar novament el privilegi del forn d'Ascó, Vinebre i Riba-roja, en tant que solament regeix pels cristians vells de cada localitat. Per tant els detinguts que no són habitants d'aquells llocs o bé que sent-ho són cristians nous, tots ells són empresonats a l'arbitri del batlle o del seu lloctinent, sense possibilitat de la intervenció prèvia dels jurats i prohoms del lloc (482).

5.3 L'embargament o "emparament":

Aquí ens hem de referir per separat als diferents codis i Cartes vigents als dominis hospitalers, davant la manca de més informació respecte dels altres districtes.

- Horta:

El codi d'Horta es refereix a l'embargament de béns als seus caps. XXXV i XXXVI: tots dos disposen que per a dur terme l'embargament de béns immobles o mobles respectivament, es pagarà "pro banno comendatori" 5 sous.

Després el cap. XLIII al·ludeix al cas que el batlle procedeixi a l'embargament de "rem mobilem vel se moventem", i disposa que aquells seràn dipositats o guardats en algun lloc davant de testimonis (i si cal també la part actora) per a evitar tot possible frau.

- Miravet i la Torre de l'Espanyol:

Una forma d'empara és la que preveuen els caps. 50 i XLV quan recullen la possibilitat de que el deutor reclamat judicialment "abandoni" els seus béns a la Cort. En aquest supòsit s'obliga a la Cort a rebre aquells béns, i es procedirà a la seva execució per a pagar els creditors demandants; ja i solament si resta algun sobrant quan s'hagi liquidat a aquells, la Cort podrà obtenir el seu terç.

Altre exemple és el dels caps. 75 i LXX referents al cas que el deutor sigui un estranger o foraster amb béns al lloc. En aquest altre supòsit es preveu que si el deutor no satisfà el deute i posseeix béns al lloc aquells seràn embargats o emparats de manera cautelar fins que el deutor hagi liquidat el deute.

- Benissanet i Miravet:

Els caps. 80 i 86 respectius recullen el supòsit contemplat pel cap. 50 del codi de 1319 de manera textual. I els caps. 88 i 94 de cada text traslladen el cap. 75 dels Costums de la Batllia (483).

6) Mitjans coactius:

6.1 El turment i les ordalies:

Els ordenaments locals que ens ocupen també preveuen mitjans que podem dir de coacció, per a forçar els inculpats a confessar la veritat, i talment es practiquen amb els testimonis.

D'aquesta manera i en relació amb fets penals, tant a Horta com a Miravet i la Torre de l'Espanyol es practica el turment:

- Horta: El cap. LXXVIII estableix que "si de crimine vel delicto aliquis fuerit accusatus, vel denunciatus fuerit precedentibus judiciis presumpcionem, afferentibus torquatur ille ad veritatem dicendam".

- Miravet i la Torre de l'Espanyol: Els caps. 130 i CXXV disposen que "si algu sera acusat de crim o de fortfeyt" i hi ha indicis i presumpcions suficients que poden confirmar la seva autoria, aquell sera turmentat "a la veritat endreçar".

D'altra banda, almenys en els dos darrers textos citats es declara que no es practiquen als llocs respectius les ordalies o també nomenats "judicis de Déu":

- Els caps. 5 de tots dos codis disposen que no es faci batalla contra el senyor ni els seus oficials, i que aquells no puguin dur els vassalls "a null estrenyement de juy de ferre ni d'aygua".

- I després els caps 101 i XCVI declaren que "açi no's fan tornes o iuhi de ferre ni d'aygua" (484).

6.2 El tancament de portes (487):

Altre mitjà típicament coactiu però referit a la reclamació de deutes, és el tancament de portes del deutor. Poques dades en tenim a la nostra zona, però es practica encara a la darrereria del s. XVII.

En tot cas, a Horta el seu cap. XXXIV es limita a establir la sanció que s'imposarà a aquell que "fregerit signum vel filum positum in hostiis de mandato comendatoris vel baiuli" i que era de 5 sous "pro banno".

Tanmateix a Miravet i la Torre de l'Espanyol ja es regula pròpiament el procediment, d'aplicació immediata quan el deutor no satisfà el crèdit després de ser-li reclamat dues vegades; es tracta dels caps. 47 i XLII respectius: "Item si algun creador se clamara e's reclamara de son deutor, feyt lo reclam sia tancada la porta del alberch al dit deutor e tingua aquella tancada per spay de III dies".

Si transcorre aquell termini i el deutor no ha satisfet el deute, aleshores i a instància del creditor es procedirà contra els béns del demandat: primer sobre els mobles i després els immobles. En tot cas, els béns executats seràn venuts en pública subhasta, i prèviament s'hauran de correr (els mobles 3 dies, i els immobles 30).

D'altra banda, el cap. LXXVIX dels Ordenaments de Rasquera aprovats a la primeria del s. XVII, es refereix al tancament de portes, però a aquell

que ordenen els mateixos jurats i per tal de fer efectiva "la peyta ho la gitada" disposada per la Vila. Concretament estableix que si algú obrirà la porta de la casa afectada pagarà 3 sous, a repartir entre la Cort en un terç i la Vila la resta. Veiem doncs que el procediment del tancament de portes s'usa també per a fer efectius els tributs ordenats per la Universitat.

I també s'hi refereix el conveni jurisdiccional de la Batllia de Miravet de 1690, quan en el seu cap. 12 es prohibeix la pràctica de "cerrar los portales" en el cobrament de les penes pecuniàries. L'execució de tals penes s'ha de realitzar sobre els béns del condemnat o el seu fiador, però evitant aquell mitjà coercitiu (485).

A.4 Aspectes de l'ordenament processal:

Hi ha diferents aspectes dels ordenaments processals dels antics drets locals de la nostra zona als que hem de fer consideració particular: en l'àmbit privat destaquen l'especial tractament que és dóna al procediment de reclamació de deutes, i la protecció de la pacífica possessió dels béns de cadascú; en l'ordre penal ens referirem a les penes pecuniàries, corporals i infamatòries i altres aspectes concrets; i resten dues altres qüestions com són les costes i les execucions judicials.

A part i amb caràcter general comú al nostre entendre a qüestions d'índole civil i penal, hem de referir allò que disposen els Ordenaments que coneixem de la Universitat de Rasquera aprovats a la primeria del s. XVII. Efectivament, els jurats i Consell General d'aquell lloc inclouen en els seus Ordenaments 3 capítols d'indubtable caràcter processal, fet que palesa l'amplitut a la que poden arribar les competències municipals en tant que es regula sobre aspectes afectants únicament a la Cort judicial senyorial; probablement es tracti de normes que també s'observen als altres llocs de la Batllia de Miravet:

- El cap. LXVIII disposa que si alguna persona "no fara lo clam just", és a dir fa una demanda falsa, haurà de pagar "la dobla si acusat sera" d'allò que demana; s'afegeix que el que pagui es repartirà en un terç per la Cort i la resta per l'acusador o persona que denunciï el frau.

- El cap. LXXXVIII estableix que l'individu que sigui condemnat per la Cort "ans de exir de (ella) done segura pinyora" per allò "al que sera tengut"; se segueix indicant que la penyora serà correguda públicament "lo temps acostumat y de justicia". Sembla doncs que tot condemnat a satisfer alguna cosa o suma de diner forçosament ha de donar penyora suficient, la qual serà immediatament executada en compliment de la sentència dictada.

- I el cap. XCVIII ja es refereix a les compareixences de les persones que són citades per la Cort: s'indica que l'hora acostumada per a fer-ho és la "tersia"; i si no ho fa fins al migdia quan la Cort és "llevada" pagarà una sanció de 2 sous (a repartir en un terç per la Senyoria, i la resta per aquell

que hagi fet la citació). El mateix precepte afegeix que si la persona citada compareix en l'hora adequada però no així aquell que l'ha fet citar, aquest darrer pagarà a aquella un ral (486).

1) La reclamació de deutes:

Els nostres ordenaments dediquen especial atenció al procediment de reclamació de deutes; es distingiexen els casos en què el creditor ja posseeix una fermança o una penyora, dels que no existeix cap garantia i cal presentar el clam corresponent davant la Cort.

Part d'aquesta normativa ja l'hem anat veient en els apartats anteriors en tractar altres qüestions del procediment judicial, i en ocasions resultarà reiteratiu allò que indiquem. En qualsevol cas, anem a distingir ambdós supòsits:

1.1 Quan existeix fermança o penyora:

En el supòsit de que el creditor tingui una penyora o una fermança del deutor, els codis dels nostres dominis preveuen una procediment executiu ràpid:

- A Horta:

Es reconeix la possibilitat de que un deutor lliuri una penyora en garantia del crèdit que se li concedeix; tanmateix el cap. XL prohibeix que es pugui constituir si abans no s'ha demanat la fadiga i conseguit la llicència del comanador o del seu batlle, i això sota pena de 20 sous. De fet la Senyoria acaba així controlant tota l'activitat creditícia i d'endeutament dels seus vassalls, amb la possibilitat d'atorgar ella mateixa els préstecs en qüestió.

I ja el cap. VI disposa que quan el deutor ha lliurat una penyora en garantia si no vol satisfer el deute al seu venciment, el creditor podrà vendre-la si vol. Després afegeix que caldrà però acudir al batlle, i aquest requerirà al deutor perquè pagui el deute en un termini màxim de 10 dies, ja si aquell no ho fa el creditor podrà optar entre la venda de la penyora (que sempre es farà en pública subhasta al més donant), o bé aprofitar-la i empenyorar-la el mateix creditor en garantia d'un deute seu; però tot es farà per mitjà de l'"auctoritate dicti baiuli hoc possit facere".

Per la seva part el cap. VII al.ludeix al cas que hi hagi fermança o fiador, i disposa que en cas de no pagar-se el deute al seu venciment, el comanador o el batlle compel.lirà al deutor i al fiador perquè el satisfaci tenint en compte que ha d'afegir a la quantia adeutada el seu terç com a preu per l'intervenció judicial i que és de l'Orde segons "prout in instrumento a fratribus Templi super hoc eis facto continetur".

En qualsevol cas, el cap. XXI dóna llibertat al creditor d'adreçar-se primer si vol contra la fermança (personal o real), "prout ibidem esse actenur fieri consuetum".

A part de l'exposat, el codi d'Horta en el seu cap. LVII també es refereix als deutes per joc, i assenyala que tals deutes no es poden reclamar judicialment si no és que s'haguès constituït una penyora i sempre i quan aquella no s'hagi fet sobre "vestibus et armis"; d'altra banda, si existissin "fideiussorem vel paccatorem de peccunia" aquells no estan obligats a satisfer el deute ("sint adsolvendum eam in aliquo obligati").

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

Els caps. 19 i XVIII respectius coincideixen amb el VI d'Horta, per bé que en aquells casos primer ha de transcorrer el termini de 10 dies, i després procedir si es vol a la venda de la penyora o al seu empenyament a algun veí del lloc.

Això no obstant s'estableix una excepció a l'execució de penyores i fermances per via judicial: els deutes de joc, en qual cas s'admet que el deutor lliuri penyores i fins i tot fermances, sempre i quan no consisteixin en "vestidures e armes", i que el creditor les retingui fins que sigui pagat; però aquells deutes no es podran reclamar judicialment ni tan sols penyorar-se (caps. 94, 95, 96 i LXXXIX, XC i XCI).

D'altra banda, també els caps. 42 i XXXVII assenyalen que "es acostumat que tot hom pot demanar son deute si's vol primerament a la fermança que al deutor". Però si hom opta per reclamar el deute a la fermança o fiador, aquest primerament cedirà una penyora al creditor, qui la posseirà per 10 dies o fins i tot la podrà "donar a manlevar a la dita fermança als dits X dies"; passat aquell termini, i suposem que en cas de no pagar-se el deute, la penyora serà "correguda publicament per lo corredor del dit loch per espay de III dies" per a la seva venda en pública subhasta: en 13 dies doncs la penyora del fiador serà venuda i amb el preu obtingut es pagarà al creditor (caps. 43 i XXXVIII).

També hem de dir que els caps. 123 i CXVIII disposen que el fiador es pot alliberar de la càrrega i "pot demanar al deutor que'l trague d'aquella fermança" si és que ha lliurat penyora (el cas anterior), o si resulta que el deutor està venent fraudulentament els seus béns per a no respondre del deute, o talment si és que "encara si la dita fermança aura estat en obligament de tres ayns a ensus".

- Cartes de Benissanet i Miravet:

Les Cartes de Benissanet i Miravet segueixen els mateixos criteris que el codi de la Batllia:

- Els caps. 75 i 82 traslladen el 19 del codi de 1319, especificant que el requeriment al deutor el farà el creditor i que l'execució de la penyora es farà en via judicial: el batlle embargarà la penyora i es procedirà conforme s'ha exposat a voluntat del creditor ("y pasado dicho termino pueda el crehedor vender la prenda y enpenyarla como le diere gusto, dentro la villa de (..)").

- I els caps. 105 i 111 reproduïxen literalment el 123 del primer codi ("porque haya pagado alguna cosa por la dicha fiança, o porque el principal desminuya su hazienda, o porque ha mas de tres anyos que esta obligado") (487).

1.2 El procediment general:

Ens referim aquí a la reclamació de deutes quan no existeix penyora ni fermança donada d'antuvi en garantia del crèdit concedit.

- A Horta:

En principi segons el cap. XLVI aquell que és demandat per un deute deurà donar "fideissorem vel pignora secundum quantitatem petitam ab eo, et tertium quod inde comendator debet habere". Però suposant que el demandat no els pugui aportar, ho haurà de jurar per Déu sobre els sants Evangelis així com que estarà a disposició del jutge "ad diem et dies" per a comparèixer davant seu (jurarà que no desapareixerà i acudirà quan sigui citat durant la tramitació del procés) evitant d'aquesta manera l'empresonament.

Obviament l'existència del deute haurà d'acreditar-se amb qualsevol dels mitjans de prova establerts, amb els requisits que abans hem vist; però existeix una excepció relativa: el cap. LXI disposa que és suficient un testimoni en demandes per quanties inferiors a 100 sous i sempre i quan s'hi acompanyi el jurament del demandant conforme existeix el deute; tots dos elements en tals circumstàncies són suficients per a acreditar "in plenam probationem" l'existència del deute.

Es permet en tot cas que el demandat es defensi i formuli reconvenió (cap. LVI), i presentar qualsevol excepció dilatòria o peremptòria segons cregui convenient al contestar la demanda o després si jura que no ho ha pogut fer abans perquè allò que addueix no ho ha conegut fins aleshores (cap. XLIX).

Suposant que el demandat contesti la demanda i negui allò que se li reclama, aleshores el demandant té 3 dies per a provar els seus pretesos drets o almenys presti jurament, doncs en altre cas el deutor serà absolt (cap. L).

Per la seva part el cap. LIV disposa que tot aquell que estigui en la pacífica possessió de béns mobles i immobles "non expolietur ea absque cause cognitione". Tanmateix, si existeix perill de que el demandat causi algun frau, el batlle pot procedir al segrest de béns mobles i altres movents i dipositar-los en algun lloc segur a la vista de testimonis i fins i tot de l'actor si és convenient (cap. XLIII).

D'altra banda el cap. LIX disposa que si es reclama algun deute a un tutor contra el seu pupil, aquell haurà de respondre "vel faciat inde querelanti justicie complementum".

Ja resolt el plet i condemnat el deutor, el comanador o el batlle (segons qui sigui el jutge) el requerirà pel compliment de la sentència: perquè pagui el dèbit, o bé lliuri alguna penyora o doni fermances en garantia. I si resulta que el deutor no posseeix "nisi res immobiles", haurà de ser tancat a la presó fins que satisfaci el deute (cap. LXXIV).

Això no obstant, si el deutor jura per Déu i sobre els sants Evangelis que careix de béns amb els que poder satisfer el deute, podria alliberar-se de la presó si jura i es compromet a comparèixer davant el jutge "de duobus mensibus ad duos menses donec plenarie suo satisfecerit creditori" (cap. XXII).

En qualsevol cas, el deutor té un termini de 4 mesos per a liquidar el deute, i en el seu cas l'haurà de satisfer amb càrrec als seus béns, inclòs el terç de la Cort; però s'assenyala que primer es pagarà el deute si és que els seus béns no són suficients per a tot (cap. LXXVI).

Talment ens hem de referir al cap. LXXV, que estableix que en executar els béns del deutor, primer s'ha de liquidar el deute del creditor que primer a reclamat, i si sobra quelcom podrà satisfer-se altres creditors.

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

Segons els codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol, la tramitació judicial d'una reclamació de deutes segueix aquest procediment:

- Primer es presenta el "clam" davant la Cort amb les proves pertinents si hi són, i sens perjudici de poder demanar algun ajornament especial en cas de mancar-ne alguna necessària; d'altra banda ha de fermar dret donant garanties suficients sobre la seva demanda (caps. 76 i LXXI).

- El demandat, una vegada se li ha notificat la demanda, està obligat a "fermar dret" o a avenir-se amb el seu creditor abans que es faci el "reclam" per part del demandant, i això ha de ser: si la demanda es presenta "ans de hora nona", per tot el mateix dia; i si es formula després d'aquella hora, el termini és pel que resta de dia i el següent.

- Si les parts no s'avenen o el demandat no ferma dret en el mateix termini aleshores, aquell deurà satisfer una sanció de 5 sous de fadiga més el terç del deute si finalment s'acreditarà el deute (caps. 48 i 49, i XLIII i XLIV).

- Això no obstant, el demandat pot contestar i oposar-se a la demanda el mateix dia en que la rep o si no té un termini de 3 dies, ampliable a 10 si ho demana per a cercar advocat que el defensi (caps. 84 i LXXIX).

- Pot ser també que una o ambdues parts no puguin fermar dret; si és així, l'afectat ho haurà de jurar a la Cort o al batlle, indicant que l'ha cercat diligentment però que no l'ha trobada i talment s'haurà de comprometre per jurament a acudir davant la Cort "a dies e ores" segons sigui requerit, garantint així que no defugirà les seves responsabilitats davant la reclamació que se li formula (caps. 76 i LXXI).

- Cas de que no hi hagi avinença i de que no es fermi dret (amb independència de que es contesti la demanda o no), el creditor deurà fer el "reclam" davant la Cort, i aquesta ordenarà el tancament de portes de la casa del deutor per termini de 3 dies, passats els quals i no havent-se satisfet el deute, el creditor podrà demanar l'execució del deute sobre els béns del deutor. Ja en aquest cas, es permet al creditor que opti per quins béns vol que es comenci a executar el deute; sembla normal que s'iniciï el procediment executiu pels béns movents, que hauràn de ser correguts per 3 dies; si aquells no són suficients se seguirà pels immobles, "los quals sien cridats publicament per espay de XXX dies". Curiosament no es fa esment als béns mobles, i ja s'afegeix que amb allò que s'obtingui de la subhasta dels altres serà satisfet el creditor (caps. 47 i XLII).

Suposant però que el deutor s'oposi a la demanda i fermi dret, aleshores seguirà el procediment sense el tancament de portes, i aleshores deurà acreditar-se l'existència del deute sens perjudici de la defensa que pugui argumentar el demandat; d'aquesta manera:

- Els caps. 102 i XCVII disposen que dos testimonis basten per a provar que un deute concertat "ab publica carta" no ha estat pagat, excepte si el demandat fa "sagrament" en contra.

- Els caps. 98 i XCIII seguint amb el supòsit anterior, estableixen que si el deutor jura que no deu res, el creditor haurà de fer el mateix respecte de l'impagament del deute; després el demandat haurà de provar allò que jura, per bé que si no ho vol fer deurà dipositar a la Cort allò que se li reclama "per cartes o per sofficiens testimonis".

- Per la seva part els caps. 99 i XCIV indiquen que si el creditor no vol el jurament anterior, aleshores que "no li sie pagat deute".

Tanmateix, els codis als que ens referim preveuen altres supòsits referents a la reclamació de deutes:

- Que una vegada presentada i notificada la demanda al deutor, aquest pot "abandonar" els seus béns a la Cort, de manera que aquella els rebrà i executarà per a pagar al creditor demandant; s'afegeix que amb allò que s'obtingui de la subhasta dels béns es pagarà al demandant, i solament si hi ha algun sobrant aleshores prendrà el seu terç (caps. 50 i XLV).

- Que en cas que el deutor sigui un foraster del lloc, si se li troben alguns béns, "si l'estranger no pague a l'habitant del loch ço que li deu o no li complex ço que li a promes, puxen los bens del dit estranger alli esser emparats o enbargats tant tro que'l dit estranger age pagat o complit ço que a aquell es obligat" (caps. 75 i LXX).

- I que si es presenta una demanda contra un pupil, el tutor prèvia llicència de la Cort, deurà contestar-la i defensar al menor (caps. 100 i XCV).

Encara es preveu el cas que el demandant no tingui proves suficients segons allò disposat abans referit, aleshores i si el deute no supera els 20 sous, se li admetrà com a únics medis de prova un testimoni "digne de fe" i el seu propi jurament; això no obstant s'exigeix que el reclamant sigui de bona fama (caps. 104 i XCIX).

D'altra banda, segons els caps. 121 i CXVI "si negu defallira a son pleyt", és a dir que desisteixi, pagarà de "contumacia" a l'arbitri del batlle aconsellat pels jurats allò que considerin procedent. I en qualsevol cas els mateixos preceptes afegeixen que el vençut no serà "condempnat en les despeses al vencedor".

Finalment, i condemnant el demandat al pagament del deute, a l'igual que a Horta (cap. LXXVI), el deutor té un termini de 4 mesos per a satisfer el dèbit reclamat; i si s'executen els seus béns, primer es pagarà al demandant, i després amb allò que resti se satisfarà el terç de la Cort. Talment s'indica que la venda dels béns es farà en pública subhasta en els terminis ja indicats també a Horta 30 dies pels immobles, i 3 pels mobles (inclosos els movents que aquí no s'esmenten) (caps. 122 i CXVII).

I ja en relació amb l'execució dels deutes, si s'ha hagut de procedir contra els seus béns i aquests s'han venut "per offici de Cort e liurats per man de corredor a algun comprador", si el comprador que els adquireix en gaudirà pacíficament i se li garanteix la seva lliure possessió de manera que cap "questia ni demanda no li sia moguda per null altre creedor"; en qualsevol cas s'autoritza a qualsevol altre creditor que pugui recórrer contra el preu pagat si no el considera ajustat (caps. 46 i XLI).

Talment ens hem de referir a un supòsit més al que els nostres codis al·ludeixen: quan la deutora és la Universitat. En aquest cas s'estableix un procediment especial:

- La Cort notificarà la demanda.
- La Universitat estarà exempta de tot dret de fadiga i de terç de la Cort.
- Se li concedirà un termini de 10 dies perquè el deute sigui cancel·lat, i si no és així "la Cort forç e destrenque aquells de pagar axi com si terç ne devie aver" (caps. 132 i CXXVII). Suposem que la Cort procedirà com amb un particular, amb l'embargament de béns sobre els que s'executarà el deute reclamat, desconeixem d'altra banda si existia responsabilitat personal per part dels representants municipals.

Per últim els codis preveuen també el cas que un deutor estigui obligat a diversos creditors, i aleshores es disposa el següent:

- Si un deutor és obligat "ab cartes publiques" a diversos creditors i tots ells acudeixen a la Cort per a reclamar els dèbits pendents, es tindrà en compte l'antiguitat de cada deute segons s'acrediti documentalment o "per altres proves covinens"; després es farà una crida pública per si hi ha algú que també pugui tenir algun dret sobre els béns del deutor i no hagi comparegut, perquè ho pugui fer en el termini de 10 dies "per mostrar son dret". Transcorregut el termini el procediment seguirà el seu curs amb els creditors demandants, i ja si després n'apareix altre no se'l tindrà en compte excepte si declara "per son sagrament (..) que no sabie aquella crida o que no ere en loch que dins aquell temps pogues esser vengut" (caps. 44 i XXXIX).
- Suposant, en el mateix cas anterior de diversos creditors, que el que sigui de millor dret per antiguitat no vulgui o no pugui reclamar el seu deute, s'atindrà al que primer a acudit davant la Cort i ell serà pagat primerament que cap altre encara que sigui l'últim en drets; però aquell creditor que és satisfet, coneixent en definitiva que en hi ha altres de millor dret, deurà donar fermances suficients a la Cort de que si els béns del deutor no són suficients per a satisfer altres deutes preferents o anteriors, els tornarà a la mateixa Cort perquè els "deliure e'ls do a aquell qui millor dret hy age" (caps. 45 i XL).

- A Benissanet i Miravet:

Per la seva part, les Cartes de Benissanet i Miravet pel que fa al procediment general de reclamació de deutes contenen escassos preceptes si les comparem amb el codi de 1319, i encara són trasllats d'altres dels Costums de la Batllia:

- Els caps. 79 i 85 venen a ser una còpia del cap. 45 del primer codi, i disposen que si algú creditor ja té "provida execution" en els béns del deutor, aquella seguirà el seu curs i no es suspendrà encara que aparegui un creditor que al·legui millor dret sempre i quan presti "caution" de que restituirà allò que obtingui amb l'execució per a pagar a aquell en cas de que no es trobin més béns del deutor amb els que satisfer-lo.

- . Els caps. 80 i 86 recullen el mateix supòsit que el cap. 50 del text de 1319, sobre l'"abandonament" de béns a la Cort en iguals termes.
- . Els caps. 88 i 94 es refereixen al cas que el deutor sigui un foraster, en els mateixos termes que el cap. 75 del codi de la Batllia.
- . I ja els caps. 108 i 114 al·ludeixen al cas que la deutora sigui la Vila, igual que el cap. 132 del codi antic, per bé que aquells es limiten a indicar que la Vila no pagarà terç al senyor (488).

2) La protecció de la possessió dels béns:

Comuna a tots els codis de la nostra zona i a les Cartes del s. XVII és l'establiment del principi de que ningú pot ser molestat ni impedit en la lliure i pacífica possessió dels seus béns, si no és en tot cas a causa d'un procediment judicial. Així es recull en general a cada cas per mitjà de diversos preceptes:

- A Horta:

- El cap. XVII disposa que aquell que ha comès algun delictes, encara que sigui castigat amb pena corporal, no perd els seus béns sinó que en pot disposar i sobre ells li és permès "testare et facere suas voluntates". Altra cosa és que sigui denunciat per un crim i tot i ser requerit no comparegui davant del jutge dins un any com està previst, en qual cosa es procedirà d'ofici contra els seus béns d'acord amb els Usatges de Barcelona i el dret comú (pel pagament de l'indemnització i de la sanció o pena que se li imposi).
- El cap. LIV prohibeix que aquell que gaudeix de la pacífica possessió de béns mobles i immobles en sigui expoliat, sinó és per "cause cognicione".
- I ja el cap. LXXIX estableix que els béns de l'heretge seràn confiscats (pel senyor).

- A Miravet i Torre:

- Els caps. 58 i LIII recullen el mateix supòsit que el cap. XVII d'Horta, per bé que estableixen dues excepcions: "si donchs no avie feyt crim de heretgia o de lesa magestat".
- Els caps. 92 i LXXXVII també coincideixen amb el LIV d'Horta, i igualment es refereixen a tota "cosa sient, o movent o per si movent", i efectivament manifesten que el seu posseïdor "no la perde ne sie gitat sens coneguda de dret".

- La Benissanet i Miravet:

- Els caps. 81 i 87 disposen que "puedan disponer de sus bienes todos los malhechores, si no es en los casos prohibidos por el drecho comun".
- I els caps. 97 i 103 es limita a referir-se a casos en els que l'objecte del plet és justament un bé immoble o altre bé movent: en el primer supòsit

"durante el discurso del pleyto no puedan hechar de possession a ninguno de los bienes scitios que se pleytearen"; i en el segon cas en canvi el posseïdor ha de donar fiadors en garantia de que si és condemnat, restituirà la cosa al demandant, però si no en dóna aleshores el batlle nomenarà un dipositari de comú acord amb els litigants o pel seu compte que es farà càrrec del bé mentre es tramita el litigi (suposem que el mateix tractament es deu donar quan l'objecte del plet és un bé moble).

D'altra banda també s'estableixen algunes normes respecte dels béns dels menors d'edat; són els casos dels caps. LIX d'Horta, 100 de Miravet i XCV de la Torre de l'Espanyol, quan disposen que si es presenta una demanda en reclamació o afectant a béns mobles o immobles:

- En el primer cas el tutor, prèvia autorització de la Cort, haurà de procedir en defensa del seu pupil i comparèixer en judici.
- I si es tracta d'un litigi sobre béns immobles, aleshores el tutor no podrà actuar si el menor ho és de menys de 14 anys, salvat el cas que el plet ja s'hagués iniciat en vida d'aquell de qui ha heretat (el pare o altre) (489).

3) L'ordenament i el procès penals:

L'ordenament penal apareix com el més regulat en els nostres codis de Costums, especialment al codi de la Batllia de Miravet i després seguint el mateix criteri a les Cartes del s. XVII.

Efectivament, aquells textos recullen una àmplia relació de fets punibles i de penes pecuniàries segons la naturalesa i les circumstàncies que hi concorren. I ja finalment es remeten a l'arbitri senyorial o del batlle amb els jurats o amb el seu assessor segons el cas per a decidir el càstig o sanció a infligir en supòsits no previstos expressament.

En canvi el procès penal es troba escassament regulat, regint també una sèrie de pràctiques establertes per diversos privilegis senyorials, en especial el judici dels prohoms al que ja ens hem referit més amunt. Aquí en tot cas relacionem allò que disposen els codis vigents i altres privilegis i concòrdies en aspectes molt concrets del procediment penal.

Diguem també que d'acord amb la documentació que posseïm, i molt especialment els Capbreus i altres actes similars, el procès penal compta arreu únicament amb una sola instància, excepció feta en alguns supòsits pel que fa als llocs de la Baronia d'Entença segons privilegis de 1402 i 1407, i als de Benissanet i Miravet a partir de les seves Cartes de població de 1611 i 1623 quan es disposen fins a tres instàncies judicials (dues d'apel.lació successiva).

Tot i així els senyors gaudeixen del dret de fer gràcia a algun delinqüent i commutar totes les penes que es poden imposar.

3.1 Les penes:

Els ordenaments medievals recullen tota una àmplia sèrie de fets punibles de naturalesa ben diversa; usem l'expressió general de "penals" partint d'una perspectiva actual, però no és del tot correcte: de fet no podem fer servir la mateixa terminologia per a qualificar tot fet castigat. En tot cas hem de parlar d'allò "criminal" en referència a fets delictius molt greus castigables amb penes corporals o amb la de mort; mentre que la resta de qüestions adquireixen un caràcter "civil" en tant que es tracta de fets sancionats amb una pena econòmica (o també "mixtes" perquè si bé són fets punibles la sanció és executable civilment) (490).

Per la nostra part distingim en tot cas tres grans tipus de penes que s'apliquen: les pecuniàries que en alguns casos són substituïbles per altres de caràcter corporal; les infamatòries, i les corporals.

a) Les penes pecuniàries i altres alternatives d'escarment:

Les penes pecuniàries s'estableixen en general tant als codis dels s. XIII al XVI com a les Cartes del XVII. Es refereixen a fets que avui definiríem com a penals però que a l'època constituïrien delictes civils, castigats amb sancions econòmiques; es tracta de lesions o ferides lleus i greus que no causen la mort de la víctima, així com altres actes que avui qualificariem de faltes per usar una expressió més actual i que afecten a la que seria la bona i honesta convivença entre els veïns i a l'ordre públic.

Quasi bé es repeteixen els mateixos supòsits en tots aquells textos, amb escasses variacions. Supòsits i penes que majoritàriament tenen el seu origen en l'antic codi visigòtic i que en part es recullen als Usatges de Barcelona. I recordem que en expressió de l'època els fets castigats d'aquella manera reben el qualificatiu de "civils".

També hem de dir que en ocasions les penes pecuniàries que s'estableixen tenen altres d'alternatives pel cas de que l'inculpat no pugui o no vulgui satisfer-les.

Passant ja a les penes pecuniàries que s'estableixen:

- A Horta:

- Per amenaçar amb un coltell, punyal, llança i arma similar s'imposa una pena de 60 sous "et aut manum perdat" (cap. V).

- Aquell que digui mal de Déu, de la seva Mare o de qualsevol sant encara que sigui jugant, pagarà 5 sous o rebrà 5 açots a la plaça pública (cap. XIX).
- El que toqui la campana "in crepusculo noctis eo tempore quo pulsabitur nullus eat sine lumine per villam", serà sancionat com en el cas anterior (cap. XXVI).
- Qui usi pesos o mesures falsos satisfarà una multa de 60 sous (cap. XXXIII).
- Aquell que trenqui el precinte judicial posat a una casa per causa d'una reclamació contra el seu propietari, pagarà una sanció de 5 sous (cap. XXXIV).
- El que causi algun frau o altra alteració en ple dia "in capellis", serà sancionat amb 20 sous (cap. XXXVII).
- Aquell que dugui a sobre ganivets o punyals, de dia o de nit i encara que sigui ad sonum vel alias exeundo villam vel intrando", que els perdi i pagui una sanció de 10 sous (cap. XLI).

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

- També qui amenaci a altri amb coltell o espasa "o arramira lança o parara ballesta o altra manera d'armes hon age ferre", satisfarà 60 sous o perdrà la mà (no s'especifica quina, i potser sigui aquella amb la que es va amenaçar) (caps. 6 i VI).
- Per ferir a altre la sanció serà de 200 sous, sempre que la lesió no sigui causada premeditadament, ni amb arma de ferro ni pugui causar la mort. Si la ferida fou causada intencionadament, aleshores la pena és de 400 sous; això no obstant, si es fa amb arma d'aquella naturalesa, aleshores i en tant que no se'n pot seguir la mort de la víctima, la sanció és de 100 morabatins o alternativament la pèrdua del puny (potser sigui el que va causar la ferida) (caps. 7 i VII).
- Si s'amenaça amb un bastó o amb pedra, la pena és de 10 sous, però si es fereix aleshores es pagarà 60 sous (caps. 8 i VIII).
- En cas de ferir a la cara amb la mà, la pena és de 60 sous (caps. 9 i IX), i si es causa lesions amb el puny però a una altra part del cos, la multa serà de 5 sous (cap. 10, sols Miravet).
- Si es causen lesions amb el peu sense causar sang, la multa és de 10 sous (caps. 11 i X).
- Ja en cas de ferides fetes amb la mà o el peu però causant sang, la sanció serà de 20 sous (caps. 12 i XI).
- Si algú estirar dels cabells a un altre, amb una o amb les dues mans, la multa és de 10 sous; però si la víctima a més cau a terra aleshores serà de 15 sous (caps. 13 i XII).
- En cas d'empentes donades amb una o les dues mans però iradament, la sanció és de 5 sous o de 10 si la víctima cau a terra (caps. 14 i XIII).
- Per escupir a la cara iradament, la multa és de 10 sous (caps. 15 i XIV).
- Ja si es causen "alguns colps o ferides feytes seran en alguna manera o ab alguns altres estruments o manera d'armes" no previstes en els

capítols anteriors, serà el senyor (o el batlle) qui decidirà la sanció a imposar amb l'assistència i consell dels jurats i prohoms del lloc (caps. 16 i XV).

- Aquell que injuriï altri i després es presenti la denuncia a la Cort no ho pugui justificar o declari que li ho va dir per ira, pagarà una multa de 10 sous (caps. 17 i XVI).

- El veí que usi mesures i pesos falsos satisfarà una multa de 60 sous (caps. 35 i XXX).

- I per últim, també se sanciona la blasfèmia i qualsevol ofensa feta a Déu i la Verge Maria (no s'esmenten els sants com es fa a Horta); la multa serà de 15 sous o 15 açots a la plaça pública. D'altra banda, per primera vegada s'estableix que la sanció es repartirà en una part pel senyor (dues tercers) i la resta per l'acusador (una tercera part) (caps. 70 i LXV).

Cal afegir que el conveni jurisdiccional concertat l'any 1690 a la Batllia de Miravet (exclosos els llocs de Benissanet i Miravet), es refereix a aquelles penes pecuniàries:

- El seu cap. 1 confirma les que s'estableixen al codi de Costums de 1319, sense modificar les quanties.

- Però després el cap. 11 introdueix una modificació: passa a distingir-se entre ferides lleus i les greus o "maiores", i les sancions seràn com a màxim de 60 i de 200 sous respectivament. En tot cas, correspondrà al batlle i jurats del lloc determinar la sanció sense ultrapassar aquells límits en funció del dictamen que sota jurament presenti el cirurgia local.

- A Benissanet i Miravet:

- Els caps. 57 i 64 també tipifiquen les amenaces amb armes com l'espasa, el punyal o altra de ferro i imposen la mateixa sanció de 60 sous. Després es refereixen a supòsits de ferides causades amb aquelles mateixes armes: hi ha una sanció de 200 sous si es fan premeditadament però sense causar la mort de la víctima; si no es causaren premeditadament i es feren enmig d'una baralla, la multa és de 100 sous; i si aquelles ferides es fan a la cara de la víctima s'eleven a 10 escuts (de fet es refonen els caps. 6, 7 i 9 del codi de 1319, variant les penes dels dos darrers i eliminant les mutilacions corporals alternatives).

- També es preveuen les amenaces amb bastó o pedra, i la pena és de 10 sous, excepte si es causa ferida car aleshores s'eleva a 60 sous (caps. 58 i 65).

- En cas de ferir a algú amb la mà a la cara, la pena és de 60 sous; i a Miravet s'assenyala que així serà sempre que "no sacando sangre o clavada la mano en parte publica" (caps. 59 i 66).

- Ja en cas de causar ferides en altres parts del cos amb la mà o el puny, la sanció és de 5 sous (caps. 60 i 67).

- Si les ferides es causen amb el peu es preveu una multa de 10 sous; i encara es fa referència a lesions causades amb la mà o el peu però fent sang, en quals casos la sanció serà de 20 sous (caps. 61 i 68).
- Si algú estira els cabells d'altri satisfarà una sanció de 10 sous, però si a més el fa caure a terra aquella multa passarà a ser de 15 sous (caps. 62 i 69).
- En cas d'escopir a la cara, la multa és de 10 sous (caps. 63 i 70).
- Ja quan es causin ferides diferents a les previstes en els capítols anteriors, sigui de forma o amb armes diferents a les descreites, aleshores serà el batlle amb el seu ordinari assessor el que fixarà la sanció a pagar, sens perjudici de que pugui apel·lar-se la seva resolució al senyor o al seu governador. A Miravet encara es diu que es farà "segun la calidad de la herida y delinquente y herido" (caps. 65 i 72) (491).

Afegim que a Miravet s'assenyala que en cas de que l'inculpat no satisfaci la pena pecuniària establerta deurà passar a la presó tants dies com sous s'han imposat en multa (492).

D'altra banda, aquelles Cartes no preveuen cap sanció en el cas d'injúries, per bé que es remeten a allò establert a les Constitucions de Catalunya i bans reials, o en últim terme "las penas que de drecho estubieren inpuestas" (caps. 66 i 73). De fet pot suposar una confirmació de la que fixava el codi de 1319 (493).

D'altra banda, en actes senyorials de presa de possessió als dominis hospitalers s'estableixen altres sancions pecuniàries per aquests supòsits:

- Es prohibeix a tothom que dugui armes, sota pena de 5 sous segons actes del s. XVI, o amb remissió a les penes fixades per les Constitucions del país o altres disposicions reials a partir del s. XVII.
- Talment es castiga amb pena de 5 sous aquell que gosi jurar per Jesús o la Verge Maria (es complementa allò disposat pels caps. XIX d'Horta, 70 de Miravet i LXV de la Torre de l'Espanyol, però en cap cas es preveu la pena alternativa dels açots).
- I solament a Horta es prohibeix jugar en dies de festa, fixant la mateixa pena de 5 sous.

b) Les penes infamatòries:

Altres tipus de penes són les que qualifiquem d'infamatòries, en tant que consisteixen en l'envergonyimen públic dels inculpats.

Penes a les que també se'ls atribueix un origen germànic i que es preveuen en diversos supòsits en part coincidents als codis i a les Cartes als que ens venim referint i que talment s'apliquen a la Baronia d'Entença:

- A Horta:

- El seu cap. IX es refereix a la dona sorpresa cometent adulteri, i disposa que ella i l'home en qüestió "currant per plateas Orte nudi et verberati, nec aliud dampnum inde sustineant".

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

- També es preveu l'adulteri i s'estableix la mateixa pena que a Horta, això no obstant se'n preveu altra de substitutòria com és el pagament d'una multa de 60 sous per cadascun dels adúlterers "no volra correr a la vila" (caps. 22 i XXI).

- Altra pena similar és la que s'imposa a la flaquera que defrauda per tercera vegada en le pes del pa i no vol pagar la multa prevista en tal cas de 30 sous "pug al castell e estie alli nuda, saul l drap que tingue entorn les anques, de tercia entro a mig dia" (a més el pa fraudulent es donarà franc) (caps. 61 i LVI).

- Els caps. 116 i CXI també preveuen la pena de correr per la vila (no sabem si nu o no) al lladre; però tal pena és una de les previstes a més de la d'una sanció, mutilació del cos o la pena de mort, i en cas es decidirà segons els fets i les seves circumstàncies.

- I per últim, es preveu el cas de la dona que abandona el seu fill a la porta de l'església o en altre lloc perquè no el vol nodrir; en aquest tal cas es disposa que "sia presa e tota nua correque per les plaçes de la vila baten; apres sia tenguda de nodrir sa creatura" (caps. 114 i CIX).

- A Benissanet i Miravet:

Pel que fa a les Cartes de Benissanet i Miravet encara es preveu un supòsit dels recollits pel codi de 1319: el del cap. 114, de tal manera que la dona que abandona el seu fill serà "passada por el llugar desnuda y sin esto sera forçado a criar su hijo" (caps. 103 i 109).

- A la Baronia d'Entença:

A la Baronia d'Entença el privilegi de 1400 que concedeix el judici dels prohoms per a conèixer i judicar crims i tot delictes comesos per oficials senyorials i persones al servei del senyor, cita la pena consistent "currendum villam cum verberibus" com una de les que s'imposa en fets qualificats com a greus.

El document no especifica quins crims es castiguen amb aquella pena, però poden ser els mateixos que hem vist als codis dels dominis hospitalers. En qualsevol cas si que s'indica que quan els prohoms imposin aquella pena o altres corporals, tals resolucions són apel·lables a altres prohoms (494).

c) Les penes corporals, de galeres i el desterrament:

El tercer gran grup de penes segons els textos jurídics de la nostra zona el constitueixen les penes que podem definir de "corporals" en tant que comporten la mutilació del cos inclosa la pena de mort, així com altres com la de galeres que deu comportar la reducció de l'individu a una situació de qüasi esclavitud, i el desterrament.

Vegem que és el que disposen els textos de la nostra zona:

- A Horta, el codi de 1296 preveu les penes corporals següents:

- Ja hem citat una pena corporal en referir-nos a les pecuniàries i com a alternativa a altra d'aquelles: per amenaçar amb armes de ferro, si el denunciat no volia pagar els 60 sous de sanció havia de perdre una mà (que suposem seria aquella amb que s'agafava l'arma) (cap. VI).

- El cap. LXIX disposa que el furt pot ser castigat amb la pèrdua d'algun membre del cos i fins i tot amb la pena de mort; allò que sigui es resoldrà en el judici.

- I el LXXIX es refereix a l'heretge; disposa que "flamibus seu igne concremetur", i que li siguin confiscats els seus béns.

D'altra banda, coneixem unes sentències dictades pels batlles d'Horta, Bot, Arnes i Caseres (llocs tots de la Comanda d'Horta) dels anys 1625, 1628, 1630 i 1664 referents a robatoris i lesions, i en les que s'imposen les penes d'açots públics, marca corporal, servei a galeres i desterrament:

- A Bot, el 1625: S'acusa a Esteve Lamar (de Mouregan de Ribera, a França), d'haver robat amb un altre individu diversa roba al terme de la Vall del Tormo i haver-la introduït després al terme de Bot, l'inculpat confessa els fets i renuncia a cercar advocat i procurador per a la seva defensa; finalment, el batlle amb el vot i parer dels jurats i prohoms del lloc el condemna a "que sia açotat per los llochs publichs de la present vila, donant y pegant a d'aquell cent açots en les espalles, y despres sia marcat en la espalla dreta ab la marca acostumada y en desterro perpetuo de la present vila y son terme, y aixi mateix lo condemnam a restitucio de la roba furtada".

- A Horta, el 1628: Joan Lana, natural de Tolosa de França, va pegar a Pere Lafont (també francès) a la Casa de l'Hospital de la Vila "ab un ganivet" fent-li "uns colps en lo front o pols y altres en lo llom"; la sentència el condemna a ser posat "y detengut per spay de miga hora en lloch publich y acostumat a la vergonya y bandejat, y desterrat de la present vila y de son terme perpetuament, y en tornar la capa de Pere Lafont que de la Casa del dit Hospital se li'n havia portat".

- A Caseres, el 1628: Pere Domènech, de Tivissa, va assaltar a "traycio" al camí real que va a Gandesa a un altre individu, "anant los dos de companyia, robant-lo y deixant-lo per mort ab molts cops y nafres"; el reu

és menor d'edat, doncs té 13 anys, se li assigna un curador des d'un començament, i finalment se'l condemna a ser "açotat publicament anant tot nu y sens roba de mitg amunt, y per los llochs acostumats, (..) y que despres en continent sia marchat en les espalles, y aixi mateix a que serveixca de remer en les galeres del rey nostre senyor per temps y espay de deu anys, y en restitucio de les robes y coses furtades"

- A Bot, 1630: Josep Cortès, veí de Móra i menor d'edat (entre 15 i 16 anys, i se li designa un curador especial pel procés), per haver entrat a una casa particular i haver-hi robat roba, joies d'or i plata i altres coses, és condemnat amb "respecte a sa menor edat", a 100 açots a les espatlles i a ser marcat com l'anterior, i "a servir a sa magestad en les galeres tot lo temps restant de sa vida per a que a d'aquell li serveixa de castich y als demes de exemple, ab condemnacio de despeses".

- A Arnes, el 1664: Miquel Selma, veí del mateix lloc, és denunciat per "haver escalat la casa de la Universitat (..) arrimant una escala de fusta a la paret de dita casa y entrant per una finestra a fi y efecte de furtar blat del que y havia en dita casa de la Vila"; el reu confessa els fets, declarant-se que es van fer "entre les dotze y una hora d'ela nit, (..) ab dos talegues y dos cordes"; la pena és la de servir a galeres durant 5 anys i ser desterrat perpètuament de la vila, ordenant-se el seu trasllat a Tortosa per a ser lliurat al veguer "com a galeot del rey" (495).

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

D'una banda tenim els supòsits previstos pels codis de la Batllia de Miravet i el de la Torre de l'Espanyol:

- Els caps. 6 i VI respectius preveuen la pèrdua de la mà com a pena a aplicar a aquell que no vulgui pagar la sanció imposada per fets d'amenaçes amb armes de ferro.

- Els caps. 7 i VII disposen la pèrdua del puny també alternativament, per a aquell que no pagui la sanció que li correspon per haver causat premeditadament lesions a altri amb armes de ferro.

- L'acusat de furt "correch (..) vila o toll (..) membres o a la per fi es (..) jutjat a mort"; una o altra pena s'aplicarà segons el fet produït i si es tracta d'un lladre "manifest". I ja si no és lladre conegut i reincident, aleshores serà condemnat a pagar l'equivalent a nou vegades allò pres si consisteix en diners, i onze vegades el seu valor si es tracta d'altres béns (caps. 116 i CXI).

- L'homicidi es castiga amb la mort; salvat quan el causant ho va fer en defensa pròpia en qual cas s'hauran d'oïr "ses defenssions", i si resulta acreditada aquella circumstància no sofrirà cap pena "ans sie defes e assegurat el loch per lo senyor" (caps. 128 i CXXIII).

I d'altra, els Capbreus tinguts a Rasquera fan esment del costell, com a càstig o pena corporal, per bé que no s'indica en quin tipus de delictes s'aplica.

Per últim i remetent-nos al conveni jurisdiccional de 1690, aquell es refereix en general als casos de "ladron famoso, salteador de caminos, asesino, consutudinario en delinquir, (i) persona escandalosa", com a fets que poden ser castigats amb penes pecuniàries i talment amb la pena de mort, de mutilació del cos, galeres i desterrament, tot segons les circumstàncies que hi concorrin. En qualsevol cas s'estableix que les penes de mort i de galeres no es poden "componer", i que únicament la de desterrament pot ser modificada (suposem que minorada quant a la seva durada).

- A Benissanet i Miravet:

Les Cartes de Benissanet i Miravet solament recullen expressament un supòsit de pena corporal: els caps. 59 i 66 respectius preveuen l'imposició d'una sanció de 60 sous a aquell que fereixi amb la mà la cara d'altri sense causar sang, i si aquell no satisfà la sanció establerta aleshores es disposa que la ma sigui "clavada en parte publica" (496).

- A la Baronia d'Entença:

Pel que a la Baronia d'Entença ens remetem a allò que disposen els privilegis atorgats els anys 1400 i 1407 als llocs del districte.

Ambdós privilegis concedeixen el judici dels prohoms pels casos de crims comesos per oficials i servents senyorials i talment pels executats per vassalls veïns del lloc, i es qualifiquen com de fets molt greus aquells que comporten una pena "ad mortem seu ad membri perditionem (..) aut aliis, vel ad ponendum in custello seu ad quavis aliam penam corporalem" (1400) o de "pena de mort natural o mort civil o de pena de sanch" (1407).

Veiem en tot cas que es fa esment a la pena de mort natural o física; però també s'al.ludeix a la civil que comporta la reducció del reu a una situació de quasi esclavitud amb la pèrdua dels seus béns (una d'aquestes penes pot ser la condemna a galeres, per exemple). Talment s'al.ludeix a les penes de mort, de mutilació que deu ser la que després es denomina "de sanch", i la del costell (497).

En qualsevol cas mentre es disposa que fets que poden ser castigats amb aquelles penes és suficient una prova semiplena (no completa), d'altra banda es reconeix que són els únics en els que la resolució corespondent pot ser apel.lada (498).

d) Fets no tipificats i penes no previstes:

Fins aquí ens hem referit a les penes previstes pels codis i altres textos, i en general a les que s'apliquen. Però poden haver supòsits de fet igualment recriminables i punibles diferents d'aquells que es recullen, o bé pot donar-se el cas que hi concorrin determinades circumstàncies atenuants i fins i tot eximents de responsabilitat penal que facin variar la pena formalment prevista.

D'una banda veiem com els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol estableixen amb caràcter general que en aquells casos que no ells no preveuen correspon al senyor o al batlle imposar al seu arbitri la pena o sanció que consideri adequada.

Així és segons el cap. LXXX d'Horta que disposa que es faci "secundum delicti et criminis qualitatem et quantitatem". I pel que fa als altres dos textos, els seus caps. 131 i CXXVI respectivament estableixen que "totes les penes dels crims e dels fortfeys que aci no son espacificades ne escrites" han de ser jutjades i punides "per lo batlle a consell dels jurats e prohoms segons la qualitat e quantitat del crim o del forfeyt".

En qualsevol cas recordem que arreu hi trobem vigent el judici dels prohoms (excepte a la Baronia de Flix), fonamentalment en l'ordre penal, i són ells i de vegades amb el batlle els que fixen lliurement les penes segons el criteri de l'assessor cridat a l'efecte. És evident que en cada cas s'avaluaran les circumstàncies i altres elements com pot ser la persona del propi delinqüent.

Els caps. 126 i CXXI de Miravet i la Torre de l'Espanyol ja disposen que "lo batlle ab consell dels jurats e dels prohoms jutge e ponesque lo dit malfeytor", i que per a fer-ho aquells poden cercar consell "lla on los senblara". I aquest criteri regeix en tots els llocs on s'instaura el privilegi del judici dels prohoms amb algunes variants conforme hem vist més amunt.

També podem veure capítols que es refereixen específicament a uns fets determinats:

- En uns casos molt concrets, els caps. 16 i XV dels mateixos codis ja indiquen que "si alguns colps o ferides feytes seran en alguna manera o ab alguns altres estruments o manera d'armes que en los damunt dits capitols no sia expressat", en tals casos els fets seràn castigats "a coneguda e discrecio e declaracio del senyor ab consell dels jurats e prohoms del loch com e en quina manera degen e puxen esser punits e jutjats".

- Els caps. 116 i CXI tracten sobre els furts, i disposen que el reu serà condemnat per una pena que serà de correr per la vila, la mutilació

corporal o la de mort, "segons la quantitat o la qualitat del feyt" i tenint en compte si és un "ladre manifest" (detingut en el moment de cometre el robatori); i en cas de no ser-ho, aleshores s'estableix una sanció econòmica equivalent a "IX dobles si d'aver es el robador, en XI dobles si d'aver es demanat" (499).

Talment a Horta també el seu cap. LXX preveu aquella circumstància de ser descobert en el moment de cometre el delicte, i talment pel que fa al "raptor" com a delinqüent habitual i perillós:

- Pel que fa al lladre: si és descobert en el moment de cometre el furt o prenent la cosa robada serà sancionat "si peccunialiter conveneratur in novcuplum"; i en altre cas, la pena serà de quatre vegades el valor d'allò que s'havia robat.

- I quant al raptor "vero manifestus", serà condemnat "in undecuplum" (500).

D'altra banda, els textos de Miravet i la Torre de l'Espanyol en els seus caps. 128 i CXXIII declaren que en cas d'homicidi, l'inculpat serà "jutgat a mort o absolt segons conexença drets e juy del batlle e dels jurats e dels prohomens de la vila"; i tot seguit s'afegeix que el reu serà eximit de responsabilitat si va matar a altri "defenen son cors", que en tal cas s'oïrà la seva defensa i que si s'acredita aquell extrem "nulla pena no soffre ans sie defes e assegurat el loch per lo senyor". En definitiva veiem com s'admet i reconeix a tothom el dret de defensar-se personalment davant qualsevol agresió, tot i que pugui acabar causant la mort de l'agresor; i així mateix també es reconeix el dret de tot individu a defensar-se davant la Cort (501).

Justament altres capítols d'aquells codis, quan la denuncia d'un fet delictiu no resulta acreditada, ordenen que es cridi a l'acusat perquè fermi dret i en definitiva en respongui doncs en altre cas serà tingut per confès:

- El cap. XVI d'Horta assenyala que si algú és acusat d'haver "occiderit vel vulneraverit aliquam personam, vel de bausia, vel violencia, vel tala reptatus" és obligat a comparèixer en un termini màxim de 20 dies (davant del jutge) o hi serà forçat, i si cal, perquè no se'l localitza serà cridat públicament.

- I els caps. 55 i 56 i L i LI de Miravet i la Torre de l'Espanyol preveuen el mateix si algú és acusat de nafrar o d'haver mort altri; el deure de comparèixer també és de 20 dies.

Es parteix doncs d'una pressumpció d'innocència que correspondrà destruir a l'acusador o al batlle o al procurador fiscal de la Cort. Tot i així, en cas d'existir altres pressumpcions "afermans" en contra de l'inculpat, aquest pot ser sotmès a tortura com disposen els caps. LXXVIII d'Horta, 130 de Miravet i CXXV de la Torre de l'Espanyol.

D'altra banda ens hem de referir als Capbreus tinguts als dominis hospitalers, quan informen que si es deté un delinquent i se l'empresona, però s'acredita que ell mateix "no deurer pena" (o que no té antecedents penals), pot ser escarcellat amb manlleuta o ser lliurat als jurats perquè ells en tinguin cura, i no cal que romangui a la presó senyorial. Suposem que tal circumstància també es tindrà en compte alhora de judicar.

Per la seva part, les Cartes de Benissanet i Miravet mantenen criteris similars o iguals als del codi de la Batllia de 1319 en un sol cas: els caps. 65 i 72 es refereixen a supòsits de ferides no contemplades expressament per aquells textos, i venen a ser un trasllat del cap. 16 d'aquell codi; això no obstant aquelles Cartes no recullen el judici dels prohoms, de manera que les penes seràn fixades pel batlle amb el seu assessor ordinari. En tot cas a Miravet s'afegeix que la pena serà "segun la calidad de la herida y delinquente y herido".

En canvi, les mateixes Cartes en dos casos es remeten a les penes previstes per les Constitucions de Catalunya, els bans reials o "las penas que de drecho estubieren inpuestas":

- Els caps. 66 i 73 pel que fa a injúries.
- I els caps. 64 i 71 pel que fa al cas de "si alguno tirare algun arcabucasso o pedrenyalada como dizen, hora hiera o no" (502).

Anys després, aquell cap. 131 del codi de Miravet és confirmat per la concòrdia jurisdiccional que es concerta el 1690; així l'establiment de penes en supòsits no previstos expressament per aquell codi segueix pertocant al batlle amb els jurats o els prohoms de la vila, i tots ells deuran tenir en compte les circumstàncies que hi concorren.

3.2 Altres aspectes del procés penal:

Hi ha diversos aspectes o qüestions de l'ordenament penal i del procés també penal als que els codis i els Capbreus es refereixen, tots ells de naturalesa ben diferent.

a) La majoria d'edat penal:

Solament els codis de la Batllia Miravet i Torre de l'Espanyol es refereixen a aquesta qüestió de la majoria d'edat penal. Així és en els seus caps. 54 i XLIX, i disposen "que nulla persona que sie de X anys a avall no sie punida per lo sényor criminalment ni civil sino en feyts de bans sobre tala o roberia de bens"; i ja en tals casos, suposant que un menor d'aquella edat cometès "algun exces fara criminal o mixtech", l'inculpat serà castigat "esguardant la discrecio d'aquells e la manera que feyt o aura a coneguda del batlle e consell dels jurats e prohoms del loch" (503).

b) La "composicion", la commutació i el perdó de les penes (504):

És general també el reconeixement de que el senyor pot "remitir" les penes de tot delictes o crim, "compensando o no" com es declara a Horta en els actes senyorials que coneixem; però sempre i quan es tracti d'un cas seguit d'ofici a la Cort. Tal prerrogativa senyorial no es podrà exercir si l'afer s'ha judicat a instància de part, d'un particular o de la Universitat.

A Ascó, talment si és que el procés s'ha instruit d'ofici, es reconeix que el comanador pot reduir, perdonar i "componer" delictes.

Pel que fa a la Baronia d'Entença, el mateix privilegi de 1400 que concedeix el judici de prohoms en delictes comesos per oficials i servents senyorials, s'estableix que malgrat tot, el comte de Prades podrà "facere dictis delatis seu condempnatis graciam et gracias absolucionem et absoluciones sint et prout nobis et nostris successoribus placuerit et bene visum fuerit".

Per la seva part, les Cartes de Benissanet i Miravet igualment es refereixen a les "composiciones" a les que pot arribar la Senyoria en afers penals, indicant que allò que n'obtingui és seu (caps. 72 i 79).

D'altra banda, la concòrdia jurisdiccional de 1690 concertada a la Batllia de Miravet amb els llocs on encara regeix el codi de 1319, també es refereix a aquelles atribucions senyorials i es disposa el següent:

- Que els oficials senyorials no poden "componer" delictes com els de "ladron famoso, salteador de caminos, asesino, consutudinario en delinquir, ni persona escandalosa ni delito reciente", amb independència de que el reu estigui empresonat com no.
- Però excepcionalment es podrà fer si els jurats i prohoms de la Vila hi tenen algun interès.
- En qualsevol cas es prohibeix commutar la pena de mort i reduir la de galeres, i en canvi es permet minorar la de desterrament.
- I allò no obstant, es reconeix que el castellà d'Amposta té la facultat de "poder usar de misericordia por qualquier delito dada la sentencia, perdonando o minorando la pena".

Veiem doncs com el senyor gaudeix també de la potestat d'exercir "gracia" o "misericordia", per qualsevol d'aquests mitjans, i sempre i quan no es tracti de processos instruïts a instància de part, en qual cas s'haurà d'estar i respectar els interessos del particular afectat o de la Universitat si és ella que ha presentat la denúncia:

- De "componer" penes (505):

Es tracta de la facultat o el dret a eximir d'una pena a un reu mitjançant el pagament d'una quantitat de diner o tal vegada a canvi d'algun servei.

Allò que s'obtingui en el seu cas serà exclusivament del senyor; però a la Batllia de Miravet segons la concòrdia de 1690, atès que tal facultat solament es pot exercir d'acord amb els jurats i prohoms del lloc, és probable que la Vila també hi participi.

Una altra qüestió que se'ns planteja és si tal facultat està reservada exclusivament a la Senyoria o pot exercir-la el batlle i altres oficials senyorials. Suposem que quan a la Batllia de Miravet es tracta l'afer i es prohibeix que els oficials senyorials ho puguin fer, deu ser perquè aquells l'exerceixen i ja s'ha arribat a una situació que les Universitats consideren abusiva; en tot cas, a partir de 1690 tal atribució és exclusiva del senyor però ha de comptar necessàriament amb l'intervenció dels representants comunitaris. En definitiva es tracta d'evitar que els delinqüents no siguin jutjats i assegurar que rebin el càstig que mereixen.

- De commutar penes (506):

Altra facultat o atribució reservada a la Senyoria és la de commutar les penes imposades, qualssevol que siguin. I justament aquella concòrdia de 1690 prohibeix que tal pràctica es pogui fer en els casos en els que es dicti i ordeni la pena de mort i la de galeres.

Entenem que la commutació de la pena també pot fer-se per mitjà d'alguna compensació econòmica o d'altra naturalesa a favor de la Senyoria. Així pot veure's com el batlle de Flix, en data imprecisa però que situem a la darrerria del s. XVI, declara entre altres ingressos el de 40 lliures que li ha satisfet Domenec de Mora perquè "fonc condemnat a galeras y apres fonch comutada la sententia en desterro de la Baronia".

- De perdonar i absoldre el delinqüent (507):

Una tercera facultat senyorial és la de perdonar i absoldre el delinqüent condemnat, per mitjà també d'alguna compensació o no. Així es reconeix i practica en tots els districtes que hem esmentat.

4) Les despeses i els drets judicials:

Altre aspecte que hem de tenir en compte quant a l'administració de justícia en general és allò que afecta als drets i a les despeses o costos de l'administració de justícia, tant en el procediment civil com en el penal.

L'administració de justícia constitueix per sí mateixa una font d'ingress senyorial exclusiva molt important, i més si tenim en compte que en cas les despeses en la majoria dels casos van a càrrec de les Universitats dels particulars que insten el procediment.

4.1 Les despeses judicials:

Tenim informació diversa sobre les despeses que l'administració de justícia causa i les seves fonts de finançament. Ens referim a les despeses necessàries per a mantenir la Cort, les seves instal·lacions etc., així com a les derivades del personal que hi té adscrit.

Més amunt hem exposat el cas d'Ascó, on el 1578 el comanador autoritzà als jurats i Universitat a construir una sala per a instal·lar-hi la Cort i el batlle i els indica quin és el mobiliari mínim que es requereix; el lloc que s'hauria de fer era una edificació annexa a la Casa de la Vila. Creiem que aquesta seria la pràctica general: les Universitats es fan càrrec de les instal·lacions de les Corts judicials i de llur manteniment.

També segons els llocs, correspon a les Universitats instal·lar la presó com ocorre a Horta, on a més es troba en la mateixa casa de la Vila. Però aquella no és la norma general, doncs hi ha llocs com Ascó o Miravet on els que la presó es troba al castell del senyor.

D'altra banda, tenim també el personal adscrit a la Cort inclosa la presó així veiem com:

- A Horta, on la presó és de la vila, la Universitat també assumeix els costos o salaris dels seus guàrdies de la presó i del "berdugo" de la Cort mentre el comanador paga l'assessor, el notari i el nunci de la Cort.
- A la Batllia de Miravet generalment es declara que el castellà és qui fa càrrec de pagar a l'executor de les penes.

Altra cosa és allò que fa a les despeses de les execucions judicials; i a per exemple a Rasquera al Capbreu que té lloc entre 1699 i 1700 s'assenyala particularment el següent: "Les execucions així en les causes civils com en les criminals se solen fer a gastos y despeses de dit senyor castella, així que a dit senyor toca a pagar la minime aga de executar pena corporal que sera imposada, així que los dits jurats y prohomens son obligats a pagar ni contribuir en cosa alguna exceptat que a costes despeses de dita Universitat se han de fer les forques, costells y altres coses semblants a hont les tals penes se han de executar".

D'acord amb aquest testimoni de Rasquera:

- El senyor es fa càrrec de totes les despeses que es deriven de execucions judicials civils i criminals o penals, incloses les per corporals.
- I la Universitat ha de costejar les forques, els costells i altres es similars necessaris per a l'execució.

Pel que fa a Ascó, als seus Capbreus es declara que les penes corporals executa el ministre de la Cort o "verdugo" o "bochi". Les despeses seràn a càrrec del comanador si és que s'ha procedit d'ofici o a instància de "su fisco", i sempre que el condemnat no tingui béns suficients; i si el reu compta amb béns o el procediment s'ha seguit a instància de pres, serà aquell mateix o el denunciador, un o altre, qui haurà de costejar l'execució de la pena que s'hagi imposat.

A la Torre de l'Espanyol si s'imposa pena corporal, l'executarà el ministre de la Cort a càrrec del comanador si és que el reu no "tindra roba o si se pora cobrar"; en altre cas serà a despesa del propi pres o d'aquell que ha fet la denuncia en supòsits iniciats a "instancia de part".

Ja a la Baronia d'Entença comptem amb l'informació que ens donen privilegis concedits els anys 1402 i 1407 als vassalls de Tivissa:

- Segons el privilegi de 1402, en els procediments seguits per crims comesos per oficials i servents senyorials seràn els prohoms que resolguin els que determinaràn en la seva sentència qui s'ha de fer càrrec de les "expensarum factarum et fienda(rum) in dictis causis quis debet solvere per dictos iudicis declaretur omni (...) cione remota".

- I d'acord amb els privilegis de 1407 i 1576, en aquests casos referent a crims dels vassalls del lloc:

- Si s'imposen penes corporals o la de mort, les despeses de l'execució són a càrrec del senyor.

- I si es fixen altres penes diferents, es disposa que "tots los gastos y despeses que en aquellas propdites causas se faran sien mitjeres y ajen de pagar yqualment per la Senyoria y per dita Universitat respectivament".

D'altra banda, de la Baronia de Flix aportem unes notes dels comptes que presenta el batlle Bertomeu Llauredor sobre allò que "ha gastat" en aquest document sense data però que situem a la darrereria del s. XVI (508):

- Per "burret per portar lo galliot", 5 lliures.
- Per fer "dretes a Janot Tarrago", 16 lliures 10 sous
- Ha liquidat a Montserrat Domenech 2 lliures 8 sous (desconeixem el motiu).
- Per "la despesa de dos presos ço es J. Domenech y J. Artigas per celar sinquanta sinch dies a de divuyt diners per quiscu, son: 23 lliures V sous".

- Per Pasqual Plana, que ha estat pres un mes, 2 lliures i 5 sous.
- Per Artigas "que va estar a preso" 130 dies després de dictar-se la, 8 lliures i 8 sous (a raó de 1 sou i 6 diners per dia).
- Per "diversos gastos fets per orde del senyor Castellbell y per les guardas", 14 lliures 8 sous i 4 diners.

4.2 Els drets i ingressos de la Cort:

Ens referim d'una manera genèrica als ingressos de la Cort, però hem de parlar d'ingressos senyorials i els que corresponen als oficials que l'integren sigui el batlle, l'assessor, l'escrivà o el saig.

Efectivament, existeix una relativament extensa sèrie de drets que s'han de pagar pels serveis de la Cort; i entre tals drets destaca el terç que se'n diu "de la Cort"; a part tenim les penes pecuniàries senyorials i municipals, les "composicions", i altres que s'obtenen en atorgar la commutació o el perdó d'una pena; i encara tenim les que podríem definir com a tarifes o taxes judicials que se satisfan per la tasca concreta de cada oficial.

a) El terç de la Cort:

El terç de la Cort consisteix en la tercera part de la quantia d'allò que es demanda davant la Cort, podem dir que són les costes que se satisfan per l'intervenció judicial de la Cort, fonamentalment en qüestions civils com ara les reclamacions de deutes o d'altra naturalesa, totes elles quantificables econòmicament.

A aquell terç s'hi refereixen els codis de Costums de la nostra zona, i altra documentació diversa. No trobem un precepte local que estableixi expressament aquella participació judicial, sinò que la seva pràctica ens ve confirmada per al·lusions indirectes en aquells codis i altres documents com dèiem.

La seva introducció a la nostra zona es deu segurament a l'influència del dret de Lleida doncs també s'esmenta en els seus Costums de 1228 (a diferència de Tortosa, on la participació o les costes ascendeixen a la cinquena part). En tot cas aquell concepte substitueix nominativament i potser també quantitativament l'antic de "iustitias".

D'altra banda, el "terç de la Cort" constitueix un ingrès senyorial, sens perjudici de que en alguns districtes o almenys en llocs determinats els percebi directament i exclusivament el batlle o tal vegada financii els salaris i altres despeses de la Cort.

Examinant els codis de Costums de la nostra zona, veiem que és el que disposen respecte a aquell ingrès:

- A Horta:

- El cap. VII disposa que si ni el deutor ni el seu fiador satisfan el deute reclamat, aleshores el comanador o el batlle els requerirà perquè paguin "illud debitum et tercium Templi prout in instrumento a fratribus Templi super hoc eis facto continetur". Veiem també com aquest precepte es refereix a un document de l'Orde del Temple que deuria establir l'exigència del terç de la Cort.

- El cap. LXXVI es refereix a quan el deute s'executa sobre els béns del deutor, i s'estableix que si aquells no són suficients primer es pagarà al creditor si és possible íntegrament sense minorar-lo en raó del terç que així pot ser que no se satisfaci.

- A Miravet i la Torre de l'Espanyol:

- Els caps. 83 i LXXVIII la Senyoria, es diu, percebrà la tercera part de la pena prevista en els compromisos arbitrals que la Cort hagi d'executar per incompliment d'alguna de les parts; i les dues terceres parts de dita pena es lliuraràn a la part que resulti obedient. De fet però aquí es parla de la pena fixada en el compromís signat entre les parts, i no pròpiament del terç com a costes judicials.

- Els caps. 48 i XLIII estableixen que el deutor que es demandat si no compareix davant la Cort a fermar dret ni s'avè amb el creditor en el termini de 3 dies que es concedeix, aleshores considerant-lo com a confès, deurà satisfer una sanció de 5 sous "de fadiga" i el terç del deute reclamat.

- Els caps. 50 i XLV es refereixen a aquell deutor demandat que opta per abandonar els seus béns a la Cort; aleshores s'estableix que en principi s'executaràn dits béns, i solament si són suficients "la Cort prena son terç".

- Els caps. 122 i CXVII estableixen que aquell que és condemnat a pagar un deute el satisfarà en un termini màxim de 4 mesos i després "que la Cort prenga son terç".

- I els caps. 132 i CXXVII eximeixen del terç de la Cort als jurats i Universitat per deutes municipals, sens perjudici de que talment es puguin executar sobre els seus béns.

- A Benissanet i Miravet:

- Els caps. 80 i 86 tracten el mateix supòsit d'abandonament de béns que recull el cap. 50 del codi de 1319, i també com en aquell cas es diposa que es paguin els deutes amb càrrec a aquells béns "sin cobrar tercio, sino en caso que sobrare la hazienda despues de pagadas las deudas, porque en tal caso de lo que sobrare se cobrara el tercio devido".

- Els caps. 95 i 101 es dediquen als compromisos extrajudicials que els litigants signen davant del batlle sotmesos a pena en cas d'incompliment, i reproduceix allò que disposa el cap. 83 del codi de la Batllia.

- I els caps. 108 i 114 es limiten a eximir del terç de la Cort a la Vila si és ella la demandada per un deute (com també feia el 132 del text anterior).

En definitiva aquells ordenaments al·ludeixen al terç, i resta clar que la persona obligada a satisfer-lo l'assumeix a més a més de l'objecte del plet (per exemple, pagarà el deute i després sobre l'import d'aquell ha de satisfer el terç de la Cort). D'altra banda, tot i que talment es disposa pel que fa a reclamacions de crèdits que primer s'ha de pagar al creditor i que la Cort cobrarà la seva participació si hi ha béns suficients, creiem que en cas de no haver-n'hi tot i que el demandant resti plenament satisfet, la Cort seguirà el procediment judicial d'execució amb les mesures establertes: l'exigència del jurament del mandat d'estar a disposició de la Cort, el tancament d'portes o bé l'empresonarà, i així fins la cancel·lació d'allò que resti pendent, inclòs el terç de la Cort.

Altra qüestió és determinar qui percep exactament aquell terç: el senyor, la Cort o el batlle. Els ordenaments que hem vist es refereixen a la Cort, mentre que quan es tracta de penes pecuniàries deixen prou clar que se satisfan a la Senyoria.

No dubtem del caràcter senyorial de l'ingrès en sentit ampli o genèric en tant que la seva destinatària és l'organització senyorial al lloc. Però si veiem allò que es declara per exemple als Capbreus o el que es conté en altres documents, observem el següent:

- A Horta i Berrús per exemple es declara que els terços se satisfan i corresponen a la Cort, distingint-los de les penes pecuniàries que pertanyen al senyor i d'altres drets econòmics que percep el batlle.
- En canvi a Flix, segons un privilegi de 1464 relatiu a la designació dels batlles, esdisposa que se li assignen com a ingressos propis "los tersos acostumats ja a rebre per los batles"; talment en contractes d'arrendament de la Baronia i altres actes de designació del batlle del s. XVI, se segueix reconeixent que el terç de la Cort correspon al batlle, com un dels seus ingressos econòmics reservats en funció del seu càrrec.
- Per la seva part a Ascó, el cap. 61 de la seva Carta de població de 1615 estableix que els terços són del senyor.

En definitiva, si bé no hi ha dubte que el terç de la Cort és un ingrès destinat a nodrir l'organització senyorial a cada districte té un destinatari determinat, o senzillament ho és tota la Cort en tant que i es destina a cobrir les despeses de tot l'aparell judicial senyorial (almenys les despeses que efectivament corresponen a la Senyoria) (509).

b) Les penes pecuniàries, les calònies i la confiscació de béns:

Altres ingressos els constitueixen les penes pecuniàries o calònies senyorials, així com la participació que en general es reconeix a la

Senyoria o a la Cort en aquelles que imposen les Universitats en relació amb les competències que tenen reconegudes. També cal referir-nos als ingressos que provenen i deriven de la confiscació de béns.

b.1 Les penes pecuniàries o calònies senyorials (510):

Antigament altres ingressos econòmics derivats de procediments judicials eren els "placitos menores", que s'imposaven en virtut de bans i com a mesures correctores; concepte que també és substituït pel de penes pecuniàries o calònies, establertes per motius diversos: per lesions, per injúries, per ofenses a la Divinitat, per frau en la venda de productes, per incompliment de bans senyorials i municipals, etc.

Totes aquestes penes o sancions pertanyen a la Senyoria com s'especifica en totes aquelles que hem relacionat més amunt en relació amb els codis d'Horta, Miravet i la Torre de l'Espanyol, i les Cartes de Benissanet i Miravet; així s'expressen indicant que l'inculpat "solvat comendatori" i que "do" o "pach" al senyor la suma indicada o que fixi el batlle.

Tanmateix també hi ha llocs on el batlle hi participa. Hi ha en tot cas un àmplia relació de penes pecuniàries, i a elles s'hi refereixen també els Capbreus:

- A Benissanet i Miravet:

Els Capbreus indiquen que les penes pecuniàries que s'imposen pertanyen en un terç al batlle sempre que "no sien (..) dominicals" com ara les sexantenes; i s'afegeix que les penes criminals són totes del castellà d'Amposta. Desconeixem a que es refereix l'expressió de "sexantenes", però és evident que es tracta de sancions diferents de les que es poden imposar en raó de les relacions dominicals entre la Senyoria i els vassalls; deuen ser penes governatives i administratives en general.

- A Horta:

Es declara el següent:

- Del "derecho de la sangre", el senyor rep 60 sous per cada "uno" i "las demas calumpnias".

- I qualsevol altra pena pertany a la Cort (amb el terç).

Pel que fa al "dret de sang" sembla referir-se a les penes de mutilació corporal que s'imposen per lesions o altres fets greus.

- A Berrús: Les penes "trencades" (?) són del batlle, mentre que les calònies corresponen al senyor.

D'altra banda, les Cartes del s. XVII disposen el següent:

- Els caps 72 i 79 de les Cartes de Benissanet i Miravet que totes "las penas pecuniarias" són del castellà d'Amposta.

- I el cap. 61 de la d'Ascó talment que "tienen y se reserva la Señoria toda las calumnias y tercios de Corte".

Per últim hem de citar els caps. 20 i XIX dels codis de Miravet i de la Torre de l'Espanyol, així com els 68 i 75 de les Cartes de Benissanet i Miravet: preveuen l'imposició de les penes pecuniàries corresponents en els casos d'injúries, encara que l'afer es resolgui amistosament i extrajudicialment abans que la Cort iniciï la seva actuació. Sembla que les sancions ja fixades s'imposen de manera automàtica una vegada conegut el fet, probablement pel batlle degudament assessorat, i sense necessitat d'instruir pròpiament un procediment judicial.

Cal dir també que l'efectivitat d'aquelles penes resta assegurada per qualsevol mitjà dels permessos. I per exemple pel que fa a la Batllia de Miravet ens consta que arreu (i suposem que a la resta de districtes) s'usava el sistema de tancament de portes, típic en la reclamació de deutes; però segons la concòrdia establerta el 1690, resta prohibit usar dit sistema.

b.2 La confiscació de béns:

A part tenim els ingressos provinents de la confiscació dels béns del vassall, que antigament es rebien la denominació de "placitos maximos" (518), i que segons els nostres codis s'aplica en supòsits d'heretgia i de lesa magestat (caps. LXXIX d'Horta, 58 de Miravet i LIII de la Torre de l'Espanyol).

Pel que fa a Benissanet i Miravet, per tal supòsit les seves Cartes es remeten a allò que disposi el dret comú (caps. 81 i 87).

c) Les "composicions":

Més amunt ja ens hem referit a les composicions, commutacions i perdons senyorials. Per mitjà de qualsevol d'aquells sistemes el reu condemnat criminalment pot veure's eximit de complir la pena fixada o simplement ser-li substituïda per altra (511).

Tanmateix, en tant que té repercussió econòmica a favor de la Senyoria, sempre es parla en termes generals de "composició", sistema a usar en circumstàncies determinades i en procediments tant civils com penals.

Ingressos que en principi són pel senyor, però que com en altres casos poden correspondre al batlle:

- A Flix: Segons contractes d'arrendament de la Baronia dels anys 1534 i 1593, el batlle es reserva "les composicions civils y criminals" (amb els terços) (512).

- I els caps. 72 i 79 de les Cartes de Benissanet i Miravet estableixen que "todas las penas pecuniarias y composiciones son del señor castellan de Amposta que oy es y de los que por tiempo seran".

d) Els drets particulars dels oficials judicials (513):

En últim terme hem de referir-nos als ingressos que s'obtenen podem dir en concepte de "costas, gastos y expensas" del procediment judicial. Ens referim aquí a allò que perceben els oficials que presten els seus serveis a la Cort judicial, sens perjudici d'algunes exempcions que es declaren; es tracta en definitiva del mateix batlle, de l'assessor, de l'escrivà i del saig o nunci.

Justament i de tots aquells oficials judicials, els codis de Miravet i la Torre de l'Espanyol es refereixen solament als del saig en relació amb algunes de les seves funcions:

- Els caps. 68 i LXIII disposen que el saig no pot cobrar cap comissió per les vendes que faci en l'exercici del seu ofici, sinó únicament: 4 diners si allò que ha de vendre és de valor de 100 sous o menys; o 12 diners si el valor és superior als 100 sous.

- Els caps. 72 i LXVII estableixen: que els veïns dels llocs són exempts de pagar res al saig "per lur treball" realitzat al mateix lloc, ja sigui "per denunciament de clam, ni per citacio, ni per nulla altra raho", a excepció de les empires o embargaments que degui practicar car aleshores se li pagarà 1 diner; i que sí que cobrarà en cas que aquelles gestions s'hagin d'efectuar fora del lloc, però el seu salari serà fixat de mutu acord entre el saig i l'interessat "a conexença del batlle e dels jurats".

- I els caps. 73 i LXVIII disposen que el saig percebrà un diner per cada jurament que prengui a la Cort, i es prohibeix que cobri més: "per null sacrament que en la Cort ne aquell qui'l segrament fara ne aquell qui'l sacrament fara fer, no sien teguts de donar res als sags sino l diner".

D'altra banda, el Capbreu de la Batllia de Miravet de 1495 reconeix el dret senyorial de "sagonia" també dit "dret de missatge", i en ell es relacionen les funcions i allò que percep el saig com a salari "pro laboribus suis":

- Ell ha de "mesurar" els pans que els sarraïns de Miravet i Benissanet han de pagar a l'era, i li satisfan dos almuts per cada cafís.

- Per "citar un hom stranger" (foraster, o fora del lloc) cobra 2 diners (el cap. 72 del codi de 1319 establia que el salari devia fixar-se de mutu acord amb l'interessat).
- Per portar "letres" (citatòries -?-), segons la "lunyeria" (s'aplicaria el referit cap. 72 dels Costums).
- Per a citar algun veí a instància d'un foraster, cobra 2 diners.
- I per a fer emparees, si ha d'anar en barca "fins al port" (Tortosa) cobrarà 6 diners, i si ha d'anar al "mur de Uhazua o Acarnena" (?) seràn 12 diners.

En qualsevol cas, recordem que en la majoria dels casos el senyor és qui designa el saig i cobra un dret general a tots els vassalls conegut com "dret de missatge"; a canvi d'aquella prestació (en espècie), els vassalls no havien de pagar res per les intervencions del saig (excepció feta dels casos que hem indicat). També podem veure que ocorre a altres llocs:

- A Vilalba i la Fatarella per exemple, en Capbreus del s. XVI es declara que el senyor dóna nunci "per administrar lo que es necessari a la Cort", i la vila paga la soldada (per desplaçaments exteriors -?-) i el senyor els salaris.
- A Benissanet i Miravet en el Capbreu de 1606 es reconeix que tenen saig o missatge franc, i que solament li han de pagar el seu salari quan s'ha de desplaçar fora dels llocs.

També les Cartes de Benissanet i Miravet es refereixen a aquell oficial i els seus honoraris en els seus caps. 87 i 93, però venen a ser un trasllat d'aquell cap. 72 de l'ordenament de 1319: els veïns dels llocs no han de pagar res al saig per la seva feina a excepció dels embargaments en què se li satisfaràn 2 diners (abans era 1 diner), i si és que s'ha de desplaçar fora del lloc aleshores també de mutu acord amb l'interessat s'establirà el salari corresponent (si no hi ha acord el fixarà el batlle).

Per la seva part, la Carta d'Ascó de 1615 declara en el seu cap. 4 que el senyor designa el nunci i ell li paga el seu salari, mentre que els vassalls també satisfan aquell dret de missatge. Però deu percebre quelcom per les notificacions o execucions que fa quan el cap. 51 denuncia els abusos que sol cometre aquell oficial "por sus intereses" duent moltes "letras" en un dia i causant així un excès important de feina al batlle; aleshores aquell mateix precepte estableix que el nunci de la Cort solament podrà guanyar "una o dos dietas en un dia", i després afegeix que aquelles les han de pagar "todos los que venian a executar pagando por igual lo que les tocare".

D'altra banda la concòrdia jurisdiccional de la Batllia de Miravet de 1690 també s'ocupa dels honoraris judicials, i estableix:

- El cap. 3 que el batlle no pot percebre "real por libra" (com devia fer fins aquell moment) per les execucions per deutes que ordeni, a no ser que el contracte a executar contingui la clàusula coneguda com d'"escritura de terç".

- El cap. 6 estipula que a totes les Corts de la Batllia han d'aplicar les tarifes i taxes judicials vigents a la Cort de Gandesa, per tal d'"evitar abusos y abusos de salarios y trabajos del escrivano (..) y de los bailes".

- I el cap. 14 es refereix a un cas concret d'imposició de costes: assenyala que en procediments civils instats per a reclamar el compliment d'una obligació de fer una obra o una reparació, o de desfer altra que s'ha executat (venen a ser interdictes possessoris) s'imposaven les costes per igual a ambdues parts, i ara s'estableix què s'exigeixin íntegrament i exclusivament al condemnat i no al denunciant "sin tener (..) culpa".

Continuant a la Batllia de Miravet, s'hi sol declarar també que en causes civils acostuma intervenir prestant la seva assistència i consell l'assessor, però que no cobra res en aquest cas per redactar la sentència.

I ja als llocs de Benissanet i Miravet s'indica que s'han de satisfer salaris al jutge, a l'assessor, a l'escrivà i a altres oficials que els acompanyen quan aquells han de desplaçar-se fora de la Cort.

5) Les execucions judicials:

Un últim aspecte a tractar sobre l'actuació judicial de les Corts senyorials és justament el de l'execució de les seves resolucions.

En general, els Costums de Miravet i de la Torre de l'Espanyol en els seus caps. 127 i CXXII disposen que "totes les justicies sien feytes e menades a execucio per lo batlle". I les Cartes de Benissanet i Miravet en els caps. 106 i 112 estableixen que "el bayle execute todas las sentencias que se daran en la presente villa de (..)".

El batlle és doncs l'encarregat de procedir a l'execució de les resolucions judicials, entenem que de totes encara que no les hagi dictat ell sinó el senyor; talment recordem que d'acord amb aquells ordenaments també executen les avinences amistoses extrajudicials i els judicis arbitrals.

Solament la Carta d'Ascó inclou alguns capítols referents a les execucions judicials:

- El cap. 41 prohibeix que "viniedo a hacer execuciones por deudas particulares", ningú no pugui comprar, arrendar ni encomanar terres que es van a executar.

- El cap. 43 disposa que les execucions judicials i fiscals sobre béns i fruits s'han de realitzar a la plaça pública, fins i tot en dia de festa però

acabats "los divinos oficios a la candela"; també s'estableixen altres requisits:

- Que l'acte es pregonarà indicant "como se hace dicha venda para quitar con esto todo frau y engaño".

- Que feta la venda, se satisfarà en el seu cas la fadiga senyorial.

- El cap. 50 ordena que a cap vassall se l'embarguin i executin "ninguna suerte de acero que toca a la labranza, como son aradas, axadells, aladros, destraes y demas cosas a este proposito; ni armas; ni a ningun menestral todo lo que tocara a su oficio, y esto se les da attento dicen tener privilegio real que dispone la propio".

Després els Capbreus solen indicar que l'execució la realitzen els ministres de la Cort: el saig pel que fa als embargaments de béns i execucions civils, i el "bochi" o "verdugo" les penals de mort i de mutilació corporal. I a Horta almenys en les execucions penals, s'informa que els jurats acompanyen al batlle a executar la sentència.

B) L'administració de justícia segons la Nova Planta (1716)

L'article 17 del Decret de Nova Planta es refereix a "algunos lugares en los cuales, pertenezca el nombramiento de justicias a algunas comunidades o personas particulares". L'art. 43 estableix els Corregiments com la nova organització territorial del Principat i de reservar al rei el nomenament dels seus titulars, estableix que "en todos los demás lugares habrá bailes, que nombrará la Audiencia de dos en dos años"; i, com assenyala l'art. 44, el corregidor d'acord amb els batlles "podrán hacer causas y prisiones".

En qualsevol cas el Decret de Nova Planta no disposa res més, però ben aviat comencen a aparèixer disposicions diverses sobre l'exercici i administració de la justícia que afecten tant als oficials reials com als baronals (514).

Així per exemple el 9 de març de 1717 el capità general del Principat ordena als corregidors, batlles i altres justícies reials i baronals sota pena de suspensió en el càrrec o de "privacion" (a l'arbitri del capità general i de la Sala Criminal de l'Audiència), que "invigilaren y se aplicasen quanto fuere posible" perquè als seus districtes no es produïssin delictes greus dels que en tot cas havien de donar compte a ell mateix i a la Sala esmentada, amb el detall de totes les circumstàncies que hi concorressin.

Aquella ordre segueix indicant que en el seu cas hauràn de detenir el delinqüent, i deuràn de procedir "a la mas pronta averiguacion de su culpa, valiendose para este fin del asesor"; aquest assessor donarà el seu "parecer y dictamen", i amb ell format el procés se'n donarà compte a la Reial Sala Criminal perquè ho resolgui. En qualsevol cas, els senyors de la nostra zona, com a barons dominicals i jurisdiccionals, mantenen la

facultat de designar batlle "y demas justicias", però pel que fa a processos criminals han d'elevat llurs propostes a la Reial Audiència perquè en doni la conformitat.

Després apareix el Reglament del 6 de juliol de 1717, que estableix una sèrie de "reglas" que han de permetre que es mantinguin "los barones y señores de vasallos (en) el ejercicio de la jurisdiccion y derechos que cada uno legitimamente les pertenesca". Ja el seu cap. II disposa que hi ha d'haver "oficiales de vara para el ejercicio de la jurisdiccion ordinaria civil y criminal, con el mismo nombre de bayles y sosbayles" i en igual número que abans; i el IX defineix els batlles com a "ministros de justicia, cabezas de los pueblos y los mas responsables de su quietud y buen regimen". Més endavant es relacionen les normes que s'han de seguir per a l'elecció dels batlles en llocs baronals ("seglar como eclesiastico"), que com hem vist en el seu moment la farà el senyor, però donant-ne compte a "Nos (capità general) y Real Audiencia".

Justament, la designació del batlle i la seva presa de possessió constitueixen en el nostre règim senyorial el símbol de la possessió pels senyors de la jurisdicció civil que ostenta sobre els termes i llocs del seu Senyoriu i llurs habitants. Per això, i encara que a efectes formals, al llarg del s. XVIII, veiem com arreu en els actes de presa de possessió senyorial que es duen a terme i en les visites que el senyor efectua als seus dominis, es continua reconeixent-li aquella jurisdicció de manera plena, de la mateixa manera que se segueix fent al·lusió als antics codis i ordenaments locals (515).

Podem veure-ho en els Capbreus que se celebren fins la darrerria del s. XVIII: en ells es reconeix tot l'antic règim i en concret pel que fa a l'administració de justícia es reitera tot allò que hem vist als Capbreus anteriors a la Nova Planta. Per això, exposar allò que contenen aquells documents es repetir tot el que hem referit en l'apartat anterior: es reconeix la jurisdicció senyorial civil i criminal, es manifesta la vigència dels Costums, la pràctica del judici dels prohoms o del "del forn" a Ascó i del que encara es declara que n'estàn exclosos els cristians nous, etc. Per exemple: a Gandesa al Capbreu de 1732 els representants municipals denuncien que el castellà està judicant sense l'assistència dels jurats, per la qual cosa s'infringeixen els privilegis locals; a Batea l'any 1768 es declara que el senyor ostenta la jurisdicció sobre la vila i els seus habitants "conforme lo llibre de Costums, privilegis de dita vila y sententias reals", mentre que a Benissanet es fa remissió a la Carta de 1611; i a Ascó el 1787 es declara i reconeix la pràctica del privilegi del forn del que n'estàn exclosos (s'insisteix) els cristians nous.

Solament en alguna ocasió en aquell mateix Capbreu de la Batllia de Miravet tingut el 1732, malgrat que els representants municipals (regidors) reconeixen i juren l'antic règim, es declara que "empero tot lo referit vuy

en forza de la Real Planta possada per sa Magestad (que Deu garde) no se observa"; i tot seguit es declara que:

- Les causes civils les coneix i judica el batlle sense assistència de regidors, i s'apel·la al "jutge d'apells" de la Castellania.
- I pel que fa a les causes criminals, també les coneix únicament el batlle amb l'ordinari assessor, però es limiten a fer "son proces" i elaborar un projecte de sentència; després tot junt es remet a la "Real Sala Criminal a fi de revista o proces y sentencia", i aquella pot confirmar la sentència proposada, o modificar-la i resoldre pel seu compte.

En tot cas s'afegeix que el castellà d'Amposta ha impugnat el nou ordenament perquè no hi està conforme. I si això s'assenyala l'any 1732, el 1741 el lletrat Joaquín Vallava emet un informe en relació amb aquella concòrdia de 1690 (establerta sobre l'exercici de la jurisdicció senyorial a la Batllia de Miravet), i la "Nueva Planta de Cataluña y su Real Audiencia" (516).

És probable que l'informe estès vinculat a una causa que seguia el castellà d'Amposta contra la Nova Planta (517); desconeixem el procés, però l'informe o dictamen en qüestió succintament assenyala:

- Que la Nova Planta ha derogat tot l'ordenament penal dels Costums de 1319, i no permet l'intervenció dels representants municipals (aleshores, els regidors) en l'administració de la justícia.
- Que el batlle ha d'administrar justícia segons la nova legislació del Regne.
- Que els regidors solament s'han d'ocupar del "gobierno politico de los pueblos y la administracion de sus propios y rentas".
- I que talment és contrària a la nova forma de govern, la facultat que ostentaven els mostassafs locals de judicar en qüestions afectants a servituds i llinars entre finques; això no obstant poden intervenir en plets de tal naturalesa com a perits judicials, però en el ben entès que el jutge és el batlle.

Mentre tant s'han publicat 2 Circulars els anys 1723 i 1725 respectivament, i després el 1734 un Edicte que ve a confirmar les anteriors i pel què:

- Es reitera que els batlles han de ser elegits cada 2 anys.
- Que pel que fa als seus salaris i a la seva residència, es pot seguir el costum anterior a la Nova-Planta.
- Que ni els corregidors ni els seus lloctinents no poden "mezclarse en cosa alguna de la jurisdiccion de los bayles, asi realengos como baronales".
- Que tota resolució del batlle és recurrible davant l'Audiència.

- Que si el batlle no és "letrado" (en el sentit de no saber escriure), la seva sentència ha de ser firmada per l'escrivà de la Cort donant-ne fe.

A part hem de destacar que el mateix Edicte insisteix que els senyors no poden exercir actes de jurisdicció civil ni criminal "fuera de sus pueblos", ni tan sols sobre persones vassalls seus. Prima doncs un criteri territorial de la jurisdicció, sobre fets produïts al seu domini i entre persones que s'hi troben. En definitiva el batlle exerceix la justícia al seu lloc, i talment s'assenyala que ha d'actuar amb l'assessor, deixant-se molt clar que aquell oficial de la Cort solament es dedica a assistir i aconsellar al batlle. Tots dos constitueixen "un tribunal y una jurisdiccion en que el bayle es el juez y el consulente su consejo".

Es manté però l'apel·lació davant del senyor, per bé que ja és un jutge especial d'"apells" el que coneix del recurs. Al respecte hem d'afegir que el 31 de desembre de 1748 una reial ordre prohibeix la segona apel·lació que encara es practica en alguns llocs (518).

Però aquest mateix any 1741, hi ha problemes a la Batllia de Miravet, doncs està vacant el lloc d'escrivà de les Corts els seus llocs i la Senyoria deu fer temps que no el designa; a més solament hi ha un assessor ordinari que viu i està fora de la Batllia (a "media jornada"). Per aquelles causes les Corts locals estan tancades, i no s'administra justícia; aleshores els síndics de les viles afectades plantegen la situació davant la Reial Audiència amb la petició de que se li doni solució per tal que les Corts tornin a obrir-se com abans (519).

El 23 d'agost de 1744 es promulga una Reial Ordre que estableix que el terç de la Cort (el preu que es cobra als veïns per administrar la justícia, equivalent a la tercera part de la quantia objecte del litigi), s'ha de lliurar a la Corona en lloc de la Senyoria, com fins aleshores es feia. Aquesta resolució comportarà als senyors i als seus oficials la pèrdua de bona part dels seus ingressos judicials; d'aquí que el batlle de Gandesa preguntí als seus superiors que és el que ha de fer al respecte, manifestant que no vol perjudicar els interessos de l'Orde (520).

D'altra banda, en aquest període de mitjans s. XVIII l'Assemblea del Gran Priorat hospitaler segueix actuant a manera de tribunal per a resoldre conflictes feudals:

- Un de 1748 entre el batlle i el rector de la Poble de Massaluca sobre els delmes i la seva recaptació: El 22 de maig de 1748, el castellà d'Amposta informa a dita Assemblea que els seus batlles recapten els delmes de les viles i llocs de la Batllia, i per allò perceben una onzena part de tot el que recullen; però denuncia que en aquell moment el rector de la Poble de Massaluca pretén "col.lectar o fer col.lectar las decimas que li espectan, y privan de la recol.lecció de aquellas al batlle del mencionat lloch". Arran

d'aquest fet, el castellà presenta davant l'Assemblea un interdicte possessori, que és admès. I el 15 d'octubre de 1748, la mateixa Assemblea intervé en el litigi, i requereix al castellà perquè la seva Cort reculli diferent informació testifical. Malgrat tot, aquest pleit es resol amb una concòrdia, com hem vist més amunt, l'any 1749.

- El 1753 s'està seguint una causa entre el castellà i els regidors de Miravet, perquè aquells pertorben l'exercici senyorial de la seva facultat d'establir les terres. L'objecte com es declara no és altre que evitar a l'Orde, les costes judicials i eludir la intervenció de la Reial Audiència, que escapa de la seva influència. Malgrat tot desconeixem com es resol finalment el conflicte (521).

L'Assemblea del Gran Priorat constitueix de fet un tribunal, que segueix les formalitats processals corresponents, que requereix com hem vist l'actuació de la Cort del lloc; però que en tot cas té més pròpiament caràcter de tribunal arbitral, que vol evitar perjudicis a l'Orde i defensar les seves "regalies". Ja l'eficàcia de les seves resolucions dependrà de la voluntat de les parts (522).

En tot cas, per exemple el castellà d'Amposta continua ostentant la jurisdicció, i l'any 1756 nomena un jutge d'apel.lacions per atendre i resoldre les que es presenten contra les sentències dels batlles; indica això no obstant, que aquell nomenament ha de ser confirmat per la Reial Audiència (523).

Tanmateix hi ha conflictes amb els nous representants municipals en tots els àmbits, i també en el jurisdiccional: l'any 1763 els regidors de Gandesa volen una "jurisdiccion separada del señor temporal e independiente" (524).

Aquesta situació de rebuig a la jurisdicció senyorial deu ser general, pel desig de desprendre's de tot control de l'Orde de l'Hospital. I als fets de Gandesa podem afegir-ne altres de Benissanet on es presenten queixes davant la Reial Audiència contra el batlle que el castellà vol designar (525).

Anys després, per Reial Cèdula de 22 d'octubre de 1772, el rei estableix que els senyors eclesiàstics (com ara els cavallers hospitalers) hauràn d'exercir la seva jurisdicció per mitjà de jutges seculars i escrivans reials, però amb apel.lació davant els Tribunals regis; i talment, estableix que els jutges senyorials resten subjectes "a la residència" (al control de la seva gestió) que correspon fer als mateixos senyors. Així la Senyoria perd la segona i última instància judicial.

El 20 d'abril de 1784 es publica altra Reial Ordre que declara o confirma que els jutges no són responsables de les seves providències i sentències, la qual cosa correspon als assessors que són en definitiva els

que les dicten. Talment es disposa que serà el regidor degà "y en defecto de estos el mas antiguo" el que "provea en justicia y conozca de las instancias que se interpongan contra los bayles"; sembla referir-se a que és aquell representant local el que ha d'atendre les denúncies que es formulin contra el batlle (probablement també les residències).

Ja el 18 de juliol de 1788 s'estableix o insisteix més pròpiament en que els recursos de suplicació i d'apel·lació contra les sentències del jutge ordinari dictades en causes criminals han de presentar-se davant la Reial Sala Criminal. I s'afegeixen aquestes regles:

- Que si "las provanzas fueren claras y en delitos graves, convendra no dilatar el castigo".
- Que en "las sentencias de tormento se observara lo dispuesto por derecho".
- Que els batlles no poden executar les sentències "sin consultar la sentencia y proceso con la Sala" (que confirmarà o demanarà que es modifiqui la sentència, o la dictarà ella mateix).
- I que en cap cas ni per cap motiu els jutges ni els seus oficials i domèstics nopoden rebre regals.

Diguem també que en absència o impossibilitat del batlle i del sots-batlle, correspon al regidor degà assumir les funcions judicials. Així i bé que en un afer municipal, el 1750 el regidor degà de Batea declara que presideix l'Ajuntament com a tal i per ser "regente de la vara de justicia de la mesma villa por hallarse ausentes el bayle y luigarteniente de bayle" (526).

La Tivissa l'any 1776 el regidor degà actua com a "juez y executor", citant a uns veïns del lloc per a "ver jurar si quieren los testigos" que ells mateixos havien demanat en un plet que es tramita davant el jutge reial de Montblanc (527); però el més important a destacar és que aquells veïns:

- Denuncien el regidor degà com a jutge "illegitimo e incompetente" per quant resulta que el batlle del duc de Medinaceli no és absent de la vila ni està impedit per a exercir les seves funcions judicials, per la qual cosa "en modo alguno puede entrar dicho regidor decano a regir la vara de bayle, ni menos a ejercer jurisdiccion alguna".
- I recusen l'escrivà de la Cort perquè ha consentit aquella intromissió indeguda del regidor degà.

D'altra banda, a partir d'una reial resolució de 1768 tota causa feudal haurà de ser atesa per la Reial Audiència, a qui correspon actuar en defensa de la "real jurisdiccion y regalias", recolzant-se justament en què les mateixes disposicions canòniques reconeixen que "en las causas feudales corresponde y toca el conocimiento a los magistrados reales". I

per això l'any 1778 se segueix davant la Cúria Reial de Tortosa un plet entre l'arrendador dels béns de la Comanda d'Ascó i el subarrendador d'un hort de la Senyoria i els seus fiadors, en reclamació d'uns danys que aquell hi havia causat (528).

Encara l'any 1809 el comanador de Gandesa nomena el batlle de la Pobla de Massaluca, i entre les funcions que li assigna destaca la d'administrar justícia "civil y criminalmente a los subditos" del senyor "tomando consejo en los casos necesarios del assessor o assessores" que li nomenin (529).

Això no obstant, finalment per Decret de les Corts de Cadis de 6 d'agost de 1811, la jurisdicció senyorial s'incorpora definitivament a la Corona; i aquella disposició és desenvolupada per una Reial Cèdula de 15 de setembre de 1814 per la que de manera definitiva els senyors deixen d'exercir la jurisdicció i els batlles ja administren justícia en nom del rei. A més, els immobles establerts per la Senyoria passen a ser considerats com de propietat particular, i els contractes entre senyors i vassalls adquireixen el caràcter de privats acabant també amb aquella antiga relació d'establiments feudo-emfitèutics que els vinculava amb els habitants dels seus antics dominis amb les seves conseqüències jurisdiccionals.

NOTES A LA SECCIO SEGONA

1. Efectivament observem que l'organització senyorial a la nostra zona segueix de fet la reial; als efectes de veure aquest paral·lelisme podeu seguir a FERRO, El dret públic, pàgs. 27 i ss.; però potser on més s'observi l'equivalència d'institucions és al Comtat de Prades, doncs el seu titular estableix també una Cancelleria a manera de la reial (no oblidem que el Comtat es crea i concedeix l'any 1324 al fill del rei, l'infant Ramon Berenguer (sobre la Cancelleria comtal vegeu el treball de ROMERO, La Cancillería de los condes de Prades).

2. Amb l'Orde del Temple és freqüent la intervenció del mestre provincial ("magistrum Milicie Templi in Aragonia et Cathalonia"), o ja dels mateixos comanadors directament, però sempre acompanyats d'altres cavallers de l'Orde. Per exemple les Cartes de població que s'atorguen els s. XII i XIII ho són pel mestre, pel comanador de la Ribera i Miravet o pel comanador titular del districte; una excepció és la de Gandesola de 1248, en la que intervé fra Dalmau de Busal com a lloctinent del comanador de Miravet (FONT, Cartas, l.1, doc. núm. 289, pàg. 421 i 422); d'altra banda, el comanador de Miravet, almenys entre els anys 1275 i 1278 apareix també com a "gerens vices magistri Templi" (fra Bernat de Puigalt i fra Pere de Tous -AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 609, docs. núms. 50, 51 i 52); el 1288 apareix el "vicarii" del comanador de Miravet, el 1294 trobem un "locumtenentis comendatoris Gandesie", i el 1299 un "tenens locum comendatoris Mirabeti" (el primer i el segon intervenen juntament amb altres cavallers, i el segon actua sol en un conflicte amb el batlle de Tortosa -AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 609, docs. núms. 60, 62 i 71-). Hem d'afegir que el primer títol de "vices gerens" sembla reservat al lloctinent del mestre provincial, mentre que els que són apoderats representants dels comanadors usen aquells altres de lloctinent i vicari. Cas a part és el del "camerarius Mirabeti" que intervé els anys 1303 i 1330 en representació del comanador: en un conveni amb un matrimoni antic vassall de la Batllia fugit a la Baronia d'Entença, on es fixa quins béns confisca l'Orde i els que aquells mantenen; i adquirint un hort en nom de l'Orde a Ginestar (AHN, Batllia de Miravet, Carpetes núms. 610, doc. núm. 74, i 611, doc. núm. 109). De totes maneres aquell ofici de cambrer a l'Orde del Temple deu ser equivalent al que existeix al Bisbat, el cambrer de la Seu de Tortosa que s'encarrega de la recaptació dels delmes (el "paborde" o recaptador episcopal). D'altra banda, com hem indicat, la concessió de Cartes i la de privilegis es fa pel mestre provincial o el seu lloctinent, però amb el consentiment i de voluntat d'altres cavallers de l'Orde; solament quan es tracta d'establiments en terres i altres immobles, o en els exemples referits en els que intervé el cambrer de la Comanda de Miravet, es fan per un sol cavaller que deu estar especialment apoderat per a tals actes.

3. Pel que fa a l'administrador reial dels dominis templers, podem veure un dels contractes d'establiment que es concerten de l'any 1312, i veiem com intervé Mascaró Garidell "civis Dertuse et administrator pro

illustrissimo domino rege Comendariarum bonorum Templi quondam, scilicet Dertuse, Mirabeti, Açconis et Rippe-rubee, habens potestatem a dicto serenissimo domino rege administrandi bona dictarum comendariarum, prout comendatores dictarum comendariarum seu fratres Templi ea administrabant seu tenebant" (segons carta signada el 1308) (AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 610, doc. núm. 85). I pel que fa al representant reial als dominis d'Entença, el rei notifica al seu procurador als llocs que foren de Guillem d'Entença, el 10 de març de 1321, que confirma un establiment feudal fet per aquell l'any 1313 al terme de Móra (ACA, Registre de Cancelleria núm. 221, fol. 173).

4. Per exemple: el 1328 trobem el comanador d'Aliaga que és "gerens vices" dels comanadors de Miravet i d'Ascó; el 1329 fra Sanç d'Aragó és "tenenti locum in Castellania" (d'Amposta) del castellà; el 1335 trobem a fra Guillem de Peralta com a "locum tenens" del comanador de Miravet; els anys 1338 i 1342 fra Adam Pere Dervalos és "tenentem et regentem locum Gandesie et alia loca citra serram Mirabeti verssus dictum locum Gandesie, pro nobili viro domino (..) ffratre Sancio de Aragonia (..) castelano Emposte"; el 1349 apareix el comanador de Cantavella i Aliaga com a "vices gerens domini castellani in Castellania Emposte" (AHN, Batllia de Miravet: Caixa núm. 8261.1, doc. núm. 29.2; Carpeta núm. 611, docs. núms. 106, 114, 118 i 124; i Carpeta núm. 612, doc. núm. 135). Per la seva part, CANCER en referència a tot càrrec i ofici assenyala que sempre es pot designar un lloctinent o "vicegerents" per cas de necessitat o d'absència del titular amb potestat ordinària per substitució (ob. cit., III, IX, 6, 7, 8 i 9)

5. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 540, fol. 2.

6. ADM, Secció d'Entença, Lligall núm. 17, doc. núm. 812.

7. Quant als Capbreus efectivament intervé un procurador ja des del primer que coneixem de 1495 a la Batllia de Miravet; però en aquell cas el representant senyorial intervenia tot sol amb un notari i uns testimonis, mentre que en els Capbreus posteriors des del s. XVI actua el procurador, amb un o dos jutges comissaris, el notari i els testimonis (nota 31 de la Subpart Primera). Als actes de presa de possessió senyorial actua sempre un procurador un nom del nou titular del domini, assistit d'un "comissarius et subexecutor" que acompanyava aquell a manera d'introductor, amb el notari i 2 testimonis (nota 35 de la Secció Primera). I de manera semblant, les visites senyorials, anomenades de "mejora", que s'efectuen als diferents districtes de l'Orde amb l'objecte de conèixer l'estat dels seus béns i de la gestió dels comanadors, també l'efectua un comissari especialment apoderat per l'acte, acompanyat de notari i 2 testimonis; podeu veure la que es realitza a Berrús, lloc despoblat, l'any 1570, a SERRANO, La Pobla, pàgs. 258 a 260, i que es redueix a la seva església i recull de rendes que percep, mentre que les que tenen lloc a

Horta i Vilalba el mateix any es converteixen també en nous actes d'homenatge a l'Orde i de reconeixement per aquell dels privilegis i Costums vigents (del dret propi respectiu), i el mateix ocorre en les que s'efectuen els segles posteriors (1635, 1698, 1721, 1736 i 1743 a la Comanda d'Horta; 1743 i 1772 de la Batllia de Miravet, i 1791 a la Comande Benissanet i Salvaterra -AHN, Comanda d'Horta, Capbreu núm. 182, i Batllia de Miravet, Caixa núm. 8259.1, docs. núms. 2, 4 i 5-).

8. Nota 31 de la Secció Primera.

9. El 1675, fra Vicent Minuarte, aleshores comanador de Vilalba, és procurador general de la Castellania d'Amposta i Batllia de Miravet (AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8263, doc. núm. 11); a Ascó hi trobem el 1562 un veí de Flix (Pau Garcia), 1689 un procurador que és un particular de Vinebre familiar del Sant Ofici (Joan Domènech), el 1710 altre veí de Vinebre Gaspar d'Ossó, el 1734 hi és Joan Crespí natural de València (ACA, Registre de Cancelleria núm. 4776, fols. 252 a 254; i Capbreus, nota 31 de la Secció Primera); a Horta, com es confirma l'any 1715, el seu comanador acostuma a designar particulars de Tortosa i altres d'Aragó (AHN, Comanda d'Horta, Caixa núm. 8289.1, doc. núm. 5.1). I sobre actes de presa de possessió vegeu la nota 7.

10. L'any 1524 ho és Francesc Holiver, resident a la Baronia; el 1555 trobem a Enric Miquel Terra de Picalgues ciutadà de Barcelona; i el 1624 actua Bertomeu Sala, que també és ciutadà de Barcelona (AHCB, Consellers XII, Lligalls núms.: 5, i 7 bis doc. núm. 3, i nota 31 de la Secció Primera).

11. Així figura en l'anunci públic fet per a capbreuar el 2 d'abril de 1555, i en l'encapçalament del Capbreu tingut l'any 1624, respectivament (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 5, i nota 31 de la Secció Primera).

12. ADM, Secció d'Entença, Lligalls núms.: 12, doc. núm. 516; i 17, doc. núm. 812; i LLOBET, Recopilación, fols. 278 a 280.

13. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 15.

14. El s. XVII el comanador d'Horta encara resideix a la seva casa d'Horta, i al primer terç del segle es declara que hi és "con sus criados" i de manera permanent, excepte "algunos viages que a hecho a Çaragosa y Barcelona, estando enfermo a curarse", però el 1743 ja es declara que solament viu al lloc alguns mesos durant l'any (AHN, Comanda d'Horta, Capbreu núm. 182).

15. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 668, docs. núms. 3 i 4; i 670.

16. En un trasllat d'un document de 1259 fet l'any 1573, el notari intervinent assenyala que autoritza aquell document per "mandato mihi verbo facto per magnum procuratorem generalem in Baiulia Miraveti, ad instanciam magister comendatoris de Orta, a dicto archivo ut superius continetur abstraxi" (AHN, Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 6).

17. SERRANO, Notes, pàg. 20.

18. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 76.

19. Al Capbreu de 1554 es declara que en afers civils la resolució del batlle es pot apel·lar al "johi de promens", i la d'aquests al comanador o al seu procurador o al jutge assignat a l'efecte per qualsevol d'aquells (no és però l'última instància, docns encara hi cap una quarta davant del castellà d'Amposta) (nota 31 de la Secció Primera).

20. En aquest cas sembla haver un jutge d'apel·lacions propi del lloc de Batea (Batllia de Miravet), que potser també atèn els conflictes que se susciten als termes immediats de Mudèfer i Algars (Pinyeres però pertany a la Batllia de Casp). La notícia en qüestió es refereix a un conflicte existent entre els regidors i altres membres de l'Ajuntament i un particular que reclama l'adjudicació d'una tenda al lloc, qüestió que aquells acaben plantejant davant del jutge d'apel·lacions del lloc perquè havien "pedido justicia ante el bayle actual" aquell es negà "ha darsela"; però si bé el procurador inicialment havia admès la reclamació o apel·lació contra la resolució del batlle, després resulta que havia estat cessat del càrrec, i davant una queixa dels representants municipals aquell contesta que no els pot administrar justícia i "que assi acudiesen (a) los superiores" és a dir davant la Reial Audiència i el capità general (AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2603, Caixa núm. 10, fols. 53 a 56.)

21. ADM, Secció d'Entença, Lligall núm. 12, fol. 518.

22. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 3.

23. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 6.

24. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 63; ho és Macià Bagà, sabater d'ofici, i declara ser habitant de Barcelona i també del castell de Flix (en tant que deu ocupar el càrrec).

25. Quan se li ordena, amb els altres oficials, respectar i observar un privilegi que en aquell moment es concedeix a la Universitat de Tivissa (ADM, Secció d'Entença, Lligall núm. 12, doc. núm. 519); això no obstant LLOBET al·ludeix en diverses ocasions al governador general en documents de 1414 i 1627 en conflictes diversos amb els jurats de Tivissa (ob. cit.,

fol. 9). Però no dubtem que és el mateix oficial senyorial, diferent de l'altre procurador que més pròpiament és un lloctinent com és el cas de l'esposa del comte de Prades el 1439 (nota 6). D'altra banda veiem com l'any 1677 a la Batllia de Miravet hi ha un "gobernador general de la Castellania" i un "gobernador de la plaza de la villa de Mirabete" (segurament governador del castell) (ambdòs testifiquen en un document privat -APM, Llibre d'"Escrituras" anys 1676 a 1702, fol. 3-).

26. AHN, Comanda d'Horta, Caixa núm. 8289.1, doc. núm. 5.1. Recordem en tot cas que a la Batllia de Miravet també s'usa aquell títol d'alcait i procurador l'any 1495 (nota 8).

27. Nota 16.

28. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, docs. núms. 1, 17 i 56.

29. El comte de Prades concedeix l'any 1369 un privilegi al lloc de Laberia pel que atorga als seus habitants "poder y facultad" de formar Universitat, tenir Consell, fer Ordinacions i tenir batlle propi; d'aquesta manera aquell lloc s'independitzava de la Universitat de Tivissa i podria tenir batlle cessant la jurisdicció del d'aquell altre lloc (LLOBET, ob. cit., fols. 277 i 278). Però el 13 de novembre del mateix any 1369, Joan de Prades anul·la el privilegi anterior, i concedeix als jurats i Universitat de Tivissa que mai més es pugués separar d'aquella els llocs i termes habitats que depenen del seu castell; a partir d'aleshores, com ja era abans, la Universitat de Tivissa comprèn dits llocs i el batlle d'aquella vila ho és de tots els termes del castell, sens perjudici de que designi un lloctinent per cada lloc habitat amb el que exerceix "totam jurisdictionem" (ACA, Registre de Cancelleria núm. 5230, fols. 279 a 286). Per la seva part, LLOBET es refereix a tals circumstàncies indicant que els diversos llocs del castell de Tivissa són governats "por los jurados, Cinsejo y demas oficiales de dicha villa de Tivissa", gaudint els mateixos privilegis que aquell lloc, i afegeix que tots ells "vienen a ser una misma cosa con dicha villa y termino sin diferenciarse a ninguna" (ob. cit., fol. 224 i ss.). Justament en una resolució de la Reial Audiència de 1595 es declara que Tivissa "habeat terminum et territorium ita magnum", poblat amb molts masos distants i sense defenses suficients que els fa molt vulnerables als atacs dels "infideles" (arriba fins el mar, i aleshores s'autoritza a la Universitat per a imposar unes sises amb la finalitat de construir "turres aut fortalitia") (ACA, Registre de Cancelleria núm. 4720, fols. 163 a 165).

30. BONNASSIE, Catalunya, II, pàgs. 60 i ss.

31. FONT, Los orígenes, pàg. 266. SALRACH, referint-se a la casa comtal de Barcelona, afirma en la mateixa línia que el batlle és el principal agent de l'administració dels honors comtals, representant personal del

senyor i responsable de l'explotació econòmica del Senyoriu (La renta, pàgs. 31 i 37).

32. Sobre aquest conveni vegeu pàgs. 700 i 701.

33. PALET, Capbreu, pàgs. 20 a 23.

34. Nota anterior.

35. AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 609, doc. núm. 46.

36. AHN, Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 7.

37. A manera d'exemple podem veure casos que figuren als Capbreus de Flix (AHCB, Consellers XII, Lligalls núms. 5, 6 i 9): a) De 1511: Francesc Malet declara els béns de Maffoma i Brafim Alboleix, en nom seu per assignació feta pel batlle per a no deixar-los indefensos atès que estàn absents; Joan Tarragó i Antoni Boteller intervenen com a "curatores (..) dati" pel batlle per a l'administració dels béns d'uns menors. b) De 1555: Pere Servelló és "tutor et curator, (..) datus et assignatus per Curiam baiuli de Flix" segons consta en "instrumento acto in Curia dicti baiuli"; Bernat Ortiga intervé com a tutor i curador de dos menors "pubills" d'Andreu Ortiga, "datus, constitutus et assignatus per Curiam et baiulum de Flix"; c) De 1624: Apareix un Gabriel Servelló, com a curador "dels béns abandonats del quondam Domingo Burret".

38. LALINDE, La jurisdicció, pàg. 87.

39. Als Capbreus dels dominis hospitalers ja es declara que la primera instància judicial l'ostenta el batlle i en la seva absència el seu lloctinent (nota 31 de la Subpart Primera); l'any 1673 apareix el lloctinent del batlle d'Horta presidint la Cort (ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 667, doc. núm. 2); el 1744 els regidors de Gandesa reclamen que el batlle i sots-batlle del lloc contribueixin per les finques que el castellà els cedeix en raó dels seus càrrecs, i el 1763 són els regidors de Benissanet els que s'oposen en aquesta ocasió al batlle i al sots-batlle que proposa el castellà d'Amposta (AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8264, doc. núm. 1 i 37).

40. Sobre aquests ordenaments vegeu la Segona Part, pàgs. 147 i ss.

41. Nota anterior.

42. Ho podem veure en el privilegi que es concedeix a Horta el 1296 sobre l'exercici de la jurisdicció, quan es disposa efectivament que correspon al comanador o al batlle o altre apoderat senyorial la facultat d'administrar justícia; altra cosa és la segona instància que es reserva el senyor (nota 36). Ja als Cabreus del s. XVI i ss. es declara que el batlle

exerceix la primera instància civil i criminal (sens perjudici de la intervenció dels jurats i prohoms), sense esmentar la possibilitat de que el comanador assumeixi directament el coneixement de la causa de que es tracti. I pel que fa als codis d'Horta, Miravet i Torre de l'Espanyol, d'acord amb els capítols que acabem de veure: En el primer text es manté aquella simultaneïtat, doncs el comanador, el batlle o altre representant senyorial designat poden conèixer de tota causa en primera instància (ens hi hem referit), per bé que és al batlle a qui correspon executar totes les resolucions judicials; i als altres dos ordenaments de manera general s'estableix el principi de que ni el comanador ni el batlle puguin judicar ningú sense testimonis suficients, i que tothom trobarà dret i justícia davant del comanador i del batlle; però s'estableix que únicament el titular dominical o un jutge especial nomenat per l'Orde coneixera dels delictes comesos contra ell, els seus membres i els seus béns; i finalment també es disposa que sols el batlle pot executar les resolucions judicials. Finalment, les Cartes de població del s. XVII atribueixen sense cap mena de dubte la primera instància judicial al batlle, com a jutge ordinari, a més de ser l'encarregat d'executar totes les decisions judicials (de qualsevol instància); i solament quan es tracti de delictes contra l'Orde es reserva la causa el senyor o el seu governador (caps. 73 i 106 de Benissanet, i 80 i 112 de Miravet). D'altra banda, els Costums de Girona assenyalen que el batlle "potest agere et deffendere in iudicio pro iuribus domini sine alio mandato" (III.XXVI).

43. ACA, Registre de Cancelleria núm. 155, fols. 80.
44. AHN, Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 17.
45. AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 611, doc. núm. 113.
46. AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 611, doc. núm. 114.
47. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 670.
48. SERRANO, La Pobla, pàg. 66.
49. AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 61.
50. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5220, fols. 106 a 109.
51. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis., doc. núm. 53.
52. ACA, Registres de Cancelleria núms.: 5184, fols. 223 a 225; i 5187, fols. 3 a 5.
53. ACA, Registre de Cancelleria núm. 4901, fols. 17 a 107.

54. Efectivament, les noves Cartes de Benissanet i Miravet deroguen l'ordenament jurídic anterior, el nucli del qual era el codi de 1319; ho expressen clarament: els caps. 19 i 31 respectivament obliguen als pobladors a renunciar "al libro de Costumbres y forma de jurisdiction y de gobierno que antigamente hasta ahora se usave" en cada vila, "porque su Senyoria abaixo les dara nuevos Costumbres, nueva forma de jurisdiction y nuevo gobierno"; això no obstant es promet que no es posaran majors penes que les que fins aleshores s'aplicaven sense perjudici de les facultats senyorials de poder-les minorar. Les mateixes Cartes disposen l'ordre judicial amb 3 instàncies exclusivament senyorials (el batlle, el senyor o el seu governador, i els mateixos anteriors però "mutato assessore") (caps. 73 i 80). No ocorre el mateix a Ascó, on no es fa referència a cap ordenament jurídic concret; aquell que estés vigent hi romandria, i recordem que per Constitució de 1347 s'ordenava la vigència i observança del dret general del Principat, i justament quan els pobladors accepten la Carta de 1615 renuncien a una sèrie de beneficis previstos pel dret romà ("dividende actionis, nove Constitutionis, et epistola Divi Adriani") i talment a les recollides en "Consuetudine Barchinone" (sobre aquella disposició de 1347, vegeu la nota 100 de la Priemra Part). D'altra banda no podem oblidar els conflictes que se susciten entre el castellà d'Amposta i els vassalls de la Batllia de Miravet sobre l'efectivitat d'aquells Costums de 1319; i no dubtem que justament aquelles qüestions litigioses es tinguin en compte en les Cartes de Benissanet i Miravet suprimint algun privilegi o regulant-lo de manera més detallada: Se suprimeix el judici de prohoms, no expressament però ja no es preveu cap intervenció judicial dels jurats i prohoms; de fet en els caps. 73 i 80 ja indiquen de manera prou explícita que la primera instància judicial correspon al batlle, i la segona al castellà o al seu governador; pel que a la purga de taula del batlle, es manté però amb una regulació més exhaustiva: es regula allò que fa a les costes causades que seràn a càrrec de la universitat o dels particulars si denuncien aquell oficial i no proven les queixes, i es disposa que en tal cas seràn castigats oportunament; i en tot cas, la resolució que es dicti solament podrà apel·lar-se al mateix senyor (caps. 119 i 122 de Benissanet, i 124 a 127 de Miravet); s'estableix el règim de "visites" pel control senyorial dels representants municipals (caps. 51 i 145 respectivament); l'Orde incrementa el seu control sobre la gestió de la Universitat quan es disposa que: podràn exigir els comptes (caps. 53 i 147); o quan s'atorga un vot de qualitat al batlle en les reunions dels òrgans de govern comunitaris (caps. 48 i 142). Exemples de litigis que afecten després a les Cartes que es concedeixen: A Ascó, el s. XVI veiem com la Universitat pledeja sobre la forma de repartiment dels censos senyorials ("coll, balex y solada" que els vassalls prefereixen, i "alpharracando"), o pels costos dels preuadors dels fruits (a repartir entre el senyor i la Universitat, discutint-se la seva distribució), o pels drets del senyor en les moreres (petèn la desena part), o els que ostenta sobre la carnisseria (en cas que no hi hagi carn de moltó) (ACA, Registres de Cancelleria núms.: 4774, fols. 29 i 30; 4776, fols. 252 a 254; 4834, fols.

36 a 42; i 4835, fols 153 a 161; i AHN, Comanda d'Ascó, Capbreu núm. 61, doc. núm. 3). Després la Carta de 1615 fixa la mesura amb la que s'han de satisfer els drets ("raida") (caps. 2 i 9 pel que fa al gra i a les olives, i el 12 ja ho disposa amb caràcter general); estableix els drets sobre les moreres (cap. 7, i passa a ser 18 diners per cada 10 roves); s'estableix quants preuadors hi hauràn per les figues, el raïm i les moreres, i en seràn 2 a càrrec del senyor i altres 2 de la Universitat (caps. 5, 6 i 7); i es cedeix en establiment una casa per a carnisseria, a cens de 2 sous cada any (quan abans n'eren francs, excepte els drets esmentats -cap. 90-); i a Benissanet i Miravet, per exemple veiem: com els anys 1573 i 1598 la Reial Audiència sentència declarant la vigència als llocs dels Costums de 1319; o particularment sobre la purga de taula a la que s'han de sotmetre els batlles l'any 1600 segons el cap. 133 del codi de 1319; u obligant al batlle a autoritzar la concertació de censals de les Universitats els anys 1593, 1606 i 1608 (ACA, Registres de Cancelleria nùms.: 4718, fols. 20 a 22; 4803, fols. 74 a 79; 4849, fols. 58 a 66; 5184, fols. 223 a 225; 5187, fols. 3 a 5; i 5220, fols. 163 a 167). I com ja hem dit, els nous textos fan renunciar sense deixar cap possible dubte als Costums de 1319; es regulka amb més detall la purga de taula (quan l'antic text de la Batllia es limitava a ordenar les inquisicions per la denuncia feta, castigava al denunciant calumniòs amb el pagament de les despeses causades i disposava que de ser certa la denuncia el salari del jutge es pagaria dels drets del batlle o pels homes del lloc -Universitat-); i en tot cas s'estableix que les rendes i béns de l'Orde no podran ser obligats pr deutes dels particulars, amb la qual cosa els vassalls hauràn de donar fermances personals o penyoraràn els béns propis (caps. 27 i 36).

55. Entenem que la imposició serà a l'arbitri d'ambdòs oficials (municipal el primer, i senyorial el segon), i de comú acord entre ells; no es preveu però el cas en que no hi hagi tal acord.

56. Ens referim als Capbreus dels dominis hospitalers (nota 31 de la Secció Primera); i pel que fa a les visites senyorials destaquem les que s'efectuen a les Comandes d'Horta i Vilalba el 1570, a la Batllia de Miravet els anys 1743 i 1772, i la de 1791 a la Comanda de Benissanet i Salvaterra (nota 7).

57. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8264, doc. núm. 1.

58. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8264, docs. nùms. 35 i 37.

59. AHN, Batllia de Miravet, Caixes nùms.: 8260.1, doc. núm. 32; 8264, doc. núm. 9; 8477.1.

60. El lloc depèn de la Batllia de Casp des de mitjans s. XV, però segueix estretament vinculat a Batea fins que el s. XIX s'incorpora al seu terme

definitivament (notes 48 i 55 de la Primera Part); en tot cas per aquella raó ens sembla oportú referir-nos-hi (AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2594, Caixa núm. 1 -1751-).

61. AHT, Protocols de Tortosa, Sig. núm. 2406, Caixa núm. 922 (annex).

62. LALINDE es refereix al batlle reial i indica que el càrrec és triennal i que per això està subjecte al procediment de "purga de taula" que es practica des de 1283 i que resta definitivament institucionalitzat el 1289; després afegeix que el batlle senyorial fins el s. XV exerceix el càrrec durant un any o dos, i a partir d'aleshores esdevé un càrrec triennal igual que el reial (ob. cit., pàgs. 211 i 254). A la Batllia de Miravet el càrrec ja deu ser triennal si tenim en compte que el cap. 134 del seu codi preveu la purga de taula cada 3 anys. I pel que fa al sots-batlle és probable que en alguns llocs el designi el mateix batlle, almenys abans de la Nova Planta, doncs per exemple veiem que en els actes de presa de possessió senyorials solament es substitueix el batlle i el nunci de la Cort (nota 35 de la Secció Primera); després de 1716, a partir de 1717 com sigui que els nomenaments els fa la Reial Audiència a proposta del senyor, sempre apareixen alhora: podem veure l'acta de presa de possessió conjunta del batlle i sots-batlle d'Horta de 1751 (AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2594, Caixa núm. 1 -1751-, fol. 12), i els llistats que publica SERRANO a La Torre, pàgs. 224 A 234, i La Pobla, pàgs. 240 a 248); quant a Tivissa la dada es troba a l'ACA, Registre de Cancelleria núm. 4825, fols. 77 a 79. D'altra banda, SALRACH assenyala que l'extracció popular del batlle és indubtable (ob. cit., pàg. 38).

63. Vegeu la nota 703 de la Secció Primera.

64. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5230, fols. 279 a 286. Justament CANCER es refereix a aquell litigi sobre Capsanes, drestacant que dit privilegi disposava la separació del lloc "creando ipsum Universitatem per se, et in eo deputaverant officialem bajulum nempe, qui in posterum in dicto loco et territorio de Capsanes omnimodam exerceret jurisdictionem", i en relació amb la sentència dictada assenyala que, tot i tractar-se d'una mesura que pot considerar-se justa considerant que el lloc té una certa població i es troba a certa distància de Tivissa, en definitiva no es poden vulnerar altres privilegis anteriors atorgats a Tivissa (de 1369, pel que es prometia que cap lloc del terme se separaria de la Universitat de Tivissa), i menys encara si resulta com era el cas que aquells van ser atorgats per l'aleshores comte de Prades "accepta pécunia concessa essent" (ob. cit., III, III, 396 a 422).

65. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 668.

66. Pel que fa a la normativa promulgada arran la Nova Planta, seguirem la "Novísima recopilación" i l'obra d'Antoni SANMARTI, "Colección de

Ordenes relativas a la Nueva Planta de la Real Audiencia de Catalunya (1715-1805)"; ja aquell Reglament de 1717 SANMARTI el publica a les pàgs. 149 i ss.

67. Les normes són d'aplicació a tots els llocs baronals ("seglar como eclesiastico") (SANMARTI, ob. cit., pàgs. 175 a 179).

68. Les actes de nomenament per la Reial Audiència fins a 1830 es troben a l'ACA, Reial Audiència, vols. 184, 254, 256, 258 a 262, 517 a 529, 943, 971, 1234 a 1253, i 1436 a 1451.

69. AHT, Protocols Notarials de Tivissa, Sig. núm. 2907, Caixa núm. 1 (1776), fols. 31 i 32.

70. Nota 62, i SERRANO, La Pobla, pàg. 211.

71. Així es declara en un escrit del castellà d'Amposta adreçat el 22 de maig de 1748 a l'Assemblea del Gran Priorat de l'Hospital, en relació amb un plet entre el batlle i el rector de la Pobla de Massaluca (ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 632, fols. 117 i 118). Per la seva part, LALINDE també és refereix a aquell onzè que correspon al batlle com a participació en la recaptació dels delmes (ob. cit., pàg. 254).

72. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8263, doc. núm. 23.

73. Ignorem que són les penes trencades, és probable que es tracti de les mateixes a les que al.ludeix a Miravet en el Capbreu esmentat de 1702.

74. Nota 39. Talment SALRACH indica que el batlle sempre percep una part de les rendes i serveis que recapta i exigeix o del producte d'una part dels béns l'explotació dels quals dirigeix (ob. cit., pàg. 40).

75. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 4 (documentació adjunta al Capbreu de 1400).

76. AHCB, Consellers XII, Lligalls núms.: 9; i 7 bis, docs. núms. 1, 66 i 70.

77. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 2.

78. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 61.

79. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 46.

80. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 15, i que publiquem com Apèndix III, pàgs. 1494 a 1497.

81. Aquesta és l'única notícia que tenim a la nostra zona sobre la possible venda o arrendament d'una batllia; la inclusió d'aquella prohibició pot fer suposar que fins aleshores se'n pogués disposar i que ara esdevé inalienable per a evitar els problemes que se'n devien derivar pels mateixos vassalls. Recordem que l'Usatge núm. 149, "Si quis Bajuliam", permet que el batlle empenyori la Batllia però amb el consentiment del senyor.

82. En aquest cas la Ciutat de Barcelona es remet a la legislació general del país i concretament la que es refereix als oficials reials per a la regulació de la purga de taula a la que s'ha de sotmetre el batlle general de Flix (vegeu FERRO, ob. cit., pàgs. 402 a 407).

83. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 1.

84. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 37. En tot cas hem de dir que en els actes de presa de possessió dels llocs de la Baronia tingut el 1400 per la Ciutat de Barcelona, apareixen un batlle de Flix i altres de la Palma (nota 75); aquell privilegi de 1464 sobre l'elecció del batlle general (nota 80), disposa que sols es puguin nomenar lloctinents per un breu temps i en cas de malaltia o absència; i ja en una acta de nomenament de 1500 (nota 83), entre altres facultats s'autoritza al batlle que nomeni els lloctinents que consideri necessaris (pot ser que en aquell moment els batlle de la Palma i del Mas de Flix siguin pròpiament lloctinents del general de la Baronia).

85. AHCB, Consellers XII, Lligalls núms.: 4, fol. 127; i 7 bis, docs. núms. 2 i 14.

86. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, docs. núms. 17 i 56.

87. SANMARTI, ob. cit., pàg. 222 (la referència apareix a l'Edicte de 2 de gener de 1719 que aquell autor publica).

88. Així consta en diversos contractes d'arrendament de serveis municipals que s'adjudiquen i altres documents d'aquell any (AHLI, Protocols Notarials, Sig. núm. 1302, fols. 9 a 14, 17 a 20, 31 i 32, etc.). D'altra banda, indiquem que el notari actuant en aquells actes és justament Antoni SANMARTI CREUS, de Lleida, autor d'aquella col·lecció de documents posteriors a la Nova Planta (nota 66).

89. ACA, Reial Audiència, Règistre núm. 1168, fols. 20 a 22.

90. Vegeu les pàgs. 657 i ss. i nota 501 de la Secció Primera, on ens referim al servei senyorial de Notaria.

91. Notes anterior i 61.

92. AHN, Comanda de Vilalba, Caixa núm. 8330.1.
93. Així ho disposen els caps. 25 de Benissanet, 71 d'Ascó, i 35 de Miravet.
94. Almenys el primer document assenyala com a motiu el que "no se pierda y disminuya la azienda de la Religion, como se ha visto en anyos atras por las vendas que hazian secretas y fitas los naturales de Benissanete a los de Mora, por las quales vendas las a tomado el senyor por no prender licencia ni pagado luismo", i després disposa que si no es respecta aquella disposició el senyor o el seu governador "les pueda executar por la quantitat valiere dicho auto"
95. És així fins el 1736, en que per reial provisió se'ls prohibeix d'actuar si no és en testaments i altres actes de darrera voluntat i sempre i quan no hi hagi altre notari d'autoritat reial al lloc (nota 90).
96. Nota 31 de la Secció Primera.
97. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8263, doc. núm. 2.
98. Nota 543 de la Secció Primera.
99. L'any 1495 Marià Loris és notari, veí de Flix i treballa amb Galcerà d'Oròs, notari d'Ascó; ja el 27 de juny d'aquell any és designat notari senyorial "per totam terram et dominicationem" de l'Orde de l'Hospital; i ho és també de la Baronia de Flix almenys fins el 1509 quan se li designa un substitut (ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 585, fols. 182 i 183; i AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 32).
100. Nota anterior.
101. Efectivament, el batlle és l'encarregat d'executar totes les resolucions judicials, segons els caps. 127 de Miravet, 122 de la Torre de l'Espanyol, 106 de Benissanet i 112 de la Carta de Miravet; per la seva part, el codi d'Horta no conté una disposició general com els anteriors ordenaments, però es refereix a que el comanador o el batlle (en funció de qui hagi jutjat) són els que han de procedir a l'execució de les seves resolucions (caps. VIII, XLVII i LXXIV).
102. Nota 95.
103. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8263.
104. Nota 15.

105. ACA, Reial Audiència, Registres núms. 1220, fol. 213, i 1169, fol. 104.

106. SERRANO, La Pobla, pàg. 141 i nota 281.

107. Sobre els serveis de corredoria i pesos i mesures vegeu la Secció Primera, pàgs. 631 i ss.

108. Nota 43.

109. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, docs. núms. 16, 55 i 56.

110. Nota 107.

111. La informació ens la donen els Capbreus tinguts el s. XVIII en els diferents districtes hospitalers (nota 31 de la Subpart Primera); i el conveni de 1690 es troba a l'AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8260.2, doc. núm. 31 (el publica SERRANO, ob. cit., pàgs. 201 a 206).

112. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8264, doc. núm. 9.

113. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8260.1, doc. núm. 30.

114. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 668, doc. núm. 5. Per la seva part, CANCER assenyala que el senyor del castell que posseeix el mer i mixte imperi pot designar jutge i assessor per a conèixer de les causes entre els seus vassalls (ob. cit., III, III, 194). I en tot cas l'assessor no pot exercir jurisdicció, funció que correspon al batlle o al sots-batlle en absència d'aquell, mentre que l'assessor assisteix i aconsella al jutge (SANMARTI, ob. cit., pàgs. 70 i 71); això no obstant, per exemple en un document de 1768 sobre l'execució d'un deute, s'assenyala que es fa en virtut de resolució que l'"assessor o justicia ordinaria a pronunciado" (AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2600, Caixa núm. 7, fol. 242).

115. Nota 109.

116. AHN, Batllia de Miravet, Caixa núm. 8264, doc. núm. 22; i AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2594, Caixa núm. 1 (1751), fol. 56 (el batlle manifesta que en tant que jutge del lloc pot designar "jurisperito, tabellione et nuntio" i talment "elligere, deputare et nominare (..) in assesore").

117. ACA, Registre de Cancelleria núm. 4825, fols. 77 a 79. Però el càrrec ja existiria el s. XIV, concretament l'any 1371 quan el comte de Prades atorga a la Universitat de Falset el privilegi de designar-lo ella (OLIVARES, Comunitats, II, pàg. 587). Sobre el procurador fiscal reial i les seves atribucions al Reial Consell de la Batllia General i judicials en

l'àmbit penal vegeu FERRO, ob. cit., pàgs. 359 a 368. D'altra banda, recordem que és el procurador fiscal reial el que denuncia davant del batlle general que la Universitat de Flix gaudeix de determinats serveis i usa les aigües del riu Ebre sense que constin els seus títols, per la qual cosa se la requereix l'any 1694 perquè els acrediti (nota 80 de la Secció Primera).

118. Nota 24.

119. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 667, doc. núm. 2.

120. AHN, Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 12. En tot cas é sun oficial que ja apareix al "Liber" en diferents capítols amb les denominacions de "saius", "saio" o "sagio" i amb funcions judicials (Lex, 2, 1, 16 i 24; 2, 2, 4; 5, 3, 2; 6, 1, 4; etc.); també apareix als Costums de Lleida, en el seu cap. 100, amb la rúbrica "De sportulis sine saionibus" i estableix que no percep cap dret dels veïns; talment el trobem a Tortosa (CT., 1, 1, 3), i en tot cas és de destacar que el veguer és obligat a tenir el saig franc a servei de la Cort (cost. 11); el cap. XIII de Tàrrrega al.ludeix als "saiones" que poden entrar a casa dels demandats amb un o dos prohoms; el cap. 22 de Balaguer igualment l'esmenta; el cap. XVIII del "Recognoverunt" fa esment als saigs i pel que fa a la detenció del delinquent; s'hi refereix el cap. 66 de Perpinyà, que assenyala que correspon al batlle designar "sagiones" al seu arbitri i voluntat i destituïr-los "etiam sine causa", afegint que en cap as es constituïràn saigs perpetus; els XVII, XXIII, L, LI i LXVIII del codi rossellonès disposen: el primer que correspon al veguer fer-se càrrec dels salaris dels "judicis et scriptoris et sagionibus" (al saig també se l'anomena "misatge legatur"), el segon que el saig rebrà 12 diners per cada empresonament, el tercer disposa que el saig "entre per tot publicament ab basto", el quart es refereix al saig com executor de determinades resolucions del batlle o del veguer, i el cinquè inclou al saig en la llista d'oficials senyorials i reials; i a Girona s'assenyala que el saig és l'encarregat de fer les citacions i els requeriments de la Cúria (cap. III.LIV).

121. ACA, Gran Priorat, Lligall núm. 670.

122. Nota 109; recordem que als costums del Rossellò s'al.ludeix als saig i al missatger, i és el mateix oficial (nota 120).

123. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 7.

124. APTE, Liber, fols. 104 i 105; AHT, Protocols Notarials de Ginestar, Sig. núm. 5359, Caixa núm. 2, fol. 8; nota 116; AP de J. Àlvarez, doc. núm. 5. També el trobem adjudicant les obres de reparació dels forns senyorials de Flix l'any 1618; concretament el 24 d'octubre, a la Cort i davant del seu escrivà (Pau Vinyes, notari real) declara i "fa relatio (..)

com ha encantat dita taba en la plasa publica y carrers de Flix"; però l'endemà torna a comparèixer per declarar que feta aquella relació el dia abans, després va presentar-se un "mestre de cases" de la Fatarella que una vegada coneguda la "taba" de la subhasta i vistos els forns, feia un pressupost de 500 lliures; finalment aquelles obres se li adjudiquen (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 7). I pel que fa a la intervenció del nunci en l'adjudicació dels serveis municipals ho veiem més endavant en tractar sobre aquells i els ingressos que per tal concepte comporten a la Universitat o al Comú.

125. Sobre els actes de presa de possessió del lloc vegeu nota 35 de la Secció Primera, i respecte de Pinyeres la nota 116.

126. LLOBET, ob. cit., fols. 176 i 177. CANCER afirma que al senyor li correspon fer-se càrrec de la guarda i custòdia de la presó i no als vassalls, encara que aquell pot "compellere subditos" perquè se'n facin càrrec (ob. cit., III XIII, 233)

127. Nota 109.

128. Nota 65.

129. Efectivament, el castellà d'Amposta normalment per mitjà d'un comissari especial, efectua periòdicament el que rep la denominació de "visita de millores" amb l'objectiu de conèixer per les declaracions dels vassalls l'estat de la Comanda en qüestió, el dels béns senyorials, les obres fetes a càrrec de l'Orde, així com per a rebre el reconeixement de la jurisdicció senyorial i altres extrems. Podem veure alguns exemples: l'any 1570 se n'efectua una a les Comandes d'Horta i Vilalba, i amb el reconeixement dels béns senyorials s'inclou el dels privilegis de que gaudeixen els vassalls (a Horta es confirmen els privilegis de 1296, tant pel que fa a l'administració de justícia com els Costums locals, transcribuint una còpia d'un i altre text; i a Vilalba es reconeix la vigència dels Costums de Lleida segons concessió feta el 1323 per l'aleshores castellà); en altra visita efectuada a la Comana de Vilalba el 1608 es procedeix com si es tractès d'un Capbreu, declarant fins i tot l'ordre judicial que se segueix per al coneixement de totes les causes processals; en visites a la Comanda d'Horta, al llarg dels s. XVI a XVII: d'una banda es reconeix la jurisdicció senyorial, els delmes que se satisfan, els béns establerts a la Universitat i els censos que paga, i els béns senyorials mensuals; i d'altra part, s'enquesta a alguns veïns del lloc sobre extrems com si l'Orde posseeix esglèsia i/o ermites al lloc, si el comanador hi resideix o qui paga les obres i treballs que es fan en els béns de l'Orde, si hi ha hagut algun plet amb el comanador, si se sap que el comanador hagi venut béns senyorials, si s'han produït agravis contra els vassalls i en general si la Comanda està millorada (vegeu les notes 7 i 92).

130. La Constitució en qüestió de 1599 disposa que cada 6 anys s'ha de practicar una visita a determinats oficials reials de l'Audiència, de la Governació, de la Batllia General, etc., per tal de comprovar si els seus oficials han causat ofenses i agravis en l'exercici de llurs càrrecs i oficis; una vegada es constituís al lloc el visitador, s'haurien de donar 40 dies perquè els afectats poguessin presentar llurs denúncies; després se seguïen 3 mesos per a presentar els càrrecs i llurs proves; els 3 mesos següents es destinaven a que els oficials denunciats formulessin les seves defenses; i encara s'establí un altre període igual de 3 mesos perquè es dictés sentència, funció que corresponia al visitador assistit per dos adjunts. Tanmateix sembla que aquest sistema aplicat als oficials reials no tindria gaire èxit, i deixarà de practicar-se a partir de 1677 (FERRO, ob. cit., pàgs. 406 a 409).

131. De fet el règim reial de visita es preveia per a oficials regis i altres de la Generalitat (d'una banda el portanveus del general governador, canceller, regent la Cancelleria, doctors, jutges de Cort, advocats i procurador fiscal de l'Audiència, algtzirs ordinaris i extraordinaris, assessors de la Governació, mestre racional, lloctinent i els seus oficials, batlle general, lloctinent i assessors de la Batllia General, correu major o hoste de correus, procuradors reials de Tarragona, Rosselló i Tortosa, amb els seus assessors i oficials, i els advocats fiscals el Principat i Comtats, notaris, porters, comissaris civils i criminals i qualsevol altre oficial que no purgava tauala; i també els diputats, oïdors de comptes i altres oficials de la Generalitat -FERRO, ob. cit., pàg. 408-).

132. AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 611, doc. núm. 120.

133. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5220, fols. 163 a 167.

134. LLOBET, ob. cit., fols. 176 i 177, 281 i 282, i 309 i 310; i nota 62. Recordem que el senyor no pot vulnerar els privilegis concedits als seus vassalls, i menys si varen ser concedits a canvi d'un ajut econòmic (nota 64).

135. LALINDE, La "purga", pàg. 505.

136. LALINDE, ob. cit., pàgs. 505 i 506. Vegeu la nota 170 de la Segona Part.

137. Nota anterior.

138. Nota 136.

139. Nota 82, i vegeu també LALINDE, ob. cit., pàgs. 507 i ss. (això no obstant, malgrat la cita d'aquest autor, l'any 1289 el rei és Alfons II). Per la seva part CANCER dedica a l'"officio iudicum tabula" el cap. XII de la

seva part III, i entre altres coses assenyala: que els jutges són uns "syndicatores" jutges ordinàris o delegats per a conèixer del cas; són nomenats per una causa concreta, i la seva potestat descendeix del senyor que els nomena (l'autor es refereix als oficials reials) (ob. cit., III, XII).

140. Nota 132.

141. Nota 87.

142. Sobre l'expressió de "vila" vegeu la nota 45 de la Secció Primera. Pel que fa a les Cartes de Tortosa i Lleida fan donació de les ciutats i els seus termes; després quant als codis: el lleidatà reitera allò que disposava la seva Carta (cap. 1); a Tortosa també (CT., 1, 1); a Balaguer el seu cap. 1 al·ludeix a la vila i els seus termes; i ja els Furs de València dediquen la rúb. I del Llib. I als termes i Ciutat de València.

143. ACA, Registre de Cancelleria núm. 210, fol. 73. La mateixa norma o similar es conté en altres codis: el cap. 92 de Lleida disposa que les vies de la Ciutat no es poden reduir "et tabule vie debent esse IIII palmorum latum"; amb més detall s'hi ocupen els Costums de Tortosa, que estableixen el deure de no "embargar" el seu ús (CT., 1, 1, 2); i a Perpinyà: el cap. 42 permet construir ambans "sive porticum supra vias, usque tantum ad terciam partem viarum"; el 43 permet que es pugui "aperire hostia de novo in viis vel in carreris, sine contradictione domini"; i el 60 torna a referir-se a la construcció de pòrtics o ambans sobre la via pública i assenyala que caldrà fer-ho "in equo equitans libere possit transire".

144. Podem citar aquests: de 1300 entre Tortosa i els districtes templers d'Horta i Miravet; el 1304 entre Garcia i Vinebre; el 1308 entre Horta i Pauls; el 1318 entre els termes de Tortosa i Tivissa pels límits entre el Coll de Balaguer i el Perelló; de 1320 sobre el terme de Banyoles, del castell de Tivissa; també el 1320 entre Benissanet i Tivissa; el 1321 entre Tivissa i Miravet; talment de 1321 entre Tortosa i Horta per Caseres; el mateix 1321 entre Tivissa i Tortosa, i Tivissa i Falset; el 1366 altrament entre Tortosa i la Comanda d'Horta (ACA, Registres de Cancelleria núms.: 116, fol. 111; 142, fol. 51; 166, fol. 208; 172, fol. 112 i 258 i 259; 173, fols. 168, 227 i 228; 246, fols. 154 i 155; 246, fol. 155; i 910, fols. 93 i 94; i AHN, Comanda d'Ascó, Carpeta núm. 636, doc. núm. 17). Veiem doncs com és pràcticament durant el s. XIV quan deuen restar delimitats els termes a la nostra zona; els conflictes es produeixen entre Universitats d'un mateix districte senyorial o de dominis templers/hospitalers i fins i tot d'Entença (entre Tivissa i Falset), o amb altres dominis senyorials diferents com és el cas de Tortosa, amb la mateixa Ciutat o termes depenents com ara Pauls i el Perelló; o de Vinebre a la Comanda d'Ascó i Garcia de la Baronia d'Entença.

145. Aquest funcionari va publicar l'any 1708 una "Description y planta del Principado de Cataluña, echa por Joseph Aparici, mercadel, cuya mapa esta escrita aparte de sumario habiendo visto y midido todo lo que en ella se halla trabajado"; aquest treball resultat complementat per un cens de 1719 i altre elaborat entre els anys 1720 i 1725. I les dades que tots 3 documents aporten sobre la Terra Alta i Ribera d'Ebre són transcrits parcialment per SERRANO, ob. cit., pàgs. 232 a 235; en qualsevol cas hem de dir que aporten una descripció detallada dels termes municipals de cada lloc, número de cases i característiques (genèriques) del terreny.

146. Així s'hi refereix el Capbreu tingut a la Batllia de Miravet l'any 1495 (nota 31 de la Subpart Primera). Per la seva part CANCER assenyala que a Catalunya hi ha 3 tipus d'Universitats: la Província (el Principat), la Ciutat i les dels "oppidum" (Variarum, III, I, 211). I d'altra banda FONT afirma: "Toda entidad o centro de población dotada de un régimen u organismo de gobierno propio era una Universitas. (..) su significación .. se aplicaba ya al conjunto de población, a la comunidad local, como ente o cuerpo con personalidad pública cuando en la misma aparecía, aún borrosa e indefinida, su representación popular y el mismo hecho de su existencia como tal. La instauración de unos cargos, unos consejos, con unas atribuciones y un régimen de gobierno en las respectivas localidades, ratificó esta cualidad y condición de Universitas poseída por un grupo de habitantes; pero el vocablo continuó designando siempre el conjunto de habitantes, la población entera como cuerpo o unidad, no el organismo de su gobierno. Echando mano de la actual nomenclatura oficial, diríamos que Univrsitas expresaba municipalidad o el municipio, pero no el Ayuntamiento" (Orígenes, pàg. 412). Per la seva part MICHAUD-QUANTIN es refereix al terme "universitas": afirma que pertany al llatí clàssic, que apareix per primera vegada en textos de Ciceró, i que expressa la idea d'"un tout par opposition a ses parties" aplicant-se a diverses categories d'agrupaments humans; i després al·ludeix a textos cristians on apareix la referència: un d'un Concili romà de l'any 499 on s'assenyala que determinada decisió "placet universitati", o altre del papa sant Lleó que esmenta la "fraterna universitas". Insisteix en tot cas que el terme "universitas" acaba referint-se a la totalitat dels creients fidels ortodoxes front els heretges, per a després ser utilitzat pels juristes (s. IV i V), en el sentit abstracte de l'expressió com un tot oposat a les parts i que es regeix per unes regles diferents de les que normen aquelles parts; i distingeix en tot cas la universitat humana i també parla de la universitat de béns. L'autor segueix indicant que els juristes de l'Alta Edat Mitjana fins el s. XII pràcticament ignoren el terme, mentre roman en ús per l'Església i rarament per autors laics; i ja pel que fa al s. XII al·ludeix a la noció que han desenvolupat els glossadors: que l'expressió s'aplica a les col·lectivitats existents. MICHAUD cita a un autor del s. XIII, ALAIN, qui va enumerar els grups als que es pot donar la denominació d'"universitas": "un corps quelconque, ainsi une société d'artisans ou de marchands, une communauté de clerics, une ville", i ja els decretalistes i el mateix AZON

acorden que l'expressió que ens ocupa es pot referir a col·lectius que no es troben constituïts formalment (el conjunt de tutors d'un menor, el grup de creditors d'un deutor) (Universitas, pàgs. 11 i ss.). Afegim que el mateix "Liber" es refereix a la "Universitas" de tota la gent que ha de tenir al príncep com un pare (Lex, 1, 1, 8).

147. AHN: Batllia de Miravet, Carpeta núm. 609, doc. núm. 51; i Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 691, doc. núm. 24.

148. Nota 36.

149. FONT es refereix a les comunitats locals com a ens jurídic-públics i les seves primeres o inicials manifestacions; concretament al·ludeix a les comunitats rurals que es van formant, de nova planta, i que requereixen d'una certa organització per a la defensa d'uns drets i interessos comunitaris, pel repartiment de les càrregues comuns i per a relacionar-se amb el seu senyor; després l'autor distingeix 3 períodes en la creació i consolidació municipal a Catalunya: Un primer període se situaria fins el s. XII, referint-se a Girona com la comunitat que abans de 1182 ja comptaria amb una organització local, igual a la que després s'establiria a Cervera; però la gran majoria de comunitats constitueixen com l'autor les defineix "asociaciones juradas" ("confratria, fraternitas o conjuratio") organitzades per a la pròpia defensa i conservació de la localitat i dels seus veïns, un segon període que comprendria els regnats de Jaume I i Pere II, fins a mitjans s. XIII; etapa o període singular com diu l'autor, perquè es realitzen un bon nombre de fundacions municipals que configuren "ya con rasgos más o menos precisos lo que será la estructura típica del municipio catalán". En tot cas és difícil fixar el moment en el que es constitueix a cada localitat un règim u organisme de govern, però a mitjans s. XIII ja hi ha testimonis; i un tercer període que comprèn els s. XIV i següents, quan ja es constitueixen en municipis amb representació i òrgans de govern la major part dels centres de població del país (ob. cit., pàgs. 220 i ss., i 352 i ss.).

150. SERRANO, La Torre, pàgs. 27 a 29.

151. Podem veure alguns exemples de cada codi: d'Horta: El cap. II exigeix de pagar lleuda i passatge "in villa et termino"; el IV al·ludeix als habitants "in villa et termino"; en el X el Temple assegura que administrará dret i justícia "in villa de Orta et eius termino"; etc; a Miravet: El cap. 2 confirma als vassalls "les carreres e les places de les viles"; el 32 permet als homes dels llocs instal·lar carnisseries i taules de carn "dins la vila"; el 114 castiga la mare que abandona el seu fill a córrer per "les places de la vila"; etc. D'altra banda, el mateix MICHAUD-QUANTIN refereix que la "villa" o el "castrum" ("tout en continuant à faire partie de la cité, à en dépendre"): constitueix una "universitas", posseeix béns comuns, pot elegir representants per a defensa dels seus interessos, i pot

promulgar estatuts locals que deroguen els de la "citè" (ob. cit., pàg. 126). I podem veure per exemple com una Constitució de 1537 es refereix a les "universitats o vilas" com a responsables de posar "dos veedors los quals tingan coneixença de la bondat dels dits pastells" (CYADC, 1, 1, 55, 6).

152. Nota 147.

153. L'acord s'adoptà el mes d'agost de 1328 i amb vigència d'un any (AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 611, doc. núm. 107).

154. AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 61.

155. Nota 147.

156. SERRANO, Notes, pàg. 20.

157. FONT assenyala que aquells magistrats contituïen l'element més destacat de la representació popular, i que els corresponia la direcció general del municipi com a delegats o mandatariis de la comunitat veïnal; afegix que la seva presència en el règim d'una localitat dóna dret o permet poder parlar pròpiament de municipi en ella, i que el seu número oscil.lava entre 2 i 6 segons el lloc, encara que era molt general que fossin 4 (a més de la denominació de "jurats", s'usaven les de "cónsols" i "paers" -ob. cit., pàg. 418-). D'altra banda, la nostra Compilació ja es referix a l'"offici de consellers, paers, consols, iurats y altres administradors de Universitats", i; i en una Constitució de 1283 s'assenyala que "paers, iurats e consellers sien en les ciutats, vilas e altres locs nostres (..) e romangan en aquell stament, e usen axi com eran e usavan" (CYADC, 1, 1, 55, 1)

158. TORRAS, Els municipis, pàgs. 35 i 36. FONT refereix que es va introduir la prescripció de que els càrrecs municipals (jurats i consellers) procedissin de les diverses "mans" o estaments socials i dels diferents districtes o barris de la localitat; això no obstant l'autor indica que per exemple a Tàrraga, on el sistema s'establí l'any 1313, va haver de revocar-se atesa la impossibilitat de trobar gent suficient per a repartir els càrrecs entre els estaments locals segons s'havia fixat (un Consell de 30 membres, 10 per cada mà) (ob. cit., pàgs. 430 i 431, i notes 990 i 991). En qualsevol cas, a la nostra zona no en tenim cap notícia si no és una referència lleugera com veiem tot seguit que en fa el cap. 148 de la Carta de Miravet de 1623. D'altra banda la Carta de Lleida (1150) al.ludeix a "maiores et minores", quan uns i altres prometen fidelitat als comtes de Barcelona i d'Urgell (FONT, Cartas, I.1, doc. núm. 79, pàg. 132) (al "Liber" ja apareix la distinció entre "maioris loci persona" i "minoris loci persona" - nota 473-).

159. TORRAS, ob. cit., pàg. 36 i nota 109.

160. Nota 147. CANCER es refereix a un "consilium magnum et generale" que és la "congregatio totius populi per capita domorum"; després, com sigui que no és fàcil a tot arreu reunir a tots els caps de casa del lloc, es crearà l'anomenat "Consilium generale .. ordinarium", que és la "congregatio certorum hominum"; i finalment hi ha un tercer Consell amb "potestas" que deriva de la "potestate Consilii ordinarii" (ob. cit., III, XIII, 334). D'acord amb MICHAUD el terme "concilium" significa pròpiament una assemblea o reunió, que històricament a la República romana designava les assemblees polítiques; expressió que després restaria en desús pràcticament fins l'Edat Mitjana quan passa a expressar una assemblea d'homes lliures d'un territori i l'assemblea judicial que aquells constitueixen (cita a HINOJOSA, i pren la referència d'aquell autor amb remissió al s. X i a Castella i Lleó), i que ja els . s. XI i XII aquella institució es multiplica a les viles i centres de població; l'autor afirma que aquell consell local pot ser una "survivance ou résurgence de l'ancien concilium vicinorum wisigothique"; pel que fa als membres d'aquells Consells, als s. XI i XII, l'autor afirma que es denominen "boni (probi) homines" o "sapientes", per a després ja a la darreria del s. XII anomenar-se "décurions" (al Nord d'Itàlia) o simplement "consiliarii" (canvi degut justament a la influència dels juristes) (ob. cit., pàgs. 136 i 137) (recordem que el títol de "sapientes" el trobavem a la Torre de l'Espanyol el 1286 - nota 150). D'altra banda, diguem que és probable que aquell Consell com assemblea de tots els veïns el constitueixin aquells "singuli" als que es refereix el cap. 37 de Lleida: després de referir-se als juraments dels cònsols i dels consellers de la Ciutat, aquell precepte recull quin ha de ser el jurament a prestar pels singulars veïns conforme respectaran i obeïran els cònsols (a prestar en constituir-se l'assemblea). I ja pròpiament a aquella assemblea s'hi refereix el codi de Balaguer, quan en el su cap. 15 disposa que "cum universo populo civitatis Balagarii ad hoc speciliter congregato in unum, statuerunt paciarii et consiliarii, communi assensu universitatis predictae", i ja el cap. 19 al·ludeix als paers, consellers i "aliis probis hominibus".

161. Nota 147.

162. La referència als jurats pressuposa l'existència d'una organització municipal al lloc (nota 157); pel que fa als "procuratores" segurament són els "pròcers" als que es refereix el privilegi que la mateixa data es concedeix als vassalls de la Comanda, entre altres coses, sobre el judici dels prohoms (nota 36). FONT distingeix entre els consellers, assessors dels jurats, i els "probi homines" o veïns del lloc que formen una assemblea general (ob. cit., pàgs. 434 i 435). Per la nostra part creiem que en aquell moment, l'any 1296, l'expressió de procuradors equival a la dels "prohoms" o "prohomens" que apareix al codi de Miravet (1319), però referint-se ja a un consell o assemblea reduïda i no a la general de tots els veïns, doncs la mateixa denominació al·ludeix a algú que té representació d'altres; justament com anem veient els mateixos textos

d'Horta i Miravet distingeixen els jurats i els prohoms dels homes del lloc, en qual cas s'està fent referència a l'assemblea general dels veïns: a) Horta: El cap. XV disposa que "dicti homines" d'Horta elegeixin jurats; i el XXXI estableix que els homes del lloc poden elegir corredors; b) Miravet: El cap. 28 també autoritza els homes del lloc a elegir els jurats, vinyogols i veladers o guardes del terme; el 32 els permet "ordenar" carnisseres i decidir l'ubicació de la carnisseria i de les taules de venda; i el 69 disposa que poden elegir corredors; c) Lleida però el 1228 ja es parla de consellers, així com a Balaguer (nota 160); d) Però a Perpinyà no es fa esment a jurats ni a altres magistrats, sinó que solament s'al·ludeix a "probos homines" (caps. 47, 48, 60, etc.). En tot cas, segons FONT els prohoms són o acaben sient els consellers assessors dels jurats, que integren un Consell reduït i immediat a aquells magistrats (Orígenes, pàg. 429). I així és segons allò que disposa el cap. 36 de Lleida que es refereix al jurament que han de fer els consellers, i en ell es declara que juraran prestar el seu consell i auxili als còsols constituïts "in ordinacione, gubernacione et defensione predicta bono intellectu ut supra"; i el mateix preveu el cap. 18 de Balaguer.

163. Vegeu la Tercera Part, pàgs. 366 i ss (el document citat és a l'AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 691, doc. núm. 30).

164. AHN, Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, doc. núm. 12.

165. AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 47.

166. A Vilalba, l'any 1348 compareixen els 2 jurats, 6 "consiliarii" i "tota Universitas" cridada i congregada com és costum per a fer Consell general; i a Batea, l'any 1349 primer es reuneix la Universitat en Consell general per a designar dos síndics que en nom seu hauràn de jurar diferents capítols imposats per l'Orde, per a després passar tots els homes del lloc a prestar homenatge i jurament de fidelitat als cavallers hospitalers (AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 48, i Batllia de Miravet, Carpeta núm. 612, docs. núsms. 135 i 137). Sobre altres actes similars a la Batllia de Miravet i Comanda d'Ascó vegeu la nota 30 de la Secció Primera. D'altra banda, segons FONT els "consiliarii" constitueixen un organisme municipal auxiliar dels jurats, i és el resultat de la supressió o reducció del primitiu Consell general de tots els veïns del lloc (ob. cit., pàgs. 438 i 439). Ja pel que fa a Tàrrrega tal conversió el Consell general en un organisme més restringit s'operaria el s. XIV, a partir d'un privilegi reial de 1369; la causa és en tot cas la necessitat de dotar la Universitat d'un organisme més operatiu atesa la impossibilitat de reunir i comptar amb tots els veïns del lloc (TURULL, Entre la Universitas, pàg. 42).

167. Nota anterior.

168. Potser és arriscada aquesta afirmació, i realment l'expressió d'"home" es refereixi a tot varó major d'edat amb plena capacitat jurídica i d'obrar. D'altra banda, FONTANELLA esmenta la representativitat dels "caps de casa" quan afirma que són ells els que en nom i per la comunitat presten el jurament de fidelitat al senyor del lloc (De pactis, IV, X.I, 29); i CANCER al·ludeix als caps de casa com a membres del gran i general Consell de tots els veïns del lloc (nota 160).

169. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 4 (documents annexos al Capbreu de 1400).

170. Nota 154.

171. És el jurament general que s'exigeix als càrrecs municipals tal com disposen pels jurats els caps. XV d'Horta ("jurent in eius posse in eorum officio legaliter se habere ad comodum et salvamentum juris Templi et viconorum"), 28 de Miravet i XXVII de la Torre de l'Espanyol ("sien tenguts de fer segrament en poder del senyor que's menaran be e feelment en lo offici a ells comanat a profit de la Senyoria e dels veyns"). En qualsevol cas i atès que al lloc, com a Vilalba, estàn vigents els Costums de Lleida, justament els seus caps. 37, 38 i 39 recullen les formules de jurament que han d'usar els cònsols, els consellers i els singulars de la Ciutat, però referint-se: els primers al desenvolupament de llurs tasques de govern i administració; els consellers juren auxliar i assessorar els cònsols, i els particulars que els obeiràn.

172. SERRANO, ob. cit., pàg. 21.

173. La referència apareix en uns documents en què es concerten censals a càrrec de la Universitat del lloc (AHAPM, Secció Hisenda, Caixa núm. 2, docs. núms. 10, 18 i 19).

174. No ens consta que la Universitat hagi confirmat aquelles operacions després de la seva concertació, però les 3 segueixen vigents i almenys els concertats amb Francesc Peris i Lluc Peris es cancel·len els anys 1770 i 1769 respectivament; encara coneixem que el 5 d'octubre de 1628 se'n contracta un altre de 75 lliures (1.500 sous) i una pensió de 93 sous, però el seu document figura separat del relatiu als acords de l'assemblea de 13 de setembre de 1628 (SERRANO, La Pobla, pàg. 165).

175. Nota 166; ja en concret les funcions que desenvolupen els prohoms ho anirem veient al llarg d'aquests apartats.

176. Així es disposa en els pactes per a la constitució d'una única Universitat a Ascó el 1595: 4 persones en representació d'ambdues comunitats (la dels cristians vells i la dels nous) havien d'elegir 30 individus que integrarien el Consell General, i ja d'aquests consellers

s'haurien de designar per sorteig 2 jurats i 12 més que formarien el Consell Secret (SERRANO, Notes, pàgs. 19 i 21).

177. FONT assenyala que la facultat de posar bans és reiteradament reconeguda en privilegis i estatuts a les autoritats i òrgans municipals, encara que amb certes limitacions, com ara és la de fer-ho amb el consentiment i aprovació del senyor o del seu batlle i el fet que la Senyoria o aquell oficial seu percebeixin una part de les multes que amb aquells s'imposessin (ob. cit., pàg. 451).

178. AHAPM, Secció Hisenda, Caixa núm. 2, doc. núm. 1.

179. Ho exposàvem a La Pobla, pàgs. 148 i 149, i notes 301 i 302. El document es troba a l'AHN, Batllia de Miravet, Capbreu núm. 160, fols. 9 a 11.

180. AHN, Comanda de Vilalba, Caixa núm. 8332, doc. núm. 3.

181. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5224, fols. 53 a 63.

182. AHN, Batllia de Miravet, Carpeta núm. 615, docs. núms. 185, 191, 192, 193 i 195.

183. AHN, Comanda d'Ascó, Carpeta núm. 637, doc. núm. 53.

184. Nota 172.

185. Nota 80.

186. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 61.

187. Altres exemples dels apoderaments especials per a comparèixer en Capbreus: de 1607 a Ascó, i l'any 1639 a la Torre de l'Espanyol (Comanda d'Ascó); al primer cas s'apoderen els jurats i dos prohoms del Consell Secret u Ordinari, i en el segon també els 2 jurats i 2 prohoms del Consell General; així consta en tots dos casos al "Llibre de determinacions", també conegut com "Llibre del boto", i recullit per l'escrivà del Consell respectiu. Ja pel que fa a les impugnacions dels Capbreus per la manca d'aquell apoderament especial: a Ascó els seus jurats denuncien la nul.litat del de 1558 en el de 1607; i a Flix, tot i que el 19 d'agost 1624 es reuneix el Consell General sota la presidència del batlle acceptant el Capbreu fet el mes de juliol anterior, el 19 de novembre de 1624 es formula una altra denuncia contra el Capbreu tingut aquell any, i la Reial Audiència resol el litigi el 18 de març de 1630 absolvent la Universitat de Flix (referència a AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 4, fol. 153, i l'acta de la reunió del Consell General figura al mateix Capbreu, AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 6, fol. 703 i ss.).

188. Veiem que no es fa esment als caps de casa i que reconeix a tot veí major de 24 anys el dret a ser elegit per a formar part del Consell, sens perjudici de les altres causes d'inhabilitació que tot seguit veiem; malgrat tot, la majoria d'edat civil generalment fixada en 25 anys es redueix en un any. D'altra banda, per Sentència de la Reial Audiència de 1570 s'estableix que a Vilalba i la Fatarella els Consells Generals els integren els caps de casa dels llocs majors de 25 anys (AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 61). Els codis d'Horta (cap. XXIII), Miravet (cap. 57) i la Torre de l'Espanyol (LII) venien a reconèixer la majoria d'edat en els 25 anys en indicar: el primer que aquells que tinguessin entre 20 i 25 anys complets "non restituatur ratione minoris etatis"; i els altres dos es limitaven a indicar que els menors de 25 anys havien de procedir "en totes coses de dret comu". CANCER assenyala que a Catalunya els menors de 25 anys no poden contractar "absque curatoris auctoritate", i que "potest tamen absque eius auctoritate imo et eo invito testari"; tampoc se'ls permet fer donacions (per bé que afegeix que no ho observen els majors de 20 anys). El mateix autor es refereix particularment als menors de 25 anys, i entre altres indica que: si el fill ocupa un càrrec públic, tal circumstància no l'allibera de la pàtria potestat, i que quant faci en la Universitat (comunitat) pr raó d'aquell ofici "validam esse, etiam citra patris consensum, (...) quia statutum quod filius non possit contrahere absque patris consensu non habet locum ubi filius cum Republica contraheret" (ob. cit.: I, VII.149, i VIII, 26; II, I 213 i 214). La minoria d'edat implica també una certa tutela judicial: no pot ser jutjat "non habentur curatorem" com refereix CANCER, ob. cit., II, I, 217. PEGUERA dedica especialment la seva atenció als menors de 25 anys i a la seva responsabilitat processal, i afirma que "in iudicio adesse debere tutores vel curatores, sine quorum auctoritate sententia contra eos minores lata esset (...) iure nulla"; insisteix que si el menor és "infans" podrà comparèixer per mitjà del seu tutor, però que en altre cas es requerirà la designació d'un curador especial (Praxis, II, cap. 1, núms. 4 i ss.).

189. Es fa referència a aquells que estiguin subjectes a la pàtria potestat o a un curador i als domèstics d'una família; d'altra banda hem vist com no es fa al·lusió als caps de casa i que es permet l'accès al Consell de tot individu major de 24 anys. En qualsevol cas hem de posar en relació ambdues disposicions de manera que entenem que pot formar part del Consell tot cap de casa i altres membres de la seva família majors de 24 anys (probablement amb el requisit del consentiment patern si no s'han complert els 25 anys), i sempre que fos persona lliure no sotmesa personalment a altra.

190. Nota 54.

191. D'una banda, veiem com el 1534 es reuneixen els jurats de Corbera amb altres veïns que intervenen com a "consilarii Consili Secreti et

Generalis" (AHT, Protocols Notarials de Ginestar, Sig. núm. 1360, Caixa núm. 1, fols. 1 a 4); i tenim altres notícies del Consell Secret d'Ascó de 1595 (vegeu nota 176) i 1607 quan s'apodera per a comparèixer en el Capbreu que s'hi celebra als jurats i a dos "proms del Consell Ordinari". En altre document de Flix de 1624 apareixen els "promens de Consell Secret"; i a Vilalba de 1635 en una reunió dels jurats i consellers (desconeixem si són del Consell Secret o del General), s'al.ludeix a aquells darrers com a "prohoms y consellers" (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 64; i APV, Secció Gràcia, Lligall núm. 3).

192. Suposem que aquesta referència a la roba de la Vila al.ludeix a aquells que ja han ocupat càrrecs a la Universitat i han retingut uniformes, insignies, etc.

193. Més endavant ens referim a aquella instància judicial que constitueix el conegut com "judici dels prohoms", segons allò que es declara als Capbreus o com es recull en diversos privilegis.

194. Pel que fa a Ascó, Torre de l'Espanyol i Horta (en aquest cas ens referim a actes de visita senyorial fets a la Comanda i que es troben a l'AHN sota la qualificació arxivística de Capbreus), nota 31 de la Secció Primera; i quant a Flix AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 14). També a Flix el 1624 trobem els "promens de Consell Secret" amb els jurats liquidant uns deutes existents amb la Ciutat del Barcelona, senyora del lloc, per la compra que se li va fer de blat l'any 1617 (referència anterior, doc. núm. 64).

195. Efectivament: en el primer cas el privilegi en qüestió es concedeix "cum voluntate et expresso consensu" dels dos jurats i dels habitants d'Horta que se citen nominalment i de "quam plurimi aliorum in castro Orte Consilium preconizato et congregato"; i ells mateixos accepten el codi de Costums "per nos et totum Consilium ac Universitatem hominum de Orta et terminorum eius". Com dèiem més amunt, l'aparició dels jurats pressuposa l'existència d'una organització municipal (nota 157).

196. ACA, Reial Patrimoni, Lligall núm. 2407 (el document no té data, i es troba amb altres que si en duen i són de la darrerria del s. XIII; però en funció del paper usat i de la lletra podriem datar-lo entre 1315 i 1320).

197. Aquest capítol pot ser una reiteració d'allò que disposa el 28 del codi de la Batllia que també regeix òbviament a Rasquera i concedeix o reconeix el dret dels homes dels llocs del districte a elegir jurats, afegint que els designats devien "fer sagrament" en poder del senyor. La novetat de la disposició municipal és en tot cas l'exigència de que el jurament es faci en un termini determinat i sota la multa indicada; d'altra banda hem d'afegir que d'aquella disposició es pot desprendre que l'exercici del càrrec és inicialment obligatori o almenys que s'obliga als elegits a decidir

de manera qüasi immediata si accepten el càrrec o no, al temps que no es permet una pròrroga (suposem que innecessària) als magistrats sortints. A Lleida, segons els seus caps. 34 i 35 els cònsols són 4 i han de ser elegits cada any, per a prestar després la formula de jurament que es recull i que succintament es refereix al seu compromís de complir llur missió de govern i defensa dels veïns amb honor i utilitat del poble, salvant sempre la fidelitat deguda al rei i al comte "et (...) iure castlanorum llerde"; per la seva part, a Balaguer després de disposar que és l'assemblea dels veïns la que elegeix els paers i els consellers de la Ciutat, es disposa que tots aquells càrrecs han de jurar: que seràn fidels i íntegres, que respectaran els drets del senyor i els de la ciutat, i que governaràn i defensaràn la ciutat d'acord amb la seva consciència. En el cas de Tàrrrega, segons el cap. XX el govern de la vila s'encomana al "Consilio proborum hominum et Curie et baiuli nostri", i ja conjuntament podràn posar bans i fer ordinacions (seràn 4 prohoms elegits cada any). A Tortosa el codi de Costums disposa que els ciutadans poden "establir e elegir ab sacrament e sens sacrament dos o tres, o mes aytants com ells vullen dels prohoms de la Ciutat a fer e a ordenar e a procurar e a ministrar segons que manat los sera per los altres ne volran (...) en ço que toc a la Universitat e no sia en perjudici de la Senyoria (...) Poden encara comprar a la Univrsitat cases, camps e vinyes e honors, e totes altres coses que a ells sia semblant que sia honor e profit de la Universitat"; després s'afegeix que no podràn però alienar els béns de la Universitat per a no perjudicar el comú. Pel que fa al Rosselló els magistrats es denominen cònsols i hi ha també "tenints lloch de consols" (cap. LXIX); a Barcelona, el cap. 113 del "Recognoverunt" confirma els consellers que regeixen el Municipi i disposa que usin del seu ofici amb fidelitat i utilitat pública; i a València els representants municipals també reben la denominació de jurats, i ja en prendre possessió hauràn de jurar els càrrecs conforme procediran sense "frau e ficcio", amb el compromís de restar vivint a la Ciutat amb les seves famílies (Furs, 1, 2, 3). Recordem també que els representants municipals en comunitats sarraïnes també es titulen jurats, mentre que els jueus reben la denominació d'"adenantats" o "secretaris" (nota 156 de la Tercera Part).

198. Nota 170.

199. Però en un altre lloc de la Batllia, a Batea l'any 1601 un grup de veïns (més de la meitat dels 220 caps de casa), denuncien que el govern l'ostenten uns 20 o 25 veïns, fins la punt que ells mateixos designen llurs successors als càrrecs de jurats i consellers entre germans, sogres, cunyats, nebots, cosins i altres parents propers, i reclamen que s'introdueixi el sistema d'elecció "per rodolines y a sort" (OLIVARES, Comunitats, pàg. 251). Vegeu també la nota 181.

200. Nota 194.

201. És cert que mai trobem un jurat actuant sol, doncs encara en el cas que un d'ells pugui ser absent o malalt sempre el substitueix un "surogat" (nota 209); i tenim molt escasses excepcions com quan apareixen el batlle i un sol jurat de la Pobla de Massaluca demanant permís al castellà d'Amposta per a construir al lloc un molí d'oli (AHN, Batllia de Miravet, Capbreu núm. 160, fols. 9 a 11). Per la seva part FONT assenyala que els jurats assumien l'administració municipal, representaven la comunitat a l'exterior i s'encarregaven de la defensa i gestió dels interessos comunitaris, que tenien una missió essencialment directiva i executiva en especial per a donar compliment als acords dels consellers o per l'assemblea general (ob. cit., pàg. 428).

202. El cap. 48 de la Carta de Benissanet (1611) deu recollir en part la pràctica anterior sobre alguns aspectes de la forma de celebrar les reunions dels Consells municipals: que el batlle sigui en lloc preeminent i després els jurats (suposem que un a cada costat); i el mateix precepte indica que la proposició dels acords correspon als jurats (potser els dos, o un o altre indistintament, sense establir diferències). Efectivament és difícil fixar alguna distinció en ordre a les funcions i atribucions d'un i altre jurat; però hi deu ser encara que potser a efectes més formals que efectius, quan l'any 1595, en pactar-se la unió de les dues Universitats d'Ascó, el comanador exigeix que cada any es tornin en un i altre càrrec un membre de cada comunitat.

203. FONT defineix el batlle com el representant del senyor jurisdiccional en la localitat respectiva i que a la vegada era "el jefe nato del Municipio"; afegeix que sense abandonar les seves funcions inicials, assumí una funció de presidència, direcció i vigilància, d'ordenació i intervenció "más o menos honda en diversos aspectos", per la qual cosa se l'ha de considerar des del primer moment com una peça integrant de l'organització municipal. Continua després exposant que el "baiulus" presidia les assemblees municipals, que a més solament ell podia convocar, i que la seva presència era requisit ineludible per a la validesa de la seva celebració (ob. cit., pàgs. 440 a 442). Solament a Ascó, segons els seus Capbreus, no és precisa l'assistència del batlle ni de cap altre procurador senyorial a les reunions dels Consells de la Universitat, però sí que és necessària la prèvia autorització.

204. Nota 172.

205. Aquest capítol coincideix amb allò que disposaven les Sentències dictades per la Reial Audiència els anys 1562 i 1570 respecte les Universitats de la Fatarella i Vilalba (nota 170); i hem d'afegir aquelles altres causes d'inhabilitació que afectaven als consellers segons els caps. 44 a 47 de la mateixa Carta (notes 188 i 189). D'altra banda, recordem que a Batea vers 1601 l'elecció dels càrrecs es feia entre parents (nota 197). Per la seva part CANCER solament indica que els càrrecs

"insacculatos et imbursatos ad officia Universitatum" han de ser hàbils en el moment "si tempore extractionis" (ob. cit., III, III, 109).

206. En definitiva s'està excloent a aquell que es troba sotmès a curador, tal com disposava en particular pel Consell General, el cap. 45 del mateix text.

207. Notes 201 i 202.

208. A la Pobla de Massaluca per testament de 1719, Joan Llop disposa la creació d'un altre benefici (a qui cediria tota la seva herència en cas de no restar cap parent seu que l'assumís, segons el clausulat del document), i estableix que en siguin patrons el "reverent rector, jurat major i majordom de Nostra Senyor del Roser" (SERRANO, La Pobla, pàg. 210). Però tampoc és habitual: en un que es funda per testament de Joana Llop, de la Pobla de Massaluca, l'any 1592, es disposa que siguin el rector i els 2 jurats els "patrons" del benefici "fundat (..) en la capella de la Mare de Deu del Roser"; i a Vilalba la Universitat crea altre benefici per les Animes del Purgatori en data indeterminada però anterior a 1622, i els 2 jurats del lloc en són patrons (APV, Secció Gràcia, Lligall núm. 3).

209. El 1554, en un Capbreu que se celebra a Vilalba intervenen a més dels membres del Consell Secret, el jurat primer i altre que figura com a "sorrogat de jurat"; el 1558 en una reunió del Consell General de la Pobla de Massaluca en la que s'aprova la concertació d'un censal, intervé un jurat subrogat; el 1606 intervé en el Capbreu de la Pobla de Massaluca el jurat primer i Bertomeu Granyena com a "surrogatus" del jurat segon que és absent; i el 1643 la Universitat de Vilalba acorda la concertació d'un censal, i en la reunió del Consell General intervenen Tomàs Mestre com a "jurat en cap" i Pere Tarragó en qualitat de "subrogat de jurat" per impediment del jurat segon (sobre els Capbreus vegeu nota 31 de la Secció Primera; i AHAPM, Secció Hisenda, Caixa núm. 2, doc. núm. 1, i APV, Secció Gràcia, Lligall núm. 2).

210. Mentre que a Horta el codi es limita a indicar la sanció a imposar a aquell que tingui pesos i mesures falses (cap. XXXIII), a Miravet el cap. 60 atribueix al batlle amb els jurats la facultat de reconèixer els pesos i mesures.

211. El codi de la Torre de l'Espanyol, lloc de la Comanda d'Ascó, en el seu cap. LV reproduïx el 60 de Miravet; i pel que fa a Ascó, es tracta d'uns Ordenaments publicats per BIARNES, Ordenaments de la vila d'Ascó del 1520, text al que en anirem remetent al llarg d'aquest treball i en qual cas respectarem la numeració capitular que recull l'autor (caps. I, II, V, VIII, XIII a XVIII, XXX a XXXII i XXXVI a XXXIX, pàgs. 158 a 165), i per bé que ja ens hi referirem amb més detall, indiquem que segons aquell text té efectivament funcions de caràcter mercantil com reconèixer

determinats productes i pesar-los, però també se li atribueixen altres com la de fitar les heretats dels veïns i resoldre conflictes sobre servituds entre finques, així com el control dels fems dels estables particulars (que no es treguin durant un període de temps determinat durant l'any). Ja pel que fa al mostassaf, LOPEZ indica que en la societat musulmana el "mustaçaf" era inicialment el cap de la policia judicial, però ben aviat limitaria la seva activitat a la indicada de mercats (Derecho, pàg. 74). BAJET per la seva part, després de referir-se a altres càrrecs similars a les societats grega i romana, conclou: que la denominació de l'ofici és d'arrel àrab; que el càrrec té un origen en oficis municipals del món clàssic grec i romà; i que el precedent immediat del mostassaf a la nostra societat pot ser un oficial anterior encarregat del mercat (El mostassaf, pàgs. 43 a 48). En tot cas, el càrrec es crea a València vers l'any 1238 (quan es cedeix a un particular l'"almudaçafia" o dret del pes), i a Mallorca es probable que ja existeixi el d. XIII, per bé que la institució apareix consolidada a la Ciutat de Palma el 1309; sembla en tot cas que té atribuïdes funcions més enllà de les de mercat i pesos i mesures, doncs resolent qüestions sobre murs, finestres, parets, etc. i en general allò afectant a edificacions, servituds urbanes, etc. A Barcelona també es crea aquell oficial per privilegi reial del 18 d'octubre de 1339; i el 16 de setembre de 1354 la seva jurisdicció es fa extensiva als jueus i sarraïns de la ciutat (ARAGO, Privilegios, pàgs. 77 a 80 i 103). En tot cas, els mosatssafs de Mallorca i de Barcelona tenen "similem potestatem habet illius de civitate Valencie" (SEVILLANO, De la institució, pàgs. 523 i ss.). D'altra banda, també al Rosselló apareixen els "mosataçaffs" com a oficials municipals sota el concepte ampli de "regidors de Ciutats, viles, llochs e altres poblacions" (cap. LXIX -s. XVI). Ja a la nostra, on tal oficial apareix tardívolament com anem veient, és probable que gaudeixi d'un estatut similar al del valencià, que a la vegada se segueix a Mallorca i Barcelona; de fet els mosatssafs d'Ascó i de Miravet, a més de les funcions d'ordre comercial o mercantil, també s'ocupen de qüestions afectants a servituds urbanes i rústiques, a les fites de finques, etc. Per últim, sembla que a l'Aragó les funcions del mostassaf de la resta de països de la Corona, almenys les de caràcter mercantil del control de les mercaderies i dels pesos i mesures es reparteixen entre el "veedor" la primera i l'"almutazafe" la segona (PEREZ, Introducción, pàg. 75, FORI, pàgs. 851 i 852 -disposició de Carles I-).

212. En lloc trobem cap referència al respecte, ni tan sols ho disposen les Cartes de Benissanet i Miravet que com veurem recullen aquella facultat dels mostassafs; això no obstant, aquell oficial és municipal, i considerem que la seva facultat d'ordenar i de sancionar és derivada de la que gaudeixen les Universitats per delegació senyorial (nota 177). Pot veure's així les Ordinacions dels mostassafs de Barcelona recollides per BAJET i que recullen disposicions diverses aprovades pels "consellers e prohomenes" de la Ciutat (ob. cit., pàgs. 252 i ss).

213. Nota 181.

214. Justament els caps. 62 del codi de 1319 i després el LVII de la Torre de l'Espanyol autoritzaven a tothom a vendre lliurement el seu vi "en gros, hoc en menu".

215. Reiterem allò exposat a la nota 212.

216. FONT indica que poc se sap del règim econòmic dels primers municipis i de l'organització de la seva hisenda; però que comptaven amb un caixa o "común" per a fer front a les atencions i despeses generals, i en la que s'ingressaven les multes o sancions reglamentàries que aquells imposaven, així com les aportacions generals de tots els ciutadans (obligats a contribuir-hi en proporció als seus béns). Afegeix que aquelles aportacions s'establirien pel sistema de taxes o "talles", és a dir, de repartiments entre tots els pobladors del lloc fets per persones o comissions especialment designades a l'efecte (ob. cit., pàgs. 456 i 457). I ja pel que fa al clavari, en un altre treball seu FONT afirma que el "clavariato" constituïa el centre de l'activitat financera del municipi; afegeix que el càrrec no apareix fins entrat el s. XIV en funció del mateix desenvolupament de l'aparell financer municipal, com a resultat de l'especialització que s'opera en les funcions que en general venien exercint els seus magistrats i els Consells; i referint-se al clavari barcelonès indica que les seves funcions eren bàsicament: exigir i cobrar els deutes de la Ciutat, vigilar els col·lectors dels drets municipals i rebre'n la seva recaptació, ordenar la liquidació dels comptes dels arrendataris municipals, visitar i inspeccionar els portals municipals (on es cobriaren les taxes per accedir a la Ciutat), castigar el frau, i controlar els comptes municipals satisfent censals, pagant deutes, etc., i per últim assenyala que les funcions del clavari superaven les merament administratives, doncs el càrrec comportava una sèrie de funcions judicials i executives en l'àmbit de la seva funció (Organos, pàgs. 269 i ss.). CANCER per la seva part afirma que els "terratenentes seu habitantes" del terme d'un lloc han de contribuir en les talles i exaccions que imposi la seva Universitat, però que aquella ha d'ordenar la col·lecta "per modum conventionis et contractus inter ipsos simul congregatos, voluntarie inter se dictam collectam imponeret", bé que es requereix que ho acordi la major part dels veïns i que s'estableixin per pública utilitat, voluntàriament i amb la prèvia autorització senyorial ("nec habere arcam communem (..) nisi habeant licentiam a rege vel a barone si sint baronum"); també afirma que prescriu aquell deure pel transcurs de 40 anys sense haver-ne pagat cap i sempre que es provi; i assenyala que n'estàn exempts "forenses sed tantum homines de Universitate" i talment els "milites" (això no obstant si aquells cavallers tenen terres arrendades -o establertes-, els seus arrendataris, així com els "emphyteutas et colonos Ecclesie" estan obligats a contribuir per les imposicions fixades) (ob. cit., III: III, 134, 135 i 136; IV, 137 a 141; i XIII, 101, 111, 112 i 115).

217. Nota 187.

218. Efectivament, es limiten a indicar que aquells oficials no poden fer "cartes ni nulla scriptura publica", si abans no han prestat el jurament indicat.

219. La relació podria ser extensa, però per exemple als Capbreus s'acrediten els poders dels representants municipals que declaren per mitjà d'un certificació estesa per l'"escrivà" del Consell municipal apoderant i sempre es tracta de veïns del lloc.

220. Creiem que aquest limit temporal per a l'exercici del càrrec deuen ser excepcionals; en la resta de llocs l'escrivà de la Universitat segueix sent un oficial municipal, i segurament exerceix mentre dura el mandat dels jurats i consellers, és a dir, un any.

221. Segons FONT un dels aspectes més importants dels "bannos" u ordinacions municipals el constituïa el de la policia rural, que per la seva naturalesa competia a les municipalitats: les autoritats locals devien de tenir cura de la vigilància de les finques i heretats i boscos i prats comunals, sancionant a aquells que hi accedissin sense tenir-hi dret o fora dels terminis fixats. Aquesta vigilància l'exercien uns oficials municipals designats a l'efecte, que a més vigilaven la caça i perseguïen als furtius (ob. cit., pàg. 452). Això no obstant, i malgrat les competències de la Universitat, veiem com aquells oficials han de jurar el càrrec davant del batlle, i almenys segons els documents de Benissanet i Miravet del s. XVII són controlats també per aquell altre oficial senyorial. A Lleida es preveu que siguin els "domini vinetirum" els que elegeixin els vinyogols (cap. 89) i cobraven la tercera part de les sancions imposades (cap. 88); a Balaguer també es preveu la designació de "vedalarios seu vinyogols aut messeguers" com una facultat dels paers i consellers (cap. 21)

222. Sobre el saig o nunci o missatger senyorial, vegeu la Secció Primera, pàgs. 995 i ss..

223. Nota 80

224. Sobre el corredor vegeu la Secció Primera, pàgs. 995 i ss.; i pel que fa al pregoner municipal efectivament el trobem almenys el s. XVIII com a "pregonero del Común". Aquest pregoner per exemple a la Pobra de Massaluca l'any 1760 cobra 108 rals (l'any), i veiem que també se l'anomena "criado de los regidores" (en qualsevol cas la despesa pressupostària d'aquell oficial apareix al concepte o capítol de "gastos extraordinarios"; en canvi a la Torre de l'Espanyol per les mateixes dates, el pressupost municipal s'hi refereix com a "criat" de l'Ajuntament i com a despesa ordinària (SERRANO, La Pobra, pàgs. 152 i 156; i La Torre, pàgs. 126). En definitiva aquell pregoner ve a ser com un agutzil

encarregat de pregonar anuncis del Comú i d'atendre els regidors de l'Ajuntament (encàrrecs, comunicar-los les convocatòries de reunions, etc.).

225. Aquesta prerrogativa senyorial és inherent a la jurisdicció civil que ostenten els senyors (també a la nostra zona), com afirma CANCER; l'autor també s'hi refereix afirmant que a Catalunya les Universitats no es poden congregar sense "licentiam a rege vel a barone si sint baronum", i després ho reitera quan al·ludeix a les facultats de la Universitat afegint sempre i en cada cas que malgrat tot els òrgans municipals mai no es poden reunir per a adoptar tals acords si no tenen la prèvia llicència senyorial, i ja si es denegues podrien fer-ho sense incórrer en cap sanció si era per justa causa (ob. cit.: II, II, 51; i III, III, 136, i XIII, 115 i 116 -sobre imposició de talles o col·lectes municipals-, i 163 -per l'elecció dels jurats).

226. Segons es fa constar, solament si hi ha paritat en la votació podrà decidir el batlle: "y en tal caso hayan de estar al parecer y voto de dicho bayle sin replica" (caps. 48 i 142 respectius).

227. AHN: Batllia de Miravet, Carpeta núm. 609, doc. núm. 51, i Carpeta núm. 611, doc. núm. 120; Comanda d'Horta, Carpeta núm. 672, docs. nús. 7 i 12; Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 47 i 49; AHCB, Consellers XII, Lligalls nús. 4 i 7 bis núm. 61.

228. Nota anterior.

229. Veiem com CANCER sempre es refereix simplement a la majoria de vots per a la decisió dels afers de la Universitat, i mai afegeix l'expressió de "mes sana part"; i així estableix el principi de que "majorem partem Universitatis ligare minorem" o que "majorem capituli partem posse imponere collectam omnibus de Capitulo non obstante contradictione minoris partis" (ob. cit., III: III, 135, i XIII, 108). Per la nostra part, veiem com a Flix, en la reunió del Consell de la Universitat tingut el 17 de març de 1384, la "major et senior pars" reconeix un deute (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 4). I d'altra banda als dominis hospitalers: A Vilalba i la Fatarella, segons una resolució de la Reial Audiència de 1570, els acords del Consell General per a "posar alguna gitada o gitades, peytes o talles" i "totes manlleutes de dines y altres obligacions e alienacions" s'han d'aprovar "de consentiment (...) o de la major part" dels seus membres; el mateix criteri seguiran per a designar els 3 homes que s'hauràn d'encarregar de revisar els comptes anuals que presentin els jurats cessants, i per a acordar l'inici o la compareixença en un plet contra la Senyoria, altra Universitat o particulars (AHN, Comanda de Vilalba, Carpeta núm. 692, doc. núm. 61); a la Pobla de Massaluca: a) El 1588 es reuneixen els jurats de la Pobla de Massaluca amb altres veïns del lloc que són "representantes maiorem partem", i l'acord sembla adoptar-se per unanimitat; b) ja el 1610, en altre acord similar, en canvi es declara

que tal com es costum ("longeva et antiqua"), se celebra Consell General en el que hi és la "maior et sanior partes consiliatores", per a després "unanimis et concordis" adoptar l'acord en qüestió (AHAPM, Secció Hisenda, Caixa núm. 2 docs. núms. 1 i 6). I més endavant com hem dit veurem que el s. XVIII se segueix aquell criteri de la major i més sana part per a la validesa de les reunions i per a l'adopció dels acords.

230. Nota 226.

231. En general els acords indiquen que les reunions s'han celebrat amb "licencia auctoritate et decreto honorabile Jacobi Riba baiuli dicte ville Corbarie, et reverendo domino castellano Emposte" (AHT, Protocols Notarials de Ginestar, Sig. núm. 1360, Caixa núm. 1, fols. 1 a 4); o que "sumus convocari et congregati consiliantes Consilium Generale dicte ville (...) de mandato dicti Bartholomei Llaurador baiuli et ad sonum campane et vocem tube ut moris est" (Flix) (AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 61). Després es recull el decret del batlle: a) "Ad hec, ego dictus Joannes Sunyer, baiulus iudex ordinarius supradictus, his presentie contensio praedictis tanque legitime actis, de meis voluntate, presentia et interventione eisdemque auctoritatem meam interpono pariter atque decretum quam firma facio in manu et posse notario infrascripti" (SERRANO, La Pobla, pàg. 148 i nota 299); b) "Decretum. Honorabiles Bartholomeus Llaurador baiulus generalis ville et Baronie de Flix et la Palma pro ultum insigni Civitate Barchinone, domina dicte ville et Baronie, gratis etc. Attesa la supplicatio a ell donada per los honorables Pere Tarrago, Pau Oriol jurats lo present any de dita vila de Flix, per determinatio feta per lo Consell supplicant li decretas lo acte del sete entre mossen Antoni Miro, fet de una, y la present vila de Flix de altra; per quant es cosa molt utilosa y convenient per a obs de quitar mals de dita vila; per ço lo dit honorable Barthomeu Llaurador, balle general de la present vila de Flix, per la auctoritat de son offici; vist que's cosa molt utilosa decretar dit acte de sete; per ço decreta y possa sa auctoritat y decret en dit acte del sete ab aquest pacte y conditio: que tots los dines que prosohira de dit sete per raho de qualsevols cosas que aquells dines sien depositats en la Taula de Barcelona, a solta dels illustres senyors de consellers senyors de dita vila y dels jurats de dita vila de Flix, per a quitar mals, censals de la present vila de Flix, y no per altre effecte, etc.; y axi lo ferme y jur, ordinet latius etc." (document citat abans).

232. Nota 229. MICHAUD al·ludeix al criteri de la "unanimitas" que s'usa als monestirs, concepte oposat afirma a la "singularitas"; però pel que fa a la "universitas" esmenta altre principi que avui es denomina "quorum" pel que una fracció de la comunitat "est validement capable d'agir comme si tous étaient présents", i aleshores es refereix al Digest (D., 4, 4, 3) quan estableix la regla de les dues terceres parts que seria "reçue sans difficulté ni discussion par l'utrumque jus médiéale". En definitiva, com assenyala l'autor, en la Universitat prima i regeix el principi de la majoria;

però afegeix que a l'Església el criteri almenys a partir del s. XII en les votacions dels col·lectius religiosos s'estableix el principi de la "major et sanior pars". No hi ha dubte sobre què significa la majoria; i quant a la de la més sana part, MICHAUD cita les opinions d'altres autors: per uns en cas de divergències cal donar la preferència als que "ont le plus de poids", o bé al grup que inspira més confiança; però acaba indicant que aquella més sana part vé determinada per la referència a un ordre superior el criteri del qual és el que s'hauria de seguir en base a un principi de "pietas", zel, raó, etc. Malgrat tot acaba afirmant que la Universitat es regeix per un principi de majoria, mentre que solament l'Església aplica aquell altre criteri de la major i més sana part (ob. cit., pàgs. 271 a 284). En tot cas, la fórmula de la major i més sana part té el seu origen en una regla monàstica de sant Benet de Núrsia: "In abbatis ordinatione illa semper consideratur ratio, set hic constituatur quem sibi omnis concurs congregatio secundum timorem Dei, sive etiam pars quamvis parva congregationis, saniori consilio elegerit"; i GAY referint-se a l'ús de la fórmula per les Corts catalanes, reproduïx allò que exposava CALLIS de manera que la mateixa suposava que la qüestió que es plantejà devia ser aprovada per la major part dels majors, en aquell cas del Regne (dins el braç eclesiàstic la més sana part o el major pes polític el tenen l'arquebisbe de Tarragona i els bisbes, o els comtes de Cardona i de Pallars respecte la resta de nobles, o les Ciutats de Barcelona, Lleida, Girona i Perpinyà front la resta de viles reials); l'autor afegeix que Jaume I ja usa aquella fórmula els anys 1232 (en la concessió d'un privilegi al monestir de sant Cugat) i 1253 (en un conveni amb els reis navarresos, on es fa esment al consell dels parents, de "la mayor e la meyllor partida deylos") (GAY, La creació, pàgs. 90 i ss.).

233. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 61; i SERRANO, La Pobla, pàg. 149.

234. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 16.

235. Nota 226.

236. Notes 177 i 221. CANCER afirma la "mutatione fori Universitatem" li correspon a ella i no al senyor, en tant que es referix a "rebus politiam Universitatis concernentibus et super administratione rerum publicarum Univrsitatis" (ob. cit., III, XIII, 284). Per la que fa a altres codis: el cap. 32 de Lleida al·ludeix a les competències generals dels cònsols per a governar la Ciutat i el poble "eius interius et extra ad honorem et utilitatem"; el cap. XX de Tàrrrega concedeix als prohoms i al batlle l facultat de posar bans i fer ordinations de les aigües (amb la intervenció doncs de l'oficial senyorial); a Tortosa es recullen diverses disposicions sobre els bans i establiments: els imposen els ciutadans amb els batlles de Montcada i el del Temple i per acord de les 3 parts, les penes que se n'obtinguin es repartiran en 3 parts (la Senyoria, el comú de la Ciutat i l'acusador o

denunciant), i s'han de publicar i cridar per un corredor (CT., 1, 4, 9 a 11); el cap. 21 de Balaguer disposa que els paers i els consellers poden convocar el Consell general per a aprovar "cotos, bannos et constitutiones facere, imponere, mutare, minuere et aumentare", després els caps. 22 i 22 bis estableixen que el batlle participa en la tercera part dels bans municipals (la resta és per la Ciutat) i que en el cas de que els paers vulguin fer remissió de les penes imposades caldrà que comptin amb l'assentiment i voluntat del batlle; i el cap. 17 del "Recognoverunt" disposa que els prohoms de Barcelona "ordonen o posen bans", que el veguer després haurà de publicar, i s'afegeix que en tot cas els prohoms podran "mudar e lexar" aquells sense intervenció del veguer, però la pena dels bans sempre és del veguer.

237. Veiem per exemple com CANCER afirma que els barons no poden interferir en les eleccions dels jurats, però tot seguit afegeix que el Consell per a procedir-hi no es podrà reunir si no compta amb la prèvia autorització senyorial (ob. cit., III, XIII, 161 i 163); i FONT refereix que els senyors o els batlle, encara que no participin en les eleccions, devien després rebre el jurament dels nous magistrats i abans encara aprovar o confirmar l'elecció efectuada (ob. cit., pàg. 426).

238. Notes 181 i 236.

239. Més endavant ens referim a aquella facultat municipal amb referència a varies Ordinacions que coneixem; però per exemple en l'acte de presa de possessió de la Comanda d'Ascó de 1780 els representants dels diferents Municipis accepten el nou senyor si aquell jura respectar, a més dels privilegis i pràctiques concedides per l'Orde de l'Hospital, també "los Libros de las Ordinaciones escritos y por escribir, practicas, constituciones, usos y costumbres que dicha villa de (...) y singulares personas de ella han tenido y usado, tienen y acostumbran usar" (AHN, Comanda d'Ascó, Caixa núm. 8172, doc. núm. 13). Pel que fa a les Cartes del s. XVII, de fet no al·ludeixen a aquella facultat dels jurats en els mateixos termes que els codis d'Horta i de la Batllia de Miravet; però veiem com les Cartes de Benissanet i Miravet disposen en general que els jurats tindran "todas las fuerças, preheminencias y otras qualesquier jurisdicciones a dicho officio tocantes" (caps. 49 i 143 respectius).

240. Els d'Ascó als que ja hem fet alguna referència, els publica BIARNES, Ordenaments; els de Rasquera estan publicats per JASSANS, Ordinacions; dels de Vilalba, la referència ens la dona SERRANO, La Pobl., pàg. 96; i de les de Móra, COT, La barca, pàgs. 58 i 59.

241. L'exemplar que BIARNES publica és efectivament una còpia feta el 1727; no consta el motiu, però pel seu contingut és probable al nostre entendre que aquelles Ordinacions segueixin vigents. De fet l'art. 44 del Decret de Nova Planta disposa que segueixin en vigor les ordenances

municipals "que hubiere para el gobierno político" de les ciutats, viles i llocs i en tot allò que no fos contrari a aquell Decret (VIVES, Usages, I, pàg. 132).

242. Resumidament els aspectes i qüestions comunitaris que es tracten són els següents: 1) Sobre la venda de productes: Cap. I: Tot "genero de caça que no la porten a la barra: asso es conills y perdius y que los conills agen de tenir los fetges", i no els puguin vendre del dia de sant Miquel fins a Carnestoltes. Els preus de venda serà en tot cas: d'1 sou i 2 diners plata en el període de sant Joan a sant Miquel; d'1 sou i 6 diners de sant Miquel a sant Andreu; i de 2 sous de plata des de sant Andreu a Carnestoltes; Cap. II: Que els naturals i habitants del lloc puguin vendre "peix del riu" en "dia de carn" a "dine de ardots la onsa", i el dis "de dijuní" a diner de plata. 2) Sobre el manteniment dels camins rurals: Cap. III: Que ningú pugui llaurar els camins "ni portar aladres ficats", sota pena de 5 sous i el terç pel senyor; Cap. VI: "Que ningu pugua plantar arbres donsells que no estiguen quatre passos dins dels solchs o camins"; Cap. VII: Que ningú pugui plantar ceps o vinyes que no estiguin "dos peus dins dels solchs o camins"; Cap. X: Que ningu "puga fer bardisses ni cavallons per los camins publichs de la Mitjana". 3) Mesures de seguretat pels carrers de la vila: Cap. XI: Que ningu pugui deixar escales pels carrers ni altres llocs de la vila "que no estiguen tancades", sota pena de 5 sous; Cap. XX: "Que a qualsevol que tindra parres per les finestres (i) que cauran en carres publichs" se'ls posarà altra sanció de 5 sous; Cap. XXI: "Que a qualsevol que tindra robes del llit en les finestres que cauran en carre publich, ni llansar immundicies com son orins, aigua tingan la mateixa pena, y si de nit llansen aigua tinguen obligacio de avisa"; Cap. XXIV: Que ningú tingui al carrer bigues ni escales, sota pena de 5 sous; Cap. XXVI: Ningú pot dur per la vila "ningun genero de averia bovina", sota pena 5 sous; Cap. XXVII: "Que no puguen deixar anar ningun tosino per la vila solt", a pena de 5 sous. 4) Mesures sanitàries: Cap. IX: Que sempre que mori "alguna cavalcadura" s'ha de dur "dosentes passes fora la vila y en puesto ahont no fasse perjuhi a ningu". En altre cas es posarà una pena de 5 sous "y fer-lo-i traure o doblar les penes"; Cap. XXII: Que ningú pugui cremar llits sino a 150 "passes fora de la vila", i mentre que no sigui en lloc "que lo vent pugua portar lo fum a la vila". Si no es fa així, es podrà fer apagar el foc i executaràn la pena corresponent; Cap. XXV: "Que ningu pugua picar ges ni fer femes dins lo clos de la vila que no sia trenta passes fora"; Cap. XXIX: "Que ningu pugua pendre tabaco de fum per los carres publicament", sota pena de 5 sous. 5) Disposicions de caràcter divers: Cap. IV: "Que ninguna persona pugua dir paraules desonestes en puestos publichs"; Cap XII: "Que ningu sia osat de ballar en balls publichs que porte los cabells lligats, ya siga fadri com casat", i entre altre cas s'imposarà la pena de 5 sous; Cap. XIX: "Que sempre que'ls apareixera fer agranar los carres puguen fer-o", sota pena de 5 sous; Cap. XXVIII: "Que sempre que anira per la vila ninguna dona

casada o viuda sens vel y descalsa y qualsevol que's pentinara per los carres tinguen la mateixa pena de sinch sous".

243. JASSANS, ob. cit., pàgs. 5, 9 (cap. I), i 32

244. Els Ordenaments de Rasquera són els més extensos que coneixem, i de manera semblant al que dèiem sobre els d'Ascó, també en aquell cas els aspectes que es tracten i regulen són molt diversos: 1) Sobre festivitats locals: Caps. I i II: Declaren que les festes de santa Quitèria i de sant Roc són festivitats locals ("festa votada"). En tals diades no es pot treballar, si no és per raons d'urgència sota pena d'1 sou per la "luminaria" de cada sant (vegeu la nota 245); Cap. LVIII: Que ningú "albardara nenguna bestia lo diumenge per anar en altra part si ya no era necessari, que pach un sou a la luminaria de sant Joan. E la festa que aye dejuni lo mateix e si albardara demane llicencia al batlle e jurats". 2) Sobre l'ús de les aigües (les aigües del terme constitueixen un dels emprisus que els senyors cedeixen als seus vassalls pobladors dels termes dels seus dominis); Caps. III i IV: Prohibeixen que el bestiar gros en general i en concret el porquí abeurin a la bassa de les Eres, sota pena en el primer cas de 3 diners (de nit i de dia) i d'1 sou en l'altre. S'assenyala que aquella aigua és per a regar; Cap. XXXVII: Es prohibeix que el bestiar begui "de la font amunt fins a la Dou", sota pena de 3 sous cada vegada; Cap. LIX: Tot "porch que's banyara a la bassa de la Roga que pach e bany VI diners"; Cap. LXIII: Per tot porc que es banyi a la bassa d'Ullastret la sanció és de 3 diners; Cap. LXIV: Per porc que es banyi a la bassa de Rasquera, 3 diners; Cap. LXV: I si el porc es banya a la bassa de la Plana d'On, 3 diners; Cap. LXXVII: Per tot porc que es banyi a la bassa del Grau o en la Nova o en la de "lo Reguer", es pagarà una multa de 3 diners si ho fa de dia i 6 si és de nit; Cap. LXXX: Aquell qui abeuri bous o vaques a les basses, pagarà una sanció de 6 diners si és de dia i 1 sou si és de nit i per bèstia (sempre que no siguin bous de llaurar); Cap. LXXXIII: Que cap foraster no gosi abeurar bèstia grossa en bassa del Comú ni treure'n aigua; en altre cas es posarà una multa de 3 sous per bèstia; i si se'n duu aigua amb animal, la sanció serà de 30 sous; Cap. LXXXIX: Que els bous que treballen al terme "en les heretats" poden abeurar a la bassa si "porten un çencer darrera"; en altre cas es pagarà una multa d'un sou per bèstia o 6 per ramat.; Cap. XCIX: "Mes hordenarem" jurats i prohoms que tots los bous que abeurin a la bassa de la Roja o en altres del terme paguin 1 sou de bany per bèstia; 3) Sobre la compra de mercaderies: Cap. X: Disposa que tota persona que comprara a l'engrós, el mateix dia ho haurà de vendre als habitants del lloc pel mateix preu, sota pena de 5 sous (vegeu la nota 246); 4) En protecció dels terratinents i sobre les indemnitzacions (vegeu la nota 247): Cap. XVI: Es refereix a aquell individu que talli rama o llenya de figuera o d'olivera sense permís de "son amo", i disposa que haurà de pagar una multa de 5 sous; Cap. XVII: Castiga el fet que el bestiar entri en terres alienes: si es tracta d'un ramat es pagarà 3 sous, i si no ho és es donarà

1 malla per cap o en total 5 sous; Cap. XVIII: Al.ludeix a aquell que encèn la garriga d'altri, i en tal cas pagarà una multa de 5 sous "o la esmena"; en aquest cas la sanció es repartirà entre la Cort per un terç, i l'afectat que rebrà dos terços; Cap. XIX: Pel bestiar que destuirà en tot o en part una figuera o una olivera, es pagarà una sanció de 6 diners per mata, excepte si és "fora la carera" car aleshores es farà l'esmena; Cap. XX: Per bestiar menut en quantitat de més de 20 caps que entri en vinyes o en camps de sembrat d'altri, es donarà una sanció de 3 sous; i si són menys de 20 caps es pagarà per cap 1 malla o l'esmena a elecció del perjudicat; Cap. XXI: Pel bestiar que entri "en goret o en rastol" es pagaran 5 sous si es un ramat, o una malla per cap si no ho és (també en aquest cas la sanció es repartirà en un terç per la Cort i dos terços pel perjudicat); Cap. XXII: Preveu el cas anterior però suposant que al camp encara hi ha garbes, aleshores la sanció serà de 3 diners (però el text és inacabat); Cap. XXVIII: Es prohibeix "espigolar" olives en terra aliena; Cap. XXXIII: Està incomplet però sembla indicar que si algú descobreix que es fa "tala en so del seu" i pot demostrar "sia cregut per sa simple paraula"; Cap. XXXIV: Que si algú passa per la finca d'altri tirant o rossegant garbes, verema i bigues haurà d'indemnitzar pel dany; Cap. XXXIX: També es prohibeix que s'entri bestiar menut o porcs en terreny llaurat entre les diades de sant Miquel i Tots Sants, encara que hi hagi carrasques i glans; en altre cas la pena pel bestiar menut serà la mateixa que en el capítol anterior, i si són porcs 3 diners per peça; Cap. XLIII: La persona afectada per la tala feta als seus béns requerirà al culpable perquè vagi a veure-ho, i si en 3 dies no ha fet ell mateix o altre per ell, el malfactor serà obligat a indemnitzar pel dany i el terratinent en qüestió no ho haurà d'ensenyar a ningú (serà suficient la seva paraula per a obligar a l'altre); Cap. XLIV: Si algun fa anar alguns prohoms del lloc a esmenar els danys causats, però aquells resulten ser inferiors a 1 sou, aleshores aquell que els ha enviat serà obligat a pagar els salaris dels esmenadors; Cap. XLV: Quan sigui un ramat de menys de 10 caps el que hagi fet mal a una finca, aleshores es pagarà d'esmena el mal fet; Cap. XLVI: En general es disposa que "en un tros de terra" es pagui "una entrada o la smena" a elecció "del qui damny a pres"; Cap. XLVII: Per bestia "ferrera" que entri en una finca d'altri s'ha de pagar 1 sou o l'esmena a voluntat de l'afectat; Cap. XLVIII: Si algú pren verema o fruita d'altri, haurà de pagar la multa de 10 sous si ho fa de nit i de 5 si és de dia, o l'esmena; Cap. XLIX: Per un cas com l'anterior però el terreny està sembrat, cultivat amb vinya, safrà o altres arbres, es donarà "un bany o la esmena"; Cap. L: Si el bestiar d'un beu en la bassa d'altri, aquell pagarà 3 sous (un terç serà per la Cort i la resta per l'afectat); Cap. LI: Qui afonarà cabana pagarà 3 sous; Cap. LIII: Es prohibeix que ningú faci camí dins la finca d'altri, i si algú ho fa aquell camí ha de ser llaurat i el seu autor ha de pagar 1 sou de sanció per cada dia que hi hagi passat ("que algu lo aya vist passar"); Cap. LV: Tota persona afonarà una bardixa d'altri pagarà 1 sou, del que un terç serà per la Cort i la resta per l'afectat; Cap. LVII: Es prohibeix que cap persona prengui i culli glans d'altri, i talment si ho fa entre el dia de

santa Maria de setembre i la festa de Nadal, pagarà un sou (a repartir en un terç a la Cort i la resta a l'acusador); Cap. LXVI: Està prohibit l'accés de bestiar a la devesa de les Vinyes, i en altre cas es pagarà una sanció de 3 sous si és de dia i 6 si es fa de nit; Cap. LXVII: Pel bestiar menut o porcs que entri en "goreyts" des del primer de maig a sant Miquel s'imposarà una sanció d'import diferent si es tracta d'un ramat o no, indicant-se que per ramat s'entén un grup de 20 bèsties: si fos un ramat es sancionarà amb 5 sous si és de dia, i 10 si és de nit 10; i si són menys bèsties la multa serà de 3 malles de dia i 3 diners de nit per cap de bestiar menut, i en cas de tractar-se de porcs la sanció serà de 3 diners si és de dia i 6 si és de nit (les sancions es repartiràn en un terç per la Cort i la resta pel terratinent afectat); Cap. LXIX: Qui tali un garrofer bort, serà multat amb 6 diners (un terç per la Cort i la resta per l'afectat); Cap. LXX: Si es troba bestiar menut "mal faent" o que ja hagi fet mal, el seu propietari pagarà una multa de 3 diners per cap; Cap. LXXV: Si un ramat de bestiar entra a la devesa d'On s'imposarà una sanció de 3 sous si és de dia i 6 de nit; Cap. LXXVI: Per tot ramat de porcs que entri a la devesa d'On es pagarà 3 sous si és de dia i 6 de nit; si no fos un ramat la multa és de 3 diners de dia i 6 de nit per cap; Cap. LXXVIII: Per tota bèstia grossa que sigui trobada "en alou d'altri mal faent" es posarà una multa d'un sou o l'esmena, a elecció de l'afectat; Cap. LXXXIV: Es prohibeix a tot foraster tenir bèsties grosses sino és "en aso del seu mateix", sota pena de 3 sous per bèstia; Cap. LXXXV: En el supòsit de trobar-se bestiar dels "homens de la villa com d'estrans" fent mal i "sense guarda" al terme, l'afectat l'haurà de "menar" en poder del batlle, i que d'allí no es tregui fins que "lo senyor de dita bestia o animal age pagat e satisfet lo mal aura fet (..) al qui rebut aura". I en general si es troben bèsties sense guarda al terme paguin "lo bany" segons disposa el cap. LXXXVII; Cap. LXXXVI: Tothom que entri en vinya o fruital d'altri serà sancionat amb un sou, "e si portara faldada o cistel V sous"; Cap. LXXXVII: Per tot bestiar gros i menut que es trobi sense guarda "en tala alguna" pagui "doble e la esmena", això és: 3 sous si és de dia i el doble si és de nit, més l'esmena; Cap. XC: Per tota figuera que sigui menjada de "cap mayor" es posarà un sanció de 18 diners; si es tracta d'empelts d'oliveres un sou, i de tractar-se d'altres arbres també un sou; Cap. XCI: Si hi ha un arbre que "fara enux al vey", aquest haurà de "a dir al dit amo de dit arbre le llebe", i si aquell no ho fa pagarà "lo dany que fara" al dit arbre"; Cap. XCVII: Si per desgràcia algú cremant "formigues ho sequerades" crema "casa de abelles", pagarà 10 sous per cada una, però l'amo d'aquelles "jurar com eren vives y que sia cregut en lo dit jurament"; Cap. CIX: Qui culli fulla de morerea d'altri "que si s'enportara en la ma sens ninguna aina ni roba sols un grapat que pague de pena un sou", i si és amb sistell, panera o similar o roba 5 sous per cada vegada o que l'esmeni; Cap. CXI: El propietari de gossos que facin mal a vinyes i figueres menjant fruits, serà sancionat amb un sou per gos. 5) Sobre el bestiar (vegeu la nota 248): Cap. XXXVI: Permet que es dugui bestiar pel camí de l'Algüadí.; Cap. XXXVIII: Prohibeix que es dugui bestiar menut des dels horts dels Roquets fins "a

la carrera" que va a la font, en pena de 3 sous per cada 20 caps, o de malla per cap si són menys; Cap. LII: Es prohibeix "cubrir arbre ver" ("arbrocells"), perquè el bestiar en pugui menjar, i si algú ho fa pagarà 1 sou; Cap. LIV: Per tot bestiar que es trobi "esbarrat y se prove no estar en l'altri bestiar" es pagarà l'esmena; Cap. LVI: Es prohibeix que es dugui al terme bestiar "stranger" a abeurar; si en troben serà tret del terme i el seu propietari haurà de pagar una multa de: 10 sous i 5 més per cada vegada que ho faci; Cap. LXXXI: Qui tingui bestiar "estranys" a mitges "o a mig guany" ho ha de declarar en el termini de 10 dies, o serà sancionat amb 10 sous, "los quals no'ls puga executar sino los jurats" (i un terç serà per la Cort i la resta per la Villa); Cap. C : "Hordenarem los honorables jurats y promens" que tot bestiar foraster que entri al terme haurà de pagar 7 lliures i mitja per ramat, o 5 sous per cap (un terç per a la Senyoria, altre a l'acusador i altre a la Il·luminària sant Joan); Cap. CV: Que ningú del lloc tingui bestiar foraster si no és el de la Senyoria, i si no pagaran 5 sous per centenar. 6) Sobre les arnes d'abelles: Segons el cap. XXVI les arnes d'abelles s'han de posar a 60 pasos una de l'altra; i si estan buides s'han de treure del lloc on es troben en menys d'un any sota pena d'un sou (vegeu la nota 249). 7) Sobre els cultius: El cap. XXVII disposa que que cap cultiu es tingut com a tal sinó després de la Pentecosta ("cinquaxesma"). 8) Sobre bandolerisme: El cap. XXXV prohibeix a tot veí que aculli a cap bandit sota pena de 5 sous "si donchs no'l tenia per mensatger". 9) Sobre els "esmenadors" de danys: Es tracta d'aquelles persones a les que s'encomana esmenar o reparar els danys causats en terres i béns d'altri i que resulten ser els mateixos prohoms del lloc; ja pel que fa als seus salaris (vegeu la nota 250): Cap. XL: Delimita una zona del terme de Rasquera, i en aquest cas els esmenadors han de cobrar 18 diners cada ún, a càrrec del malfactor (per dia -?-); Cap. XLI: En altra zona del terme el salari serà de 1 sou per home; i en una tercera serà de 6 diners; Cap. XLII: Remetent-se a l'anterior, en el segon cas previst a més dels 6 diners es donarà a cada esmenador 3 diners pel trajecte fins la vila. 10) Sobre la vila, camins i béns comuns: Cap. LX: Si alguna "partida del mur del lloch de Resquera cayguesse o derrocava, que aquells qui se tingan en lo mur que aya ajudar a fer la mitat de la hobra dels enpits avall, e los prohoms ayent a dur tota la menobra"; Cap. LXXI: Tota persona "que's pendra terra del comu ho pendre fara" pagui 10 sous; Cap. LXXII: Tot aquell que posi bestiar menut "en la rasa que ve a la bassa dels Heres" serà sancionat amb 3 sous si és un ramat; si són menys bèsties pagarà una malla per cap; Cap. LXXIII: Com l'anterior però referint-se a porcs, i les sancions ón de 3 sous per ramat, o 3 diners per bèstia; Cap. LXXIV: "los prohoms e Consell" aproven que aquell que bati a les eres "damunt la rasa qui ve a la bassa dels de la Creu" després de batre i en tres dies "aya a ffer bella la rasa" o pagui 3 sous de sanció, i "se li a de fer intimat per lo batle ho jurats"; Cap. XCII: Si uns margens cauen al camí, el terratinent de la finca afectada està obligat en 3 dies "a lo adobar", sota pena de 3 sous, i si no ho fa els usuaris del camí podran passar per on puguin sense cap pena; Cap. CIV: Tothom te obligació "de

adobar ses encontrades qui i puguen pasar be y honestament y aso en pena de un sou"; Cap. CVII: Si alguna dona o home llença aigua per les finestres i no diuen "aigua va" i mulla a algú que es sancioni amb 3 sous per cada vegada (a repartir en un terç al senyor i la resta a la lluminària sant Joan -?-); Cap. CVIII: Aquell que passi per un camí tancat serà multat en 3 sous i si hi passa una bèstia la sanció serà d'un sou; Cap. CIII: Els jurats i els prohoms "ab decret de la reverent Senyoria" acorden que tothom "sols tinga descrecio no fasa ninguna brutisia en la plasa, ni en lo perche de la vila dit de la carniseria, que pague de pena un sou" (la sanció serà en un terç pel senyor, i dos terços per la lluminària de sant Joan) després s'afegeix que la mateixa norma regeix per la plaça de l'església. 11) Sobre tributació municipal (vegeu la nota 251): Cap. LXXIX: "Que si los jurats tancaven les portes per a plegar ho demanar la peyta ho la gitada que aura hordenat la villa, que si nengu obrira la porta que auran tancat los jurats, que pach III sous partits a la Cort la una part e les dues a la Villa"; Cap. LXXXII: "Hordenarem lo sobredit Consell que tot peyter o terratenent que no pach peyta del moble en la villa de Resquera sia tengut de pagar 1 sou per la peyta e qui no te res que pach 1 (diner -?) per porta"; Cap. LXXXII (bis): Si s'imposa un vuitè sobre els fruits "que los forastes sien tenguts pagar aquells drets que la villa y aura gitats, aixi be com los de la villa en aquel cas no sien tenguts pagar los forastes lo sou durant los sobredits drets. Los drets empero que ab decret de la Senyoria seran posats"; Cap. CII: "Hordenarem los jurats y promens ab decret de la reverent Senyoria" que tota persona "que aura un any ho mig any ho mes de una any que aja estat en dita vila que sia tingut a pagar los mals que la vila aura fet tocant a sa part fins lo dia dels comptes de sant Vicent, y si lo contrari voldria fer que pague de pena sinch sous". la sanció es repartirà en un terç per la Senyoria i la resta per la Vila; Cap. CXII: Tot foraster que vingui al lloc "a poblar" pagarà 50 reals a la Vila (5 lliures). 12) Sobre processos judicials (vegeu la nota 252): Cap. LXVIII: Si alguna persona "no fara lo clam just" que pagui "la dobla si acusat sera" (un terç per la Cort i la resta per l'acusador); Cap. LXXXVIII: "Hordenarem que tota persona que sera per lo batlle condemnada que ans de exir de la Cort en la qual Cort sera comdemnat done segura pinyora per al que sera tengut y aquella correge del dia de dita Cort en avant lo temps acostumat, y de justicia a cumpliment de altres penyores"; Cap. XCVIII: Els jurats i prohoms "ab autoritat de la reverent Senyoria" disposen que si alguna persona és citada a la Cort "que age de compareixer a hora acostumada, que's hora tersia, y si esta fins a mig dia dich que sia llevada la Cort que pague de pena dos sous, (..) lo terç es de la reverent Senyoria y les altres dos parts de aquel tal que l'aura fet sitar y si aquell tal que sera sitat compareixera a la Cort y lo que'l fara sitar no era a dita Cort que li pagaren lo demanat dit sitat, un real". 13) Sobre la Universitat: Cap. LXI: Que aquells que "seran electes a jurats ay cadascu de soldada per any XX sous (..) e que ayen a jurar dins un dia per lo batlle requestes ne seran, e si no fan pach quiscu ço es qui jurat no aura X sous, lo terç a la Cort e l'altre a la Villa e l'altre a l'acusador"; Cap. CX: Aquell que vagi a

Miravet "per negosis de la Vila" cobri i guanyi un sou, "y lo barcatge que pagara per pasar lo riu, si la barca no estara en pas". I si va a Ginestar se li donarà un sou. 14) Sobre la fusta del terme (vegeu la nota 253): El foraster que faci llenya, fusta o "palmes" al terme serà sancionat amb 7 lliures (el terç pel senyor, altre per l'acusador i altre per la lluminària de sant Joan). També i tenint en compte els grans abusos que es fan de vendre fusta als forasters pels naturals del lloc, que ningú no pugui vendre cap gènere de fusta de pi ni de carrasca "que no done la fadiga als jurats o al balle", en pena de 59 sous "y la fusta perduda" (cap. CI). 15) Sobre qüestions diverses: Cap. LXII: Tothom pugui "senyalar sos rostolls ço es de sant Michel fins en çinquagessima aquells alargar çientalment ab besties grosses o menudes e qui no u alargara ab bestiar gros o menut que pach V sous, e tres no puguen e fer mes de dia e de nit X sous" (la sanció es reaprtirà en un terç entre la Cort, i la resta l'acusador); Cap. XCIII: De cada "toxo" que es mati al terme es donarà al caçador un ral (2 sous), i si l'animal és "novell" serà un sou; Cap. XCIV: Per matar un "adalach" es donarà un sou; Cap. XCV: Per una "rabosa" serà un sou, o 6 diners si és novell; Cap. XCVI: Qui "matara ninguna aguila vera" 1 sou, o la meitat si és novell; Cap. CVI: Que qualsevol que "regonexera paransa d'altre ho la desbaratara" pagui per cada vegada 3 sous "y que torne-la casa a son amo ho la s'enportara la paransa que la torne tambe a son amo sots la mateixa pena de III sous" (?).

245. Almenys pel que fa a sant Roc, en tenim altres notícies de Vilalba, on també seria "votada" la seva festivitat l'any 1650 "per lo contagi de dit any"; la causa també és una epidèmia de pesta que assola el Principat enmig la guerra que se segueix contra Castella (SERRANO, Els antics delmes, pàg. 15 i nota 48). En tot cas la referència a festa "votada" vol dir que és festa religiosa d'obligada observança.

246. Efectivament així es disposa: "si alguna persona comprava en gros alguna o totes les coses desus dites, que per tot aquel dia les aye a vendre per lo preu que comprat aura als habitants de dit lloch".

247. Justament el "Liber" (Lex, 8, 3) recull normes similars a les que referim de les Ordinacions de Rasquera, sobre protecció dels terratinents, amb la previsió en alguns casos de la mateixa sanció: la Llei 1 disposa que si algú "alienam arborem inciderit" satisfarà una sanció; i per exemple es fixen en 10 sous si és arbre "pomifera", i 5 si són oliveres; la 2 preveu el deure d'indemnitzar al propietari de l'hort assolat per algú; la 5 protegeix les vinyes en termes similars; les 6 i 7 al.ludeixen als tancats de les finques; la 9 torna a referir-se a les vinyes i afegeix les pastures; les 10, 11, 13, 15 i 17 s'ocupen dels danys causats per bestiar en sembrats, vinyes i arbrs fruiters; la 14 al.ludeix al robatori de fruits. I encara aquelles Lleis 1 i 2 es recullen als Usatges i amb ells a CYADC, 1, 9, 15; sobre els porcs i altres animals vegeu CYADC, 1, 9, 5 i 1, 9, 15, 8. En definitiva, el

criteri del codi visigot era establir una sanció i en el seu cas el deure d'indemnitzar per "estimatores" oportunament designats.

248. També en aquest cas veiem com el Liber (Lex, 8, 4) regula allò que procedeix per danys causats per bestiar i altres animals, amb un total de 31 Lleis.

249. Les arnes d'abelles i la seva producció de cera i mel deuen ser també una font d'ingressos important a l'època; justament el comanador d'Ascó en posseeix un ala partida de la "Mesella" del terme d'Ascó segons es declara al Capbreu de 1639. En tot cas, també els particulars s'hi dediquen i no ens consta que se satisfaci cap cens sobre aquella producció.

250. Hem vist com el "Liber" es refereix a uns "estimatores" com a encarregats d'avaluar els danys causats per persones o bestiar en finques alienes (nota 247). Les Ordinacions que ens ocupen segueixen el mateix criteri, i en lloc d'estimadors o preuadors s'al.ludeix a "smenadors" (encarregats de fixar l'indemnització o "esmena"), per bé que en una ocasió es fa esment a "promens" de la vila (com a encarregats de "smenar alguna tala o tals" -cap. XLIV-); no creiem però que tals preuadors siguin precisament prohoms del Consell municipal sinó més aviat persones preeminents amb coneixements tècnics.

251. Destaquem d'aquest grup de disposicions: que es fa esment al sistema medieval de tancament de portes per al cobrament dels tributs municipals normalment previst per al cobrament de deutes particulars (cap. 47 del codi de Miravet i nota 487); s'al.ludeix en un dels primers testimonis documentals que posseïm a la imposició del "vuitè", arbitri destinat al pagament de deutes municipals (de conformitat amb allò que estableix el cap. 33 del codi de 1319 de la Batllia sobre el deure de tot veí de contribuir a les despeses de la Universitat; vegeu també les notes 263, 273, 275 i 277 en les que ens referim al dret de la Universitat d'imposar les talles i tributs que precisa, així com l'establiment d'aquella taxa del vuitè en funció de convenis establerts amb els creditors de les Universitats); i en últim terme de fet es ve a reconèixer que tot individu que visqui al lloc durant un temps determinat adquireix la condició de veí almenys a efectes tributaris, doncs també ha de contribuir als "mals" (deutes) de la Universitat.

252. Veiem aquí 3 disposicions que inusualment es recullen en unes Ordinacions municipals, més enllà de les qüestions pròpies de govern comunitari que s'encomanen als representants municipals. Efectivament: es preveu la sanció a imposar a aquell que presenta un clam injust a la Cort, sense que s'especifiqui si es tracta de tot clam que no sigui admès o d'aquell que es presenti fraudulentament (sembla en tot cas una mesura adoptada amb l'objectiu d'evitar una acumulació de processos

innecessàris); en segon lloc s'ordena que tot condemnat per la Cort, sense distingir supòsits civils i criminals, ha de dipositar una penyora suficient per a respondre de les seves obligacions (no s'al.ludeix a fermances personals o reals), que en el seu cas serà correguda i venuda (això no obstant, ja el cap. 76 del codi de 1319 disposa que els clamants i els clamats estàn obligats a dipositar fermances des d'un principi, amb les quals respondrà del resultat del litigi); i per últim observem que s'està indicant quin és l'horari en què la Cort està oberta: des d'hora terça fins al migdia (és probable que sigui la norma a tots els llocs; d'altra banda, els caps. 48 i 49 del codi de 1319 solament es refereixen a les demandes presentades abans o després de l'hora nona). Pel que fa a les sancions que disposen la primera i la tercera de les disposicions esmentades veiem que es reparteixen entre la Cort o la Senyoria (respectivament) i l'acusador o denunciador del litigant en el primer cas i la part perjudicada en el segon.

253. Altre empriu senyorial que generalment es cedeix a la comunitat és el de la fusta i llenya de terme, i la seva reglamentació correspon a la Universitat; també és norma general la prohibició de que tot foraster en faci sense llicència, i al mateix temps tampoc la poden vendre els veïns a forasters sense autorització senyorial, però en aquest cas correspon donar-la als jurats o al batlle (funció compartida) amb el dret de fadiga corresponent (sobre aquell empriu vegeu les pàgs. 836 a 840). D'altra banda, s'al.ludeix a les "palmes", i justament l'any 1776 veiem com l'Ajuntament de Tivissa arrenda la seva explotació i la de la fusta del terme de Coll de Balaguer (nota 390).

254. Nota 240.

255. Les disposicions que coneixem són: Els usuaris de la barca han de seguir un ordre d'accés i no passar davant de qui és primer sota pena de 5 sous (a repartir en un terç pel senyor i la resta per l'acusador); els jurats i prohoms "ab voluntad del Consell General" disposen que tota persona que dugui "besties grosses o menudes en la barca de pas", i la barca està "plena o prou carregada", si el barquer vol li pot deixar entrar però haurà de pagar 5 sous (un terç pel senyor i la resta pel barquer); els jurats i prohoms amb voluntat del Consell General prohibeixen al barquer "no goso pasa la barca en la gumena quan lo riu cobrira lo señal que la vila te posat sens llicencia dels jurats", en pena de 3 lliures. D'altra banda la Vila té obligació de donar-li un peó; i el barquer està obligat a passar "als naturals y habitans de la vila sens interes algun", sota pena de 3 lliures cada vegada (un terç pel senyor i la resta pels jurats); complementa l'anterior: s'han de passar francament als veïns del lloc des de "toc de matines fins al toc de la oracio primera" pena 3 lliures; i durant aquell temps hi haurà de ser el barquer o altra persona de tota confiança (sota pena de 3 sous, donant un terç al senyor i la resta als jurats); el barquer està obligat a passar la barca tan sols hi hagin "tres caps de casa", i si no

és a la barca "los naturals y habitants de la vila" que s'hi trobaran el cridarán amb "tres crits", ja si no hi és o no apareix aquells podran trencar la cadena i passar.

256. ACA, Registre de Cancelleria núm. 211, fol. 118; i AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 23. D'altra banda a Lleida el cap. 118 disposa que "hospitalia civitatis et domus leprosororum" resten "in gubernacione et regimine consulum et Universitatis nostre".

257. A la nota 251 ja ens referim a una imposició similar aplicada a Rasquera per a atendre els "mals" de la seva Universitat, per bé que en aquella ocasió era d'una vuitena part; valen les remissions que aleshores hem fet, talment en allò que afecta a l'arrendament de la recaptació que finalment és el sistema que es fixa quan es formalitza un conveni amb els creditors pel pagament dels deutes. També podeu veure sobre el clavari i altres col·lectors de les Universitats les pàgs. 1095 a 1098. Afegim en tot cas que no s'usen les expressions de "talles" ni "colectes" (o molt rarament), i que dels termes mitjvals de "gitades" i "messions" passem a aquelles expressions del "vuitè", el "novè", etc. (sobre imposicions directes podeu veure TURULL, La Hacienda, pàgs. 34 i ss.).

258. SERRANO, Notes, pàg. 20; no en tenim notícia de que aquella practica se segueixi en altres Universitats.

259. L'abastiment de gra és una càrrega o deure habitual, diríem que propi de les Universitats. Podem veure com a la Poble de Massaluca segons la documentació al nostre abast, la seva Universitat amb la deguda autorització del batlle concerta diversos censals per a poder adquirir cereals els anys 1566, 1588, 1601, 1607, 1610, 1615, 1623, 1628, 1630 i 1631 (AHAPM: Pergamins núms. 2 i 3; i Secció Hisenda, Caixa núm. 2, docs. núms. 1 a 6, 8, 9, 10, 11, 18 i 19). En tots ells s'expressa la necessitat de comprar blat i altres grans per a la població, i aquell serà doncs l'objectiu de tals operacions; això no obstant, la situació no millorarà i ja el 1637 la Universitat es veu obligada a establir un conveni especial amb els seus creditors per tal d'ajornar i fraccionar el pagament de les pensions censals adeudades i la devolució del capital rebut (SERRANO, La Poble, pàgs. 89 a 94).

260. Notes 173 i 174.

261. APV, Secció Gràcia, Lligall núm. 3.

262. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5220, fols. 106 a 109. Pel que fa al codi de Tortosa disposa que a "totes hores" els ciutadans poden "fer comu e comuns" i disposar-ne a llur voluntat, així mateix s'autoritza als ciutadans a nomenar "comuners" perquè puguin forçar a aquells

ciutadans que no paguin dites contribucions ("dins casa e fora casa") fins i tot fent penyores o embargaments i vendre aquelles; d'altra banda si bé els ciutadans pobres també han de contribuir, s'estableix que les seves imposicions es fixin "ab rao"; quant als cavallers residents a la Ciutat, també han de tributar però es fixa la equivalència d'un sou per lliura del valor dels seus béns; jueus i sarraïns igualment estàn subjectes a les imposicions municipals cristianes pels immobles que posseeixen i que havien estat de cristians (CT., 1, 1, 18 a 20).

263. ACA, Registre de Cancelleria núm. 5223, fols. 159 a 161.

264. Nota 251.

265. Nota 251 (de fet es tracta d'una espècie de dret d'entrada).

266. CANCER assenyala que quan es concedeix la facultat d'imposar sises, o qualsevol altra taxa, per costum del Principat correspon al rei la cinquena part d'allò que es recapta (bé que per dret comú serien dos terços), i justament "pro licentia imponendi dictas sisas et vectigalia" la qual cosa constitueix una regalia del rei ("est in manu regis concedere vel denegare dictas impositiones"); això no obstant, el monarca pot eximir la Universitat d'aquella contribució ("exercendo liberalitatem"). L'autor indica que tals imposicions s'han d'establir "per accidens, secundum necessitatem ocurrentem", i per a "ob publicas et communes necessitates et etiam in dictorum militum utilitatem"; després s'han d'aplicar "super rebus et seu mercibus que emerentur et venderentur in illa Universitate", i que en tot cas s'han de retre els comptes de l'administració i gestió dels ingressos obtinguts; també manifesta que els "milites (..) que vulgus appellat cavallers" n'estàn exempts per dret comú i costum general el país (tot i que les sises es destinin a fins militars dels que es beneficïn o que usin els mateixos cavallers exempts) (ob. cit., III, III, 132, 442 a 444, 446 i 450). D'altra banda, pel que fa a les imposicions patrimonials o no, podeu veure un recent treball de MONTAGUT, en el que es recull la doctrina dels autors i en particular l'opinió de Bàrtolo de Sasoferrato (1317/57), coentarista del "ius commune" i que en relació als "munera" o gravaments i prestacions públiques, fa la distinció següent: a) el "munus" personal que afecta a la persona amb independència el seu patrimoni, i que consisteix en un fer (prestació d'obra), o en un donar (prestació "per capita"); b) el "munus" patrimonial, que afecta al patrimoni amb independència del titular, consistent en un fer ("albergaria"), o en un donar (el tribut, el vectigal o la gabela); i el "munus" mixte, que afecta a la persona en funció del seu patrimoni (la col.lecta "per solidum et libram") (Pensamiento, pàg. 29). Sobre les sises que s'autoritzen, els documents reials es troben a l'ACA, Registres de Cancelleria núm.: 922, fol. 53; 1887, fols. 97 i 98; 1899, fol. 185; 1283, fol. 105; 1904, fol. 209; 2193, fols. 45 i 46, i 55 i 56; 2195, fols. 69 i 70; 2202, fols. 45 i 46; 2208, fol. 180; 2592, fols. 16 i 17; 2594, fols. 164 i 165, i 166 i 167; 2596, fols. 17 i 18; 3117, fols. 139 i 140;

3159, fols. 159 i 160; 3391, fols. 3 i 4; 3674, fol. 179; 4204, fols. 171 a 173; 4307, fols. 97 a 99; 4708, fols. 163 a 165, i 188 a 192; i 5180, fols. 253 a 255. I ja en particular pel que fa al Mestre Racional, oficial reial que com veiem controla la concessió i recaptació de les sises almenys el s. XVII, diguem que és un càrrec introduït per Pere II vers l'any 1283 (MONTAGUT, El mestre racional, pàgs. 70 i ss.), i que intervé: en el reconeixement dels crèdits nobiliaris, controla els recursos eclesiàstics que van destinats al rei, les exempcions municipals de tributs reials i fiscalitza l'administració règia (MONTAGUT, Notes, pàgs. 49).

267. ACA, Registres de Cancelleria núms.: 2397, fols. 7 i 49, i 2421, fols. 47 i 48.

268. AHT, Protocols Notarials: de Tortosa, Sig. núm. 1247, Caixa núm. 103, fol. 73; i de Ginestar, Sig. núm. 1360, Caixa núm. 1, fols. 1 a 4. En tot cas els orígens del censal semblen situar-se el s. XIII entre particulars i s'estèn el XIV a l'àmbit de les institucions públiques (TURULL, ob. cit., pàgs. 28 i ss.), quan l'economia dinerària s'imposa definitivament i els grans municipis estableixen en base a aquella figura jurídica el seu "deute" i obtenir recursos amb els que fer front a les seves necessitats de diners; talment les primeres manifestacions documentades es troben a Barcelona (anys 1330 i 1340), i a València (1355); i ja el tipus d'interès que es fixa per a establir la pensió anual rep la denominació de "for" (GARCIA, El censal, pàgs. 282 i ss.).

269. AHAPM, Secció d'Hisenda, Caixa núm. 2, doc. núm. 8.

270. Notes 173, 174 i 269.

271. Nota 173.

272. Podem veure almenys pel que fa a la Poble de Massalua, SERRANO, La Poble, pàgs. 90 i ss. Però més freqüent és que el prestamista censaler sigui el Cler del lloc o ja el rector: així a l'Arxiu de la Parròquia de la Palma d'Ebre trobem un llibre nomenat del "Llevado nou" de 1744 ("que te la Rectoria ... per celebrar misses, aniversaris y demes obligacions"); altre iniciat el 1791 i en el que recull les pensions que li paguen els deutors i les restitucions de capital que li fan, tot per censals que es van concertar per a poder pagar misses; i un "Llibre major o racional" (APP, Lligalls núms. 2, 3 i 4); també a Vilalba el rector es dedica encara a la compra de "censos" fins ben entrat el s. XIX, com ho acredita les "Cuentas del Racional" on es recullen les escriptures de "donacion y creacion de sensal" dels períodes 1822-1855 i 1822-1846 (APV, Secció Gràcia, Lligall núm. 1). Altre exemple concret el tenim a Batea, on l'any 1770 dos matrimonis venen dos censals al "reverendo señor prior y Clero de la parroquial iglesia" sengles pensions censals, amb el compromís de satisfer-les anualment al mateix prior o al "cindico collector" del Cler del

lloc (AHT, Protocols Notarials de Batea, Sig. núm. 2602, Caixa núm. 9, fols. 148 a 151) (afegim que el Cler lliura carta de pagament segons l'acord adoptat pels seus membres, per "la mayor y mas sana parte" -nota 232-). De manera semblant, la concessió de censals constitueix una de les més importants fonts d'ingressos de les Confraries: La del Sant Crist de la Palma presta a l'Ajuntament del lloc: l'any 1802 110 lliures (a part 240 que ja s'havien donat) per a la construcció d'una nova església al lloc; i el 1818 deixa 18 duros de plata també a l'Ajuntament perquè pugui pagar "lo soldad" (que hauria d'incorporar-se a l'exèrcit -?-) (APP, Lligall núm. 1); i de la de la Mare de Déu de Gràcia de Vilalba s'acredita per mitjà de la nombrosa documentació que es conserva a la Parròquia del lloc des del s. XVI al XIX; d'ella és destacable la que es refereix als censalistes de Xerta dels anys 1591 i del període 1703 a 1719 (APV, Secció Gràcia, Lligalls núms. 1, 3, 4, 5, 7, etc.)

273. AHCB, Consellers XII, Lligall núm. 7 bis, doc. núm. 61.

274. La clàusula no és prou clara; però hem de destacar: que es fa referència a mesures de Lleida quan ja des de 1585 (Corts de Montsó - vegeu la nota 295 de la Primera Part)) els pesos i mesures del Principat són els de Barcelona, i d'altra banda sembla fer-se al·lusió a 2 mercats de Lleida que no s'especifiquen (com ignorem que es vol dir quan s'indica que els preus de tots dos s'han d'acumular).

275. A part el contingut que podem qualificar d'econòmic i amb mesures generals i comuns en documents similars, hi ha 2 aspectes destacables: d'una banda que el comanador cedeix als creditors la seva jurisdicció suficient i necessària perquè aquells directament puguin executar llurs drets; i després que els autoritza a designar un batlle "de sac" perquè pugui procedir contra els deutors (ACA, Registre de Cancelleria núm. 4901, fols. 17 a 107). FERRO i LALINDE es refereixen al batlle de sac en l'organització reial i senyorial, i indiquen que era un oficial diferent del batlle jurisdiccional amb unes funcions limitades a les qüestions patrimonials (les primitives del càrrec) (FERRO, ob. cit., pàgs. 123 i 124; i LALINDE, La jurisdicción, pàgs. 247 a 250). VIVES també el cita indicant que era un batlle destinat específicament a recollir les rendes del senyor, i que es rebia aquella denominació perquè anava amb un sac a recaptar els delmes, censos i altres rendes; i' autor afegeix que és a aquell batlle al que es refereix l'Usatge "De bajuliis" segons el qual el batlle respon al seu senyor dels seus drets amb la prova caldària (ob. cit., II, pàgs. 53 i 54). I apareix a Girona, segons documentació del s. XVIII, com a encarregat de cobrar "las tascas y agrossos de la Batllia" i que ha de prestar homenatge al seu senyor (MASIA, Derechos, pàg. 554). Altre fet important i poc habitual: l'obligament amb escriptura de terç, amb l'agreujant de l'excomunicació davant qualsevol tribunal eclesiàstic (es sotmeten al for eclesiàstic). Pel que fa a l'escriptura de terç, CANCER assenyala que a Catalunya "instrumentum scripture tertii ex privilegio dicte scripture tertii